Στην περίληψη δεν περιλαμβάνονται οι σελ. 82-98, καθώς συνήθως είναι εκτός ύλης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1
ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

§1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις: ΔΕΝ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

§2. Ευρωπαϊκό δίκαιο, Κοινοτικό δίκαιο και δίκαιο της ΕΕ: Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο είναι ένα σύνολο θεσμών και έννομων τάξεων, εκ των οποίων κρίσιμοι -στο πλαίσιο των διακρατικών συνεργασιών στην Ευρώπη- είναι δύο διεθνείς οργανισμοί, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Αν και είναι συμπληρωματικοί ως προς την επιδίωξη του κοινού σκοπού της ειρήνης, της ασφάλειας και της δημοκρατίας, ακολουθούν διαφορετικές προσεγγίσεις για την επίτευξή τους -> ***α) στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εντάσσεται στο κλασικό διεθνές δίκαιο και αναπτύσσει προνομιακές σχέσεις με το δίκαιο της ΕΕ // β) το δίκαιο της ΕΕ (έννοια στενότερη του ευρωπαϊκού δικαίου) αποτελείται από το σύνολο των αρχών και κανόνων που διαμορφώθηκαν σταδιακά στο πλαίσιο των αρχικών Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και της ΕΕ.*** Άρα, ως δίκαιο της ΕΕ μπορεί να οριστεί συνοπτικά το σύστημα κανόνων δικαίου που διέπει την οργάνωση και τη λειτουργία των οργάνων της Ένωσης, τη συμπεριφορά των υποκειμένων δικαίου της Ένωσης, καθώς και την επίλυση των διαφορών μεταξύ τους.

Ο όρος Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΚ) αναφέρεται συνήθως στις τρεις Ευρωπαϊκές Κοινότητες που ιδρύθηκαν με τις αντίστοιχες Συνθήκες ΕΚΑΧ, ΕΟΚ και ΕΚΑΕ. Εντούτοις, οι αρχικές Συνθήκες τροποποιήθηκαν με τις προσχωρήσεις νέων κρατών μελών αλλά και με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, τις Συνθήκες του Μάαστριχτ (ΕΕ), του Άμστερνταμ και της Νίκαιας -> ακολουθούσαν την τακτική των μικρών ρεαλιστικών βημάτων ≠ άλμα με το σχέδιο 'Συνθήκης για τη θέσπιση ενός Συντάγματος της Ευρώπης (=Συνταγματική Συνθήκη), που τελικά δεν ευοδώθηκε. Η Συνθήκη της Λισαβόνας ακολουθεί τη μέθοδο της διαδοχής των Συνθηκών· δεν καταργεί ούτε αντικαθιστά τα προγενέστερα κείμενα, έτσι τα κράτη μέλη καλούνται να επικυρώσουν μόνο τις τροποποιήσεις που επήλθαν ως προς =>

- ***τη Συνθήκη για την ΕΕ (ΣΕΕ), η οποία αλλάζει δομή και περιεχόμενο***
- ***τη Συνθήκη ΕΚ, η οποία μετονομάζεται σε Συνθήκη για τη Λειτουργία της ΕΕ (ΣΛΕΕ)***
- ***σειρά πρωτοκόλλων και δηλώσεων.***

Οι εν λόγω Συνθήκες αποτελούν αντικείμενο ανεπίσημης κωδικοποίησης· πάντως διατηρήθηκαν ως δύο χωριστά κείμενα για δύο λόγους -> α***) τα κράτη μέλη διατηρούν ή και ενισχύουν τις εξουσίες τους / β) δίνεται λύση στο πρόβλημα στασιμότητας που δημιουργήθηκε μετά την απόσυρση της Συνταγματικής Συνθήκης.*** Η Ένωση υποκαθίσταται στην Κοινότητα και τη διαδέχεται, ενώ η ΣυνθΕΚΑΕ (Ευρατόμ) δε θίγεται. Ενόψει των ανωτέρω:

- ***αντικαθίσταται η διάκριση μεταξύ ΕΕ και ΕΚ από μία ενιαία ΕΕ, η οποία διαθέτει νομική προσωπικότητα, εξουσία σύναψης διεθνών συμφωνιών στους τομείς της αρμοδιότητάς της και δυνατότητα να είναι μέλος διεθνών οργανισμών***
- ***καταργούνται ο κοινοτικός πυλώνας, ο πυλώνας της εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας, καθώς και ο πυλώνας της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις.***

Το σημερινό ενωσιακό δίκαιο διακρίνεται από το κλασικό διεθνές δίκαιο ως προς τις μεθόδους του και τους τομείς τους οποίους διέπει· εντάσσεται σε μια διαδικασία ευρωπαϊκής ενοποίησης, η οποία διευκολύνεται από τη συμφωνία των κρατών μελών να μην ασκούν ορισμένα κυριαρχικά τους δικαιώματα και να τα μεταβιβάσουν στην Ένωση.

§3. Μέθοδος προσέγγισης του ενωσιακού δικαίου

• Λόγοι για την ανάγκη διαφοροποίησης από το εσωτερικό δίκαιο:
α) Χρήση της ίδιας ορολογίας που απαντά στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών -> Η χρήση τέτοιων όρων συνιστά έμμεση ή σιωπηρή παραπομπή του ενωσιακού δικαίου στο εθνικό, παρά μόνο ΚΑΤ' ΕΞΑΙΡΕΣΗ (π.χ. εταιρίες στο ΣΛΕΕ 54, το οποίο αφορά αυτές που έχουν συσταθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους μέλους). Ο ενωσιακός δικαστής προβαίνει στην ερμηνεία με ενωσιακό κριτήριο, ώστε να διασφαλίζεται η ομοιόμορφη εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου σε όλα τα κράτη μέλη = αυτόνομη ερμηνεία, δηλ. ανεξάρτητη από τα κριτήρια του εθνικού νομοθέτη- π.χ. για την οριοθέτηση μεταξύ αστικών ή μη υποθέσεων ως προς την εφαρμογή του κανονισμού 2201/2003, το κριτήριο περί του κυριαρχικώς δρώντος κράτους δεν είναι λυσιτελές για το χαρακτηρισμό μιας υπόθεσης ως διοικητικής διαφοράς. //
β) Μη ταύτιση των νομικών κατηγοριών του ενωσιακού δικαίου από εκείνες του εσωτερικού -> **i) Η διάκριση των διαφορών σε ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου δεν υφίσταται στο ενωσιακό δίκαιο.** Εκείνο που έχει σημασία είναι ότι, ανεξαρτήτως του χαρακτηρισμού των δικαστηρίων ή των ένδικων βοηθημάτων κατά το εσωτερικό δίκαιο, πρώτον, η εθνική έννομη τάξη δε θα μεταχειρίζεται δικονομικά τις απορρέουσες από το ενωσιακό δίκαιο αξιώσεις κατά τρόπο δυσμενέστερο από εκείνον με τον οποίο μεταχειρίζεται την ένδικη προστασία αντίστοιχων αξιώσεων που απορρέουν από το εσωτερικό (αρχή της ισοδυναμίας) και δεύτερον, οι διαδικαστικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις άσκησης ένδικων βοηθημάτων ή μέσων που ορίζονται από το εθνικό δίκαιο δε θα καθιστούν αδύνατη ή δυσχερή την άσκηση εκ του ενωσιακού δικαίου απορρεουσών αξιώσεων. Εξάλλου, τελικώς, αυτό που εξετάζεται είναι η συμβατότητα του εσωτερικού δικαίου προς το ενωσιακό. Ι **ii) Το δίκαιο του ανταγωνισμού και η κατάταξή του στο εμπορικό, αστικό ή διοικητικό δίκαιο.** Το ενωσιακό δίκαιο του ανταγωνισμού έχει ως αντικείμενο να υποβάλει σε έλεγχο τη συγκέντρωση της οικονομικής εξουσίας, καθώς και την πρακτική των επιχειρήσεων, όταν αυτές αντίκεινται στον ελεύθερο ανταγωνισμό. Το εσωτερικό δίκαιο εξετάζει τα θέματα αυτά ως μηχανισμούς του εμπορικού δικαίου (=ιδιωτικό δίκαιο)· αντίθετα, για το ενωσιακό δίκαιο, αποτελούν θεμελιώδεις συνταγματικές πτυχές της σύγχρονης βιομηχανικής κοινωνίας και υπό την έννοια αυτή η κατάταξη στο ιδιωτικό ή το διοικητικό δίκαιο είναι αδιάφορη. Ι **iii) Η εξωσυμβατική ευθύνη στο ενωσιακό δίκαιο. Κατά το αστικό δίκαιο, στόχος της είναι η αποκατάσταση της ζημίας του ζημιωθέντος και ιδίως η χρηματική ικανοποίησή του.** Αντίθετα, το ενωσιακό δίκαιο αποβλέπει στην αποκατάσταση των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση (restitutio in integrum). Πρόκειται για το προληπτικό και αποτρεπτικό αποτέλεσμα της εξωσυμβατικής ευθύνης, αφού ο υπεύθυνα πράττων λαμβάνει προφυλάξεις, τις οποίες ούτε καν σκέφτεται αυτός που ενεργεί χωρίς να υπολογίζει τις μελλοντικές συνέπειες της συμπεριφοράς του. Άρα, κάθε δημόσια αρχή ή επιχείρηση πρέπει να ενεργεί με εξαιρετική συνέπεια απέναντι στους άγνωστους και απροσδιόριστους κινδύνους => αρχή της προφύλαξης = η γενική αρχή που επιβάλλει στις αρμόδιες αρχές τη λήψη κατάλληλων (προσωρινών) μέτρων (διαχείρισης) προκειμένου να προλαμβάνουν, όταν υπάρχει επιστημονική αβεβαιότητα ως προς τον κίνδυνο, ορισμένους ενδεχόμενους κινδύνους για τη δημόσια υγεία, την ασφάλεια και το περιβάλλον, εξασφαλίζοντας την υπεροχή των απαιτήσεων που συνδέονται με την προστασία των συμφερόντων αυτών επί οικονομικών συμφερόντων. Κατά πάγια νομολογία, (υποθ. Monsanto) συνεπάγεται ότι τα θεσμικά όργανα μπορούν να λαμβάνουν μέτρα προστασίας, χωρίς να οφείλουν να αναμένουν να αποδειχθεί πλήρως το υποστατό και το μέγεθος των κινδύνων, οσάκις υφίστανται αμφιβολίες ως προς την ύπαρξη ή τη σημασία τους. Η αρχή της προφύλαξης συνεπάγεται μείωση των κριτηρίων απόδειξης, στο μέτρο που αρκεί ως αποδεικτικό μέσο η πιθανολόγηση του κινδύνου και η επίκληση ατελών επιστημονικών στοιχείων. //

γ) Η σημασία της νομολογίας -> Οι αόριστες νομικές έννοιες χρησιμοποιούνται, όταν οι συντάκτες κειμένων δε συμφωνούν απόλυτα και αφήνουν την εξειδίκευση των όρων στα δικαιοδοτικά όργανα (π.χ. 'μέτρα ισοδύναμου αποτελέσματος'- ΣΛΕΕ 34 και 'εναρμονισμένη πρακτική- ΣΛΕΕ 101). Τέτοιου τύπου νομικές έννοιες δέχονται πολλαπλές ερμηνείες, εκ των οποίων μία μόνο μπορεί να απηχεί θετικό δίκαιο σε δεδομένη χρονική στιγμή· την αρμοδιότητα συγκεκριμενοποίησής τους έχει ο ενωσιακός δικαστής. Ζήτημα ανακύπτει και από το ότι το ενωσιακό δίκαιο συντάσσεται σε πλείονες γλώσσες (ΣΕΕ 55 §1 και ΣΛΕΕ 358)· η ιδιαιτερότητα συνίσταται στο ότι το δίκαιο της Ένωσης απαιτεί ομοιόμορφη ερμηνεία και εφαρμογή σε όλα τα κράτη μέλη, πράγμα που σημαίνει μόνιμη εγρήγορση από το μελετητή του ενωσιακού δικαίου και τον εθνικό δικαστή, διότι σφάλματα ή παρανοήσεις λόγω των πολλαπλών γλωσσικών αποδόσεων των όρων, εμφανίζονται όταν υπάρχει θέμα ερμηνείας. Όταν υφίστανται δυσχέρεια αναφορικά με το πραγματικό νόημα των όρων που εμφανίζονται στις διάφορες γλωσσικές αποδόσεις, εφαρμόζεται το ΣΛΕΕ 267. Σημειώνεται ότι πρωτεύοντα ρόλο παίζει η τελολογική ερμηνεία. Συμπερασματικά, το ενωσιακό δίκαιο είναι νομολογιακό δίκαιο => το Δικαστήριο, μέσω της ερμηνείας, δημιουργεί δίκαιο μετέχοντας εκάστοτε, με διάφορο τρόπο (βάσει των ανάλογων περιορισμών που επιβάλλει η φύση του δικαστικού λειτουργήματος- π.χ. η υποχρέωση του Δικαστηρίου να επιλαμβάνεται μόνο όταν συγκεκριμένη υπόθεση τεθεί ενώπιόν του από τον εθνικό δικαστή ή με πρωτοβουλία θεσμικών οργάνων, κράτους μέλους ή ιδιώτη) και βαθμό συμμετοχής, στη δικαιοπαραγωγική λειτουργία = νομολογιακή νομοθεσία > κανονιστικός χαρακτήρας. Συνεπώς, κανόνες ενωσιακού δικαίου θέτει όχι μόνο ο ενωσιακός νομοθέτης, αλλά και ο ενωσιακός δικαστής. //

δ) Οι γενικές αρχές του δικαίου των κρατών μελών και της Ένωσης -> Έχουν ιδιαίτερη σημασία, αφού το γεγονός ότι ένας κανόνας δε μνημονεύεται στο γραπτό (ενωσιακό) δίκαιο, δεν αρκεί για να αποκλειστεί η ισχύς του (υποθ. Merlini). Πράγματι, στα στο δίκαιο των κρατών μελών ο δικαστής προσεγγίζει τα ζητήματα με αναφορά στο γραπτό δίκαιο, ενώ ερευνά τις σχετικές δικαστικές αποφάσεις και τη θεωρία (η οποία πληροφορεί, περιγράφει ή συστηματοποιεί ζητήματα, αποτιμά τη νομολογιακή εξέλιξη και διευκολύνει την ένταξή τους στο θετικό δίκαιο). Στο ενωσιακό δίκαιο, οι γενικές αρχές διαμορφώνουν το ενωσιακό δίκαιο και συνιστούν προαπαιτούμενο για την προσέγγισή του. Οι γραπτοί κανόνες αποτελούν εξειδίκευση των γενικών αρχών, οι οποίες αποτελούν θεμέλιο της ενωσιακής έννομης τάξης, αναδεικνύουν την αυτοτέλειά της και διασφαλίζουν τη συνοχή της· δηλ. δεν αξιοποιούνται μόνο για τη συμπλήρωση κενών. Τέλος, το ενωσιακό δίκαιο δεν επιδιώκει να έχει ηγεμονική θέση σε σχέση με τους λοιπούς δικαϊκούς κλάδους, αλλά να εναρμονίσει τις επιμέρους έννομες τάξεις των κρατών μελών.

• Λόγοι για την ανάγκη διαφοροποίησης από το εσωτερικό δίκαιο:

α) Διεθνείς Συνθήκες Συνεργασίας και Διεθνείς Συνθήκες Ενοποίησης -> Στο χώρο του Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου συνάπτονται πολυμερείς συνθήκες, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός πλέγματος νομικών σχέσεων μεταξύ κρατών. Πολλές είναι συμφωνίες συνεργασίας, με συνέπεια κάθε συμβαλλόμενο μέρος να διατηρεί πλήρως την αυτοτέλειά του και τα δικαστήριά του να έχουν την αρμοδιότητα να προσδιορίσουν το περιεχόμενο και την έκταση εφαρμογής τους. Κατά το Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης (ΔΔΔΔ), μία διεθνής συμφωνία μπορεί να δημιουργεί δικαιώματα υπέρ ιδιωτών, τα οποία προστατεύονται από τα εθνικά δικαστήρια. Όταν όλα τα συμβαλλόμενα μέρη συμφωνούν για την ερμηνεία του περιεχομένου και του πεδίου εφαρμογής των διεθνών συμφωνιών, τίθενται μόνο ζητήματα ομαλής εφαρμογής τους· σε αντίθετη περίπτωση, είναι καταδικασμένες να μην εφαρμόζονται.

Αντίθετα, οι ΣΕΕ {εγκαθιδρύει ένα Δικαστήριο με υποχρεωτική και αποκλειστική αρμοδιότητα για την επίλυση διαφορών μεταξύ κρατών ή μεταξύ των τελευταίων και της Ένωσης} και ΣΛΕΕ αποτελούν διεθνείς συμφωνίες ενοποίησης, στις οποίες τα κράτη μέλη δε διατηρούν πλήρως την αυτοτέλειά τους, αλλά ορισμένα από τα κυριαρχικά τους δικαιώματα μεταφέρονται στην Ένωση

(=διαιρεμένη κυριαρχία). Σημειώνεται ότι για την αναγνώριση δικαιωμάτων υπέρ ιδιωτών εξετάζεται το πνεύμα, το σύστημα και το γράμμα των διατάξεων της Συνθήκης και όχι η πρόθεση ή η βούληση των μερών. //

β) Τα ανθρώπινα δικαιώματα -> Προστατεύονται στα Συντάγματα των κρατών μελών, στην ΕΣΔΑ και στο Δίκαιο της ΕΕ. Ωστόσο, υπάρχουν διαφορές ως προς • ***το πεδίο εφαρμογής τους*** Ι • ***τις πηγές*** [για το εσωτερικό δίκαιο είναι το Σύνταγμα· για την ΕΣΔΑ η ίδια η ΕΣΔΑ· στην ΕΕ είναι οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών κι οι διεθνείς συνθήκες στις οποίες μετέχουν τα κράτη μέλη ή τις οποίες υπέγραψαν] Ι • ***την οπτική γωνία υπό την οποία το Συνταγματικό και το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο προσεγγίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα*** = υποκειμενικά ατομικά δικαιώματα ≠ στην ΕΕ συνιστούν όργανο ενοποίησης Ι • ***δυνατότητα σύγκρουσης θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών.***

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2
ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΕΕ

§1. Η ΕΕ ως έννομη τάξη και ως Ένωση δικαίου: Στην υποθ. Van Gend en Loos το Δικαστήριο χαρακτήρισε τη ΣυνθΕΟΚ ως 'νέα έννομη τάξη διεθνούς δικαίου'· ο χαρακτηρισμός αυτός αντικαταστάθηκε από αυτόν της 'ιδιαίτερης έννομης τάξης'. Η έννομη τάξη της ΕΕ δεν πρόκειται για απλή δέσμη κανόνων· συνιστά ένα σύνολο κανόνων δικαίου οργανωμένων και διαρθρωμένων με συνοχή, το οποίο ορίζει τα υποκείμενα στα οποία απευθύνεται, καθώς και τα όργανα που είναι αρμόδια για την παραγωγή, την ερμηνεία και την εφαρμογή τους (+ επίλυση διαφορών μέσω δικαστικών αποφάσεων σε περίπτωση αμφισβήτησης και εκτέλεση των αποφάσεων αυτών). Η νέα έννομη τάξη αυτή χαρακτηρίστηκε ως 'Κοινότητα Δικαίου' = πρόκειται για μια Ένωση που ιδρύθηκε βάσει κανόνων δικαίου, διέπεται από το Δίκαιο και επιβάλλει την επίλυση των διαφορών μεταξύ των υποκειμένων της βάσει κανόνων δικαίου => έλεγχος νομιμότητας.

§2. Απομάκρυνση από το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο: Φαίνεται από το ΣΛΕΕ 344 που προβλέπει υποχρεωτική και αποκλειστική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου -> βλ. υποθ. Ιρλανδίας-Μ. Βρετανίας για τη λειτουργία εργοστασίου ανακύκλωσης πλουτωνίου, στην οποία η πρώτη προσέφυγε σε διαιτητικό δικαστήριο επικαλούμενη δικαιώματα που απορρέουν από τη Σύμβαση του ΟΗΕ για το Δίκαιο της θάλασσας. Η Επιτροπή προσέφυγε κατά της Ιρλανδίας λόγω παράβασης της Συνθήκης (ΣΛΕΕ 258), αφού θεώρησε ότι η έναρξη διαιτητικής διαδικασίας ερχόταν σε αντίθεση με την υποχρεωτική και αποκλειστική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου. Το Δικαστήριο έκρινε ότι > • ***μία διεθνής συμφωνία δε δύναται να θίγει το σύστημα κατανομής των αρμοδιοτήτων που καθιερώνουν οι Συνθήκες*** και, άρα, την αυτονομία του κοινοτικού συστήματος, το σεβασμό του οποίου εγγυάται το Δικαστήριο βάσει του ΣΛΕΕ 251 / • ***η διαφορά αυτή διέπεται από την προβλεπόμενη στο ΣΛΕΕ 259 διαδικασία.***

Πάντως, η απομάκρυνση από το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο φαίνεται και από άλλες ρυθμίσεις του ενωσιακού δικαίου (π.χ. διαδικασία προδικαστικής παραπομπής- ΣΛΕΕ 267, η οποία εγκαθιδρύει συνεργασία μεταξύ του Δικαστηρίου και των δικαστηρίων των κρατών μελών), καθώς και από τη νομολογία του Δικαστηρίου (π.χ. απόρριψη ενστάσεων των κρατών περί προηγούμενης εξαντλήσεως των εσωτερικών ένδικων μέσων + απόρριψη της exceptio non adimpleti contractus: το υποβαλλόμενο σε διεθνή συμφωνία μέρος δε μπορεί να μην εκτελέσει την υποχρέωσή του έναντι άλλου μέρους που δεν εκτελεί τη συμφωνία αυτή· δηλ. δεν υφίσταται κανένας όρος αμοιβαιότητας).

§3. Τα υποκείμενα της ενωσιακής έννομης τάξης: • ***τα κράτη μέλη, αφού και η ίδια η Ένωση έχει νομική προσωπικότητα (ΣΕΕ 47)*** > αυτά οφείλουν να εφαρμόζουν τα ΣΛΕΕ 120 επ.

(οικονομική πολιτική), 127 επ. (νομισματική ένωση), 218 (τήρηση διεθνών συμφωνιών με τρίτα κράτη ή διεθνείς οργανισμούς), ΣΕΕ 4 §3 (σεβασμός αρμοδιοτήτων των θεσμικών οργάνων + καλόπιστη συνεργασία των κρατών μελών μεταξύ τους και με την Επιτροπή). / • ***ιδιώτες*** > η παράβαση από ένα κράτος μέλος των διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου περί ελεύθερης κυκλοφορίας εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών ή κεφαλαίων, θίγει και τα δικαιώματα των ιδιωτών που απονέμονται από τις αντίστοιχες διατάξεις (ΣΛΕΕ 34 επ., 45 επ., 49 επ., 56 επ., 63 επ). Αντίστοιχα η μη συμμόρφωση του κράτους προς κανονισμό ή οδηγία που απονέμει δικαιώματα στους ιδιώτες, θίγει (ενωσιακά) δικαιώματα ιδιωτών {ανάλογα δικαιώματα εξασφαλίζονται για τους εργαζόμενους και τους καταναλωτές}.

§4. Αυτονομία της ενωσιακής έννομης τάξης: Συνεπάγεται αυτονομία • ***πηγών ενωσιακού δικαίου*** / • ***εννοιών των χρησιμοποιούμενων στο ενωσιακό δίκαιο όρων*** / • ***τρόπου δικαστικής επίλυσης των αναφυομένων διαφορών μέσω του Δικαστηρίου, του Γενικού Δικαστηρίου και του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης*** / • ***σε σχέση με το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο.*** Η αυτονομία του ενωσιακού δικαίου δεν είναι απόλυτη έναντι του δικαίου των κρατών μελών· η ενωσιακή έννομη τάξη αποτελεί ενιαίο σύνολο με το νομικό σύστημα των κρατών μελών > είτε • ***sui generis ενότητα,*** το περιεχόμενο της οποίας προσδιορίζεται συν τω χρόνω ΙΙ • ***το νομικό σύστημα των κρατών εντάσσεται στην έννομη τάξη της Ένωσης*** ΙΙ • ***η έννομη τάξη της Ένωσης συνιστά μέρος του νομικού συστήματος των κρατών μελών.*** Στην υποθ. Costa/ENEL, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ιδιαίτερη έννομη τάξη που συνιστά η Ένωση "ενσωματώθηκε στα νομικά συστήματα των κρατών μελών από τη θέση της Συνθήκης σε ισχύ και δεσμεύει τα δικαστήριά τους (πρέπει να εφαρμόζουν ενιαία και ομοιόμορφα το δίκαιο της Ένωσης, τόσο ratione temporis όσο και ratione loci).

§5. Αρμοδιότητες και αρχές λειτουργίας της Ένωσης: Οι αρμοδιότητες της Ένωσης είναι δοτές, δηλ. της παραχωρούνται από τα κράτη μέλη και της αναγνωρίζονται από τη Συνθήκη (ΣΕΕ 4 §1 και 5 §1), ενώ η άσκησή τους διέπεται για όλες από την αρχή της αναλογικότητας (ΣΕΕ 5 §4) και για τις συντρέχουσες από την αρχή της επικουρικότητας (ΣΕΕ 5 §3). Η Συνθήκη διευκρινίζει την κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ της Ένωσης και των κρατών μελών (ΣΕΕ 4-5 και ΣΛΕΕ 2-6). Διακρίνονται τρεις κατηγορίες αρμοδιοτήτων της Ένωσης -> • ***αποκλειστικές*** (ΣΛΕΕ 3) / • ***συντρέχουσες*** (ΣΛΕΕ 4) / • ***υποστηρικτικές ή συντονιστικές των πράξεων των κρατών μελών*** (ΣΛΕΕ 6). Η Συνθήκη της Λισαβόνας απένειμε νέες συντρέχουσες (ΣΛΕΕ 191, 194) και υποστηρικτικές ή συμπληρωματικές αρμοδιότητες (π.χ. για την ενέργεια). Οι αρμοδιότητες της Ένωσης δεν απονέμονται από τις Συνθήκες ως "καθ' ύλην" αρμοδιότητες, αλλά σε σχέση με τους σκοπούς που επιδιώκουν αυτές αναλόγως των τομέων αρμοδιότητας. / • ***αναγνωρίζονται και εξυπακουόμενες ή σιωπηρές αρμοδιότητες της Ένωσης*** -> πρόκειται για μία από τις εφαρμογές της αρχής της πρακτικής αποτελεσματικότητας, που επιτρέπει στα θεσμικά όργανα να ασκήσουν νομοθετική αρμοδιότητα σύμφωνα με τους σκοπούς των συνθηκών (ΣΕΕ 3, ΣΛΕΕ 3 §1) / • ***διαφορετικές είναι οι προβλεπόμενες στο ΣΛΕΕ 352*** -> οι προϋποθέσεις εφαρμογής του αφορούν την έλλειψη πρόβλεψης εξουσιών δράσης που απαιτούνται για την επίτευξη στόχων των Συνθηκών / • ***οι αρμοδιότητες που δεν απονέμονται στην Ένωση παραμένουν στα κράτη (=παρακρατηθείσες αρμοδιότητες***- ΣΕΕ 4 §1).
Θεμελιώδεις αρχές λειτουργίας των Συνθηκών είναι οι αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας (ΣΕΕ 5 §3 και 4). Σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, στους τομείς που δεν υπάγονται στην αποκλειστική της αρμοδιότητα, η Ένωση παρεμβαίνει μόνο εφόσον και κατά το βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης δε μπορούν να επιτευχθούν επαρκώς στα κράτη μέλη, μπορούν -όμως- να επιτευχθούν καλύτερα στο επίπεδο της Ένωσης. Αντίθετα, κατά την αρχή της αναλογικότητας, η Ένωση οφείλει να θεσπίζει μέτρα, το περιεχόμενο και οι μορφές των οποίων

δεν πρέπει να υπερβαίνουν τα απαιτούμενα για την επίτευξη των στόχων των Συνθηκών. Έτσι, το μέτρο πρέπει να είναι πρόσφορο, δηλ. κατάλληλο και αναγκαίο (=η επίτευξη του στόχου δε μπορεί να γίνει με λιγότερο επαχθές μέτρο). Η αρχή της αναλογικότητας ισχύει και για τη δράση των κρατών μελών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3
ΠΗΓΕΣ ΤΟΥ ΕΝΩΣΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

§1. Άγραφες πηγές:

• **Γενικές αρχές του δικαίου** -> Αναδεικνύονται από τη νομολογία του Δικαστηρίου και είναι αποτέλεσμα των μεθόδων ερμηνείας που χρησιμοποιεί. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ορισμένες γενικές αρχές του Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου δεν είναι συμβατές με τη νομική δομή της Ένωσης· δεν αποκλείει, όμως, παντελώς τη χρήση τους (π.χ. αρχή εδαφικότητας, καλή πίστη σε συνδυασμό με τη θεμιτή εμπιστοσύνη). Υπάρχουν και οι "αξιωματικές" γενικές αρχές που είναι γνωστές σε διάφορα δικαϊκά συστήματα- π.χ. αρχή της ασφάλειας του δικαίου, της θεμιτής εμπιστοσύνης και του δικαιώματος υπεράσπισης. Αναδεικνύονται, ακόμη, και γενικές αρχές της ίδιας της ενωσιακής έννομης τάξης, οι οποίες αποτυπώνονται στις διατάξεις της Συνθήκης- π.χ. ΣΛΕΕ 18, 8 και 10, 15 και ΣΕΕ 5 §4. Τέλος, συνάγονται γενικές αρχές που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών μελών- π.χ. ισότητα απέναντι στο νόμο, δυνατότητα πρόσβασης στη δικαιοσύνη, αδικαιολόγητος πλουτισμός.
• **Θεμελιώδη δικαιώματα** -> Δημιουργήθηκαν καθώς η ιδέα ήταν ότι η προστασία των ιδιωτών όφειλε να είναι τουλάχιστον ισοδύναμη προς εκείνη την οποία απολαύουν στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών, δυνάμει των αντίστοιχων συνταγματικών κανόνων. Το Δικαστήριο ανέλαβε να διασφαλίσει την τήρηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο της ερμηνείας και εφαρμογής της Συνθήκης και του παράγωγου δικαίου, εμπνεόμενο από τις κοινές στα κράτη μέλη συνταγματικές παραδόσεις και τις διεθνείς συμφωνίες περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις οποίες τα κράτη μέλη είναι συμβαλλόμενα. Η ΕΣΔΑ κατέστη προοδευτικά η κύρια πηγή έμπνευσης, δεδομένου ότι τα κράτη είναι με τον ίδιο τρόπο δεσμευμένα από τις διατάξεις της. Πάντως, το γενικό συμφέρον της Ένωσης μπορεί να επιβάλει όρια στην άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Σημειώνεται ότι το ΣΕΕ 6 §1 προσδίδει στο Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες, εξαιρώντας όμως της δεσμευτικότητας την Αγγλία, την Πολωνία και την Τσεχία. Περαιτέρω, στην §2, προβλέπεται προσχώρηση της Ένωσης στην ΕΣΔΑ, ενώ τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν μέρος των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης (§3) = συνταγματοποίηση.

§2 Γραπτές πηγές:

• **Το πρωτογενές δίκαιο** -> Περιλαμβάνει • ***τις αρχικές βασικές Συνθήκες,*** όπως τροποποιήθηκαν ή διαμορφώθηκαν μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας και οι οποίες αποτελούν τις ***ΣΕΕ και ΣΛΕΕ***· η ***Συνθήκη ΕΚΑΕ (Ευρατόμ) αποτελεί πλέον Πρωτόκολλο*** / ***• τα λοιπά Πρωτόκολλα που προσαρτώνται στη Συνθήκη / • τις Τροποποιητικές Συνθήκες και Πράξεις*** / ***• το Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων.*** Στις τελικές πράξεις των Συνθηκών προσαρτώνται μονομερείς ή κοινές Δηλώσεις, ιδίως εκ μέρους των κρατών. Οι Δηλώσεις αυτές δε συνιστούν πρωτογενές δίκαιο και δεν έχουν το ίδιο κύρος με τη Συνθήκη· δε στερούνται, όμως, παντελώς δεσμευτικής δύναμης, διότι χρησιμοποιούνται ιδίως ως στοιχεία ερμηνείας των Συνθηκών.
• **Το παράγωγο δίκαιο** -> Συνίσταται σε μονομερείς πράξεις που εκδίδουν τα θεσμικά όργανα δυνάμει των εξουσιών που έλκουν από τη Συνθήκη. Οι πράξεις υπακούν σε μία τυπολογία (ΣΛΕΕ 288)· νομοθετικές πράξεις είναι εκείνες που θεσπίζονται κατά τη συνήθη νομοθετική ή κατά ειδική

νομοθετική διαδικασία (ΣΛΕΕ 289). Πράξεις του παράγωγου δικαίου είναι => ***i) ο κανονισμός:*** έχει γενική ισχύ, δηλ. αφορά γενική και αφηρημένη κατηγορία προσώπων. Πρόκειται για μία κατ' εξοχήν νομοθετική πράξη και δεν δύναται να εφαρμόζεται μερικώς ή επιλεκτικώς. Έχει άμεση ισχύ σε όλα τα κράτη μέλη (=δεν απαιτείται παρέμβαση της νομοθετικής, κανονιστικής ή εκτελεστικής εξουσίας του κράτους), ενώ γεννά δικαιώματα και υποχρεώσεις για τους ιδιώτες και το κράτος από το χρονικό σημείο της έναρξης της ισχύος του. Δημοσιεύεται στην Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ (ΕΕΕΕ) και αρχίζει να ισχύει από την ημερομηνία που ορίζει ή, άλλως, την 20ή μέρα από τη δημοσίευσή του. Η αναπαραγωγή του μέσω εθνικών, νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών πράξεων συνιστά παράβαση. Τα κράτη μέλη μπορούν μόνο να θεσπίσουν μέτρα εφαρμογής, αν αυτό προβλέπεται από τον ίδιο τον κανονισμό. Κανονισμούς εκδίδουν το Συμβούλιο της Ένωσης αυτοτελώς ή από κοινού με το ΕυρΚοινβ (ΣΛΕΕ 294), η Επιτροπή είτε στο πεδίο των αρμοδιοτήτων της είτε κατόπιν εξουσιοδότησης του Συμβουλίου και, τέλος, η ΕΚΤ. Διακρίνονται σε βασικούς και σε κανονισμούς εφαρμογής. ΙΙ ***ii) η οδηγία:*** δεσμεύει τα κράτη στα οποία απευθύνεται, ενώ καθορίζει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, αφήνοντας σε αυτά την ευχέρεια να επιλέξουν τον τύπο ή τα μέσα επίτευξής του. Δημοσιεύεται στην ΕΕΕΕ και αρχίζει να ισχύει την ημερομηνία που ορίζει η άλλως από την 20ή μέρα από τη δημοσίευσή της. Πρόκειται, όμως, για ατελή πράξη, αφού -εντός της προθεσμίας που καθορίζει- τα κράτη μέλη πρέπει να εκδώσουν εθνικές νομοθετικές, κανονιστικές ή διοικητικές πράξεις για να θέσουν σε εφαρμογή τις οδηγίες. Φυσικά, δε βρίσκεται σε κατώτερη ιεραρχική θέση ως προς τους κανονισμούς. Κατά τη νομολογία, απλές διοικητικές πρακτικές (π.χ. εγκύκλιοι), οι οποίες μπορούν εκ φύσεως να μεταβάλλονται κατά το δοκούν από τη διοίκηση και οι οποίες στερούνται κατάλληλης δημοσιότητας, δε μπορούν να θεωρούνται ως έγκυρη εκπλήρωση της υποχρέωσης μεταφοράς που υπέχουν τα κράτη μέλη ως αποδέκτες των οδηγιών. Η μεταφορά της οδηγίας συνεπάγεται την υποχρέωση του κράτους να θεσπίσει νέους ή να τροποποιήσει ισχύοντες κανόνες εσωτερικού δικαίου. Έλλειψη μεταφοράς, καθυστερημένη ή πλημμελής μεταφορά οδηγίας συνιστούν παράβαση κράτους, της οποίας την αναγνώριση η Επιτροπή δύναται να ζητήσει από το Δικαστήριο με την προσφυγή λόγω παραβάσεως (ΣΛΕΕ 258 επ). Το Δικαστήριο μετρίασε την ανωτέρω θέση περί υποχρέωσης του κράτους να θεσπίσει νέους κανόνες ή να τροποποιήσει τους ισχύοντες· έτσι, η μεταφορά οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο δεν απαιτεί οπωσδήποτε την έκδοση νομοθετικής πράξης σε κάθε κράτος μέλος. Τελικά, καθιερώνεται ότι η ύπαρξη εθνικών ρυθμίσεων δε μπορεί να καταστήσει περιττή τη μεταφορά οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο με ειδικά νομοθετικά, κανονιστικά ή διοικητικά μέτρα. Εξαίρεση υπάρχει, όταν οι προϋπάρχοντες της οδηγίες εθνικοί κανόνες εξασφαλίζουν αποτελεσματικά την πλήρη εφαρμογή της οδηγίας από τις εθνικές αρχές· άρα, η μεταφορά οδηγίας δεν είναι αναγκαία, αν η νομική κατάσταση στοιχεί πλήρως προς τις επιταγές της οδηγίας και είναι επαρκώς ακριβής και σαφής. Ομοίως, η μεταφορά οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο δεν απαιτεί πάντα τυπική επανάληψη των επιταγών της σε ειδική και ρητή νομοθετική διάταξη, αλλά ενδέχεται να αρκεί, σε συνάρτηση με το περιεχόμενο της οδηγίας, ένα γενικό νομικό πλαίσιο. Συνεπώς, ειδικές κανονιστικές ή νομοθετικές διατάξεις δεν είναι αναγκαίο να προβλεφθούν υπό την προϋπόθεση, όμως, ότι οι εν λόγω αρχές εξασφαλίζουν αποτελεσματικά την πλήρη εφαρμογή της οδηγίας. ΙΙ ***iii) η απόφαση:*** είναι δεσμευτική ως προς όλα τα στοιχεία της για τους αποδέκτες της, δηλ. για τα πρόσωπα (κράτη μέλη ή ιδιώτες) προς τα οποία απευθύνεται. ΙΙ ***iv) σύσταση και γνώμη:*** δεν είναι δεσμευτικές πράξεις. Η γνώμη εκφράζει μία άποψη, ενώ η σύσταση συνιστά μία πράξη που ωθεί προς έμμεση δράση. Η Επιτροπή διαθέτει γενική αρμοδιότητα προς έκδοση συστάσεων.

• **Διεθνείς συμφωνίες** -> Η Ένωση συνάπτει διεθνείς συμφωνίες με τρίτα κράτη ή διεθνείς οργανισμούς με βάση τις ρητές, τις εξυπακουόμενες και τις υποστηρικτικές αρμοδιότητές της. Από το χρονικό σημείο έναρξης της ισχύος τους, οι διεθνείς αυτές συμφωνίες αποτελούν τμήμα της ενωσιακής έννομης τάξης και το Δικαστήριο είναι αρμόδιο για την ερμηνεία τους {+ για τις μικτές συμφωνίες (=συναφθείσες, αφενός, μεταξύ τρίτου κράτους ή διεθνούς οργανισμού και της Ένωσης και των κρατών μελών αφετέρου) + για τις πράξεις οργάνων που ιδρύονται με ορισμένες διεθνείς

συμφωνίες μεταξύ Ένωσης και τρίτων κρατών}.
Η σχέση πρωτογενούς δικαίου και διεθνών συμφωνιών που συνήψαν τα κράτη μεταξύ τους έχει ως εξής: • ***Διεθνείς συμφωνίες μεταξύ κρατών μελών που συνήφθησαν πριν από τη σύναψη των Συνθηκών παύουν να εφαρμόζονται, αν είναι ασύμβατες με τις τελευταίες*** (όμως, το ΣΛΕΕ 350 επιτρέπει τις περιφερειακές ενώσεις κρατών- π.χ. Benelux). // • ***Διεθνείς συμφωνίες που συνάπτονται μεταξύ κρατών μελών μετά τη σύναψη των Συνθηκών διέπονται από το ΣΕΕ 4 §3*** που επιβάλλει στα κράτη μέλη καλόπιστη συνεργασία μεταξύ τους και με την Ένωση, υποχρεώνοντάς τα να απέχουν από τη λήψη μέτρων που μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο την πραγματοποίηση των στόχων της Ένωσης. // • ***Διεθνείς συμφωνίες που συνάπτουν τα κράτη μέλη σε τρίτα κράτη διέπονται από το ΣΛΕΕ 351, το οποίο διακρίνει μεταξύ προγενέστερων και μεταγενέστερων των Συνθηκών διεθνών συμφωνιών.*** Όσον αφορά τις προγενέστερες συμφωνίες, τα κράτη μέλη δε δύνανται να αντιτάξουν στην Ένωση τα δικαιώματα που αντλούν από αυτές και οφείλουν να λάβουν τα αναγκαία μέτρα καταφεύγοντας σε αναδιαπραγματεύσεις για να τερματίσουν τυχόν έλλειψη συμβατότητας προς τις Συνθήκες. Εντούτοις, έναντι τρίτων κρατών η Ένωση δε μπορεί να εμποδίσει την εκτέλεση των υποχρεώσεων των κρατών μελών που απορρέουν από προγενέστερες των Συνθηκών διεθνείς συμφωνίες συναφθείσες με τρίτα κράτη (ΣΛΕΕ 351 εδ. γ'). Η Ένωση δε δεσμεύεται από τις συμφωνίες αυτές, εκτός αν υπήρξε μεταβίβαση αρμοδιοτήτων των κρατών προς την Ένωση. Ως προς τις μεταγενέστερες, η τυχόν ασυμβατότητα προς το πρωτογενές δίκαιο τέτοιων συμφωνιών περιορίζεται (π.χ. με μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων στην Ένωση), οπότε τα κράτη μέλη οφείλουν να εκτελούν τις συμφωνίες αυτές ή με 'ρήτρα ΕΕ', για μεταβατικές περιόδους ή προληπτικό έλεγχο εκ μέρους της Επιτροπής κατά ΣΕΕ 4 §3.

§3. Ιεραρχία κανόνων του ενωσιακού δικαίου: Οι γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, ιδίως τα θεμελιώδη δικαιώματα και το γραπτό πρωτογενές δίκαιο, βρίσκονται στην κορυφή της πυραμίδας. Προς τους κανόνες αυτούς πρέπει να είναι συμβατά το παράγωγο δίκαιο και οι διεθνείς συμφωνίες. Οι τελευταίες, μάλιστα, υπερέχουν έναντι του παράγωγου δικαίου, δεδομένου ότι δεσμεύουν τα θεσμικά όργανα της Ένωσης (=οι πράξεις που εκδίδουν πρέπει να είναι συμβατές με τις συμφωνίες αυτές). Κατά τη νομολογία, τέτοια δέσμευση υπάρχει επίσης όταν η ενωσιακή πράξη παραπέμπει ρητώς στη διεθνής αυτή συμφωνία ή η Ένωση ανέλαβε τη δέσμευση να εκπληρώσει ειδικά μία υποχρέωση που περιλαμβάνεται στη συμφωνία αυτή. Η ιεραρχία των κανόνων του παράγωγου δικαίου στις μεταξύ τους σχέσεις δεν υφίσταται· υπάρχει, όμως, ιεραρχία μεταξύ πράξεων γενικού χαρακτήρα και ατομικών πράξεων και μεταξύ βασικών κανόνων και εκτελεστικών κανονισμών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4
ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Τα θεσμικά όργανα της ΕΕ είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο της ΕΕ το ΕυρΚοινβ, το Δικαστήριο, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Ελεγκτικό Συνέδριο. Υπάρχουν κι άλλοι θεσμικοί οργανισμοί που προβλέπονται από τις Συνθήκες ή από ειδικές διατάξεις, καθώς και δευτερεύοντα όργανα μεταξύ των οποίων ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στις επιτροπές που συστήνονται στο πλαίσιο του Συμβουλίου, οι οποίες επικουρούν την Επιτροπή κατά την άσκηση της εκτελεστικής της εξουσίας. Γίνεται διάκριση σε όργανα δράσης και όργανα ελέγχου + όργανα που ασκούν νομοθετική εξουσία ή προεχόντως μετέχουν σε αυτή και μη νομοθετικά όργανα.

§1. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή

• **Οργάνωση, σύνθεση και λειτουργία:** Η Επιτροπή, αρχικά, ήταν ένα συλλογικό όργανο που απαρτιζόταν από ανεξάρτητες προσωπικότητες, διοριζόμενες με κοινή συμφωνία των κρατών μελών + συμμετοχή του ΕυρΚοινβ στον ορισμό των μελών της. Σκοπό έχει την αντιπροσώπευση του γενικού συμφέροντος της Ένωσης, την άσκηση νομοθετικής πρωτοβουλίας και τη λειτουργία του ως φύλακα των Συνθηκών (ΣΕΕ 17).
ΣΥΝΘΕΣΗ > Στην Ευρώπη των 15, η Επιτροπή απαρτιζόταν από 20 επιτρόπους, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβανόταν από κάθε κράτος κατ' ελάχιστον ένας επίτροπος και κατά μέγιστο δύο. Μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ισχύει το ΣΕΕ 17 §4-5. Τα μέλη, αρχικά, διορίζονταν από τις εθνικές κυβερνήσεις με κοινή συμφωνία, τρόπος που δεν ήταν σύμφωνος προς τη βασική αρχή της ανεξαρτησίας του θεσμικού αυτού οργάνου. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ εισήγαγε τη διαδικασία διαβούλευσης το ΕυρΚοινβ σε ό,τι αφορά τον ορισμό του Προέδρου της Επιτροπής. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ απαιτούσε την έγκριση του ΕυρΚοινβ για το διορισμό του Προέδρου της Επιτροπής· τα δε μέλη της επιλέγονται από τις κυβερνήσεις των κρατών μελών, κατόπιν διαβούλευσης με τον ορισθέντα Πρόεδρο. Η Συνθήκη της Νίκαιας τροποποίησε την παραπάνω διαδικασία -> ***• το Συμβούλιο, συνερχόμενο σε επίπεδο αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων και αποφασίζοντας με ειδική πλειοψηφία,*** όριζε την προσωπικότητα που προτίθετο να διορίσει ως Πρόεδρο της Επιτροπής· ο διορισμός εγκρινόταν από το ΕυρΚοινβ. / ***• το Συμβούλιο Υπουργών, αποφασίζοντας με ειδική πλειοψηφία, και κατόπιν κοινής συμφωνίας με τον ορισθέντα Πρόεδρο, ενέκρινε τον κατάλογο των προσωπικοτήτων*** που θα διορίζονταν ως μέλη της Επιτροπής, ο οποίος καταρτιζόταν σύμφωνα με τις προτάσεις που υπέβαλε κάθε κράτος μέλος. / ***• ο Πρόεδρος και τα μέλη της Επιτροπής υπέκειντο, ως σώμα, σε ψήφο έγκρισης του ΕυρΚοινβ.*** Μετά την έγκριση αυτή, το Συμβούλιο λάμβανε με ειδική πλειοψηφία απόφαση διορισμού του Προέδρου και των μελών της Επιτροπής. Η Συνθήκη της Λισαβόνας προβλέπει τα κατά ΣΕΕ 17 §7.
ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ > Οι επίτροποι δρουν αποκλειστικά προς το συμφέρον της Ένωσης, έχοντας πλήρη ανεξαρτησία από τις κυβερνήσεις των κρατών και από ιδιωτικά συμφέροντα. Απαγορεύεται να λαμβάνουν οποιαδήποτε οδηγία ή εντολή από τις κυβερνήσεις και δεν ανακαλούνται ούτε από το Συμβούλιο ούτε από τα κράτη μέλη (ΣΕΕ 17 §3).
ΘΗΤΕΙΑ ΚΑΙ ΕΥΘΥΝΗ > Η διάρκεια της θητείας της Επιτροπής είναι της ίδιας διάρκειας με αυτή του ΕυρΚοινβ και η αντικατάσταση από νέα μέλη παραιτηθέντων, απαλλαγέντων των καθηκόντων τους ή αποθανόντων μελών γίνεται για τον υπόλοιπο χρόνο της θητείας τους. Εκτός των προαναφερθέντων, τα καθήκοντά τους λήγουν κατόπιν παραιτήσεως ή απαλλαγής από αυτά (ΣΛΕΕ 245), κατόπιν αιτήσεως του Συμβουλίου ή της Επιτροπής, αν δεν πληρούν πλέον τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την άσκηση των καθηκόντων τους ή αν διαπράξουν βαρύ παράπτωμα (ΣΛΕΕ 247). Η Επιτροπή, ως συλλογικό σώμα, ευθύνεται έναντι του ΕυρΚοινβ (+ πρόταση δυσπιστίας- ΣΛΕΕ 234)· κάθε μέλος έχει την ευθύνη ενός τομέα δραστηριότητας και είναι υπεύθυνο για τμήμα της δραστηριότητας του διοικητικού προσωπικού. Η Επιτροπή λαμβάνει αποφάσεις με απλή πλειοψηφία των μελών της και οι πολιτικές εξουσίες του Προέδρου της ορίζονται στο ΣΕΕ 17 §6. Στο πλαίσιό της λειτουργούν πάνω από 25 γενικές διευθύνσεις, στις οποίες απασχολούνται υπάλληλοι υποκείμενοι σε ένα κοινό νομικό καθεστώς και μη μόνιμοι υπάλληλοι με ειδίκευση στο ενωσιακό και εθνικό δίκαιο, καθώς και σε άλλους τομείς, όπως και εμπειρογνώμονες διορισμένους από τα κράτη μέλη. Η Επιτροπή αναθέτει συγκεκριμένες αρμοδιότητες στα μέλη της, αλλά και σε ανώτερους υπαλλήλους της. Οι αρμοδιότητες αυτές διέπονται από αυστηρούς κανόνες -> ***• οι εξουσίες πρέπει να είναι σαφώς καθορισμένες και σχετικές με την άσκηση εκτελεστικών αρμοδιοτήτων. / • η νομιμότητα μιας απόφασης της Επιτροπής εξαρτάται αποκλειστικά από το κατά πόσο είναι σύμφωνη με τις διατάξεις της Συνθήκης ≠ κατάχρηση εξουσίας.***

• **Αρμοδιότητες (ΣΕΕ 13 §2):** Υποχρεούται να αναλάβει πρωτοβουλία ή να υποβάλει νομοθετική πρόταση, καθώς και να επηρεάσει τους εμπλεκόμενους στη νομοθετική διαδικασία.
ΕΞΟΥΣΙΑ ΥΠΟΒΟΛΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ > Την ασκεί είτε με δική της πρωτοβουλία είτε κατόπιν αιτήσεως του ΕυρΚοινβ. Το Συμβούλιο μπορεί να εφιστά την προσοχή της αναφορικά με τη σπουδαιότητα μιας πρότασης· ενόσω το Συμβούλιο δεν έχει ακόμα αποφανθεί, η Επιτροπή μπορεί να τροποποιήσει τις προτάσεις της.
ΕΓΓΥΗΣΗ ΤΗΡΗΣΗΣ ΣΥΝΘΗΚΩΝ (=θεματοφύλακας) > Η Επιτροπή • ***έχει δικαίωμα πληροφόρησης εκ μέρους των κρατών μελών για τα μέτρα και τις πολιτικές που υιοθετούν*** σε συμμόρφωση προς την υποχρέωσή τους για καλόπιστη συνεργασία με τα όργανα της Ένωσης + ***ανακριτικά καθήκοντα + δικαιούται να ζητεί και να λαμβάνει πληροφορίες από επιχειρήσεις σε ό,τι αφορά την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου.*** Αν υποβληθεί μία αίτηση παροχής πληροφοριών, οι επιχειρήσεις υποχρεούνται να παρέχουν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με τυχόν αντιανταγωνιστικές συμπεριφορές της, χωρίς όμως να θίγονται τα δικαιώματα υπεράσπισής τους. // • ***επιβάλλει στις επιχειρήσεις κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασης διατάξεων του ενωσιακού δικαίου*** (π.χ. πρόστιμα ή χρηματικές ποινές). // • ***σε περίπτωση παράβασης των υποχρεώσεων κράτους μέλους, μπορεί να προσφεύγει στο Δικαστήριο (ΣΛΕΕ 258 επ).***
ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ-ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΕΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ > Η Επιτροπή διαθέτει περιορισμένη νομοθετική εξουσία => • ***κανονιστική αρμοδιότητα στον τομέα του δικαίου του ανταγωνισμού και των κρατικών ενισχύσεων*** // • ***δευτερεύουσα νομοθετική αρμοδιότητα, όταν το Συμβούλιο της αναθέτει την εκτέλεση των διατάξεων που αυτό θεσπίζει,*** υπό την προϋπόθεση ότι αυτή η εξουσιοδότηση δε μεταβάλλει τη θεσμική ισορροπία στην Ένωση και αφορά μόνο σε μέτρα εκτέλεσης.
ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ > Έχει εξουσία δημοσιονομικής διαχείρισης, διαμορφώνει σχέδια προϋπολογισμού και εκτελεί τον ενωσιακό προϋπολογισμό. Αντίστοιχη εξουσία έχει ως προς τις υπηρεσίες της Ένωσης, αλλά και τα διαρθρωτικά ταμεία: Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων, Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και Ευρωπαϊκό Ταμείο (Περιφερειακής) Ανάπτυξης.
ΛΟΙΠΕΣ ΕΞΟΥΣΙΕΣ > Έχει γενική αρμοδιότητα διατύπωσης συστάσεων και γνωμών που αφορούν κυρίως το πεδίο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, αλλά και άλλους τομείς, έστω κι αν δεν υπάρχει σχετική πρόβλεψη στη Συνθήκη. Ωστόσο, απώλεσε τις εξουσίες διαπραγμάτευσης· πλέον συμμετέχει υπό τους όρους του ΣΛΕΕ 218 στην υποβολή συστάσεων στο Συμβούλιο, το οποίο αποφασίζει την έναρξη διαπραγματεύσεων.

§2. Συμβούλιο της ΕΕ

• **Οργάνωση, σύνθεση και λειτουργία:** Το Συμβούλιο λειτουργεί ως ενιαίο όργανο και απαρτίζεται από Υπουργούς των κυβερνήσεων των κρατών μελών. Κάθε κυβέρνηση αποστέλλει στις συνεδριάσεις ένα από τα κράτη μέλη της ανάλογα με την καθ' ύλην αρμοδιότητά του + ΣΕΕ 16 §1. Η προεδρία ασκείται διαδοχικώς από κάθε κράτος μέλος για περίοδο έξι μηνών, σύμφωνα με τη σειρά που αποφασίζει το Συμβούλιο ομοφώνως. Το Συμβούλιο της ΕΕ διαφέρει από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο· το τελευταίο απαρτίζεται από τους αρχηγούς κρατών μελών ή κυβερνήσεων, καθώς και από τον Πρόεδρό του, που εκλέγεται με ειδική πλειοψηφία για δυόμιση έτη, καθώς και τον Πρόεδρο της Επιτροπής. Ο ύπατος εκπρόσωπος συμμετέχει στις εργασίες του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, το οποίο δεν ασκεί νομοθετική λειτουργία. Η ημερήσια διάταξη του Συμβουλίου της ΕΕ, όπως προετοιμάζεται από την επιτροπή μονίμων αντιπροσώπων των κρατών μελών, περιλαμβάνει ψηφοφορία χωρίς συζήτηση και συζητήσεις που συνοδεύονται ή όχι από ψηφοφορία. Το Συμβούλιο

επικουρείται από μία γενική γραμματεία καθώς και από νομική υπηρεσία. Θεσπίζονται δύο είδη Συνόδων του Συμβουλίου -> ***νομοθετική*** (=όταν πρόκειται για σχέδιο νομοθετικής πράξης, συνεδριάζει, συσκέπτεται και ψηφίζει δημοσίως για λόγους διαφάνειας) ***και μη νομοθετική*** (ΣΕΕ 16 §8). Για την ψηφοφορία ορίζει, γενικότερα, το ΣΕΕ 16 §3-4 (βλ. ισότητα μεταξύ των κρατών μελών, προβλέποντας ότι σε καθένα από αυτά αντιστοιχεί μία ψήφος, λαμβανομένου υπόψη και του δημογραφικού κριτηρίου) + **μειοψηφία αρνησικυρίας** = παρεμπόδιση λήψης απόφασης, που πρέπει να περιλαμβάνει τουλάχιστον τέσσερα μέλη του Συμβουλίου, άλλως θεωρείται ότι επιτυγχάνεται ειδική πλειοψηφία. Αποφάσεις και νομοθετικές πράξεις που αφορούν την Κοινή Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας, τη φορολογία, την άμυνα κλπ θα συνεχίσουν να λαμβάνονται με ομοφωνία.

• **Αρμοδιότητες (ΣΕΕ 16 §1):** **** ασκεί νομοθετική αρμοδιότητα*** (μαζί με το ΕυρΚοινβ), δηλ. θεσπίζει όλες τις αναγκαίες νομικές πράξεις για την εφαρμογή της Συνθήκης και των κοινών πολιτικών, ενώ δεσμεύεται από τους γενικούς κανόνες που το ίδιο έχει θεσπίσει. / **** ασκεί εξουσίες κυβερνητικής φύσης, δηλ. συνάπτει διεθνείς συμφωνίες στο όνομα της Ένωσης*** / **** χωρίς αναθεώρηση της Συνθήκης,*** μπορεί να προσφύγει με ομόφωνη απόφασή του στην εφαρμογή του ΣΛΕΕ 352, προκειμένου να συμπληρώσει κενά της / **** λαμβάνει αποφάσεις συνταγματικής φύσης*** (ΣΛΕΕ 311) / **** ασκεί (μαζί με το ΕυρΚοινβ) αποφασιστική αρμοδιότητα σε ζητήματα προϋπολογισμού (ΣΛΕΕ 310).***

§3 Το ΕυρΚοινβ

• **Οργάνωση, σύνθεση και λειτουργία:** Πρόκειται για θεσμικό όργανο που ασκεί νομοθετική εξουσία, απαρτίζεται από 'αντιπροσώπους των πολιτών της Ένωσης (ΣΕΕ 14 §2). Τα μέλη του εκλέγονται για 5 έτη με άμεση, ελεύθερη, καθολική και μυστική ψηφοφορία βάσει της αναλογικότητας στην κατανομή των εδρών· δεν υπάρχει, όμως, ενιαία εκλογική διαδικασία. Ο αριθμός των μελών του ΕυρΚοινβ δεν υπερβαίνει τους 750 συν τον Πρόεδρο + ΣΕΕ 14 §2 -> κάθε κράτος μέλος δε θα μπορεί να έχει λιγότερα από 6 και περισσότερα από 96 μέλη. Στο πλαίσιο του ΕυρΚοινβ εκλέγεται Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής, αρμόδιος να δέχεται και να ερευνά με πλήρη ανεξαρτησία καταγγελίες ευρωπαίων πολιτών ή εκείνων που έχουν κατοικία ή έδρα σε κράτος μέλος λόγω κακής διοίκησης θεσμικού οργάνου της Ένωσης, πλην του Δικαστηρίου (ΣΛΕΕ 228) + ΣΛΕΕ 225.

• **Αρμοδιότητες:** **** Αρχικά, είχε εξουσία να εκφέρει απλή γνώμη*** επί σχεδίων πράξεων της τότε Κοινότητας, υπό τον όρο ότι τούτο προβλεπόταν στη Συνθήκη. / **** Κατόπιν η διαδικασία υποβολής γνώμης επεκτάθηκε σε όλους τους τομείς σε προαιρετική βάση.*** / **** Ακολουθεί η διαδικασία της σύμφωνης γνώμης, που παρέχει στο ΕυρΚοινβ δικαίωμα αρνησικυρίας.*** Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας μετονομάζεται σε διαδικασία έγκρισης. / **** Ακολούθησαν οι διαδικασίες συνεργασίας (ΕΚ 252) και κοινής απόφασης ή συναπόφασης***- ΕΚ 251 (=οι κανονισμοί, οι οδηγίες και οι αποφάσεις που υιοθετούνταν από κοινού δημοσιεύονταν στην ΕΕΕΕ, ενώ μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο προσφυγής ενώπιον των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης). Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, η τελευταία μετονομάζεται σε συνήθη νομοθετική διαδικασία (ΣΛΕΕ 294). Η συνήθης διαδικασία αφορά τους τομείς της δικαιοσύνης, των εσωτερικών υποθέσεων και του προϋπολογισμού της Ένωσης. Καταργείται πλέον η διάκριση μεταξύ υποχρεωτικών και μη υποχρεωτικών δαπανών, ενώ έχει ίσες εξουσίες με το Συμβούλιο επί του προϋπολογισμού, ο οποίος μετονομάζεται σε "προϋπολογισμό της Ένωσης".

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5
ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

§1. Οι πηγές του ενωσιακού δικαιοδοτικού συστήματος: Ως κανόνες του ενωσιακού δικαιοδοτικού συστήματος νοούνται συνοπτικά εκείνοι που αφορούν στην ύπαρξη οργάνων διαπίστωσης παραβάσεων κανόνων της ενωσιακής έννομης τάξης, τα οποία έχουν συγκεκριμένες αρμοδιότητες, και στον προσδιορισμό, επιβολή και εκτέλεση της καταγνωσθείσας κύρωσης δυνάμει κανόνων διαδικασίας με στόχο να παρέχεται δικαστική προστασία στα υποκείμενα της έννομης αυτής τάξης, μέσω κατάλληλων μηχανισμών που εξασφαλίζουν το δικαίωμα πρόσβασης στην ενωσιακή δικαιοσύνη. Αναλυτικότερα, η οργάνωση και λειτουργία του ενωσιακού δικαιοδοτικού συστήματος διέπεται από νομοθετικούς και νομολογιακούς κανόνες που συνιστούν πηγές του ενωσιακού δικαίου και έχουν ως αντικείμενο -> • τα δικαιοδοτικά όργανα / • τις αρμοδιότητές τους / • τους κανόνες διαδικασίας που καταλήγουν στην έκδοση απόφασης / • την εκτέλεση της απόφασης. Διακρίνονται σε πηγές που είναι είτε γραπτές ή άγραφες και αφορούν, αφενός, το πρωτογενές και αφετέρου, το παράγωγο δίκαιο.

Α) Γραπτές πηγές:

• ***Πρωτογενές δίκαιο*** -> διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου περί δικαστικής οργάνωσης της Ένωσης και δικαστικής προστασίας ανευρίσκονται κυρίως στα ΣΕΕ 19 και ΣΛΕΕ 251 επ.
• ***Παράγωγο δίκαιο*** -> οι αναγκαίες διατάξεις ενόψει της εφαρμογής και της συμπλήρωσης του Οργανισμού του Δικαστηρίου ανευρίσκονται στον Κανονισμό Διαδικασίας του, καθώς και στον Κανονισμό Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου και στον Κανονισμό του ΔΔΔ. Εκτός των ανωτέρω, σειρά κανόνων και κανονισμών του ενωσιακού δικαίου συνιστούν παράγωγο δίκαιο που εφαρμόζουν τα εθνικά δικαστήρια και ερμηνεύεται από το Δικαστήριο.

Β) Άγραφες πηγές:

• ***Πρωτογενές δίκαιο*** -> η νομολογία του Δικαστηρίου, μέσω της οποίας αναδεικνύονται οι άγραφες γενικές αρχές του δικαίου που ισχύουν στον τομέα της διαδικασίας ενώπιον των ενωσιακών δικαιοδοτικών οργάνων. Πολλές βρίσκονται σε επίπεδο ιεραρχίας κανόνων δικαίου αντίστοιχο με τις ιδρυτικές συνθήκες, ενώ άλλες έχουν αναχθεί σε άγραφες πηγές του ενωσιακού δικαίου- π.χ. ορθή απονομή της δικαιοσύνης, οικονομία της δίκης, δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και αποτελεσματική δικαστική προστασία.
• ***Δικαστική πρακτική*** -> αναδεικνύει ατέλειες, κενά και νέες ανάγκες, προτείνει λύσεις και λειτουργεί ως μηχανισμός για την εισαγωγή επερχόμενων τροποποιήσεων κατά την εφαρμογή του ενωσιακού δικονομικού δικαίου. Ωστόσο, δε μπορεί να ανατρέψει γραπτούς ή άγραφους κανόνες του δικαίου της Ένωσης· δύναται, όμως, να τους συμπληρώσει και να τους διευκρινίσει- π.χ. ανάγνωση της έκθεσης ακροατηρίου του εισηγητή δικαστή.

§2. Θεμελιώδη χαρακτηριστικά του δικαιοδοτικού συστήματος της ΕΕ:

• ***Έλλειψη κωδικοποίησης***
• ***Ατελής και ανολοκλήρωτος χαρακτήρας*** -> το δικονομικό δίκαιο εμφανίζει συχνά κενά, που συμπληρώνονται είτε με παραπομπή από τον ίδιο το νομοθέτη της Ένωσης σε διαδικαστικούς κανόνες εσωτερικού δικαίου ενός κράτους είτε χωρίς συγκεκριμένη παραπομπή. Η συμπλήρωση αυτή γίνεται από τα ίδια τα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης, που ανατρέχουν στις γενικές αρχές που είναι κοινές στους δικονομικούς κανόνες των κρατών μελών.

• ***Πηγές έμπνευσης*** -> αντανακλά ενίοτε συγκεκριμένες δικονομικές ρυθμίσεις των κρατών μελών. Ορισμένες γενικές αρχές της διαδικασίας προέρχονται όχι μόνο από τα δίκαια των κρατών μελών, αλλά και από την ΕΣΔΑ· ιστορική πηγή αποτελεί και το ρωμαϊκό δίκαιο.
• ***Επιρροές από οικογένειες δικαίου που εκπροσωπούνται στα δίκαια των κρατών μελών*** -> ***ρωμανογερμανική οικογένεια / common law,*** από το οποίο δανείζεται το δικονομικό ύφος. Έτσι, το Δικαστήριο εισάγει αυτοτελή αιτιολογία στο σκεπτικό της απόφασης. / ***δανικό δικονομικό δίκαιο*** / ***σκανδιναβική οικογένεια-*** βλ. επικράτηση της αρχής της διαφάνειας.

§3. Τα ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας του ενωσιακού δικαιοδοτικού συστήματος:

• **Όργανα του ενωσιακού δικαιοδοτικού συστήματος** -> Η δικαστική οργάνωση της Ένωσης σημαίνει ότι η τελευταία αναγνωρίζει ή εγκαθιδρύει δικαιοδοτικά όργανα με αρμοδιότητα να ερμηνεύουν και να εφαρμόζουν κανόνες ιδίως ουσιαστικού δικαίου που θεσπίζει με σκοπό να διασφαλιστεί ένδικη προστασία στα υποκείμενα δικαίου της ενωσιακής έννομης τάξης. Τα δικαιοδοτικά όργανα διακρίνονται σε κεντρικά και περιφερειακά ή αποκεντρωμένα βάσει του κριτηρίου μεταξύ αποκεντρωμένης και άμεσης ή κεντρικής διοίκησης. Συγκεκριμένα, η εφαρμογή των κανόνων που θεσπίζονται από τον ενωσιακό νομοθέτη σε συγκεκριμένη περίπτωση ασκείται με δύο τρόπους => ***Ο πρώτος*** κάνει χρήση του συστήματος κεντρικής διοίκησης και αναλαμβάνει απ' ευθείας αρμοδιότητα σε ορισμένους τομείς. Οι πράξεις είναι ατομικές διοικητικές της Ένωσης· για τον έλεγχο της νομιμότητας της απόφασης της Επιτροπής, που συνιστά πράξη της 'κεντρικής' διοίκησης της Ένωσης, αρμόδια είναι τα 'κεντρικά' όργανα (βλ. Γενικό Δικαστήριο και κατόπιν αναιρέσεως το Δικαστήριο). // ***Ο δεύτερος τρόπος*** υιοθετεί το σύστημα της αποκεντρωμένης διοίκησης, στο πλαίσιο της οποίας η διοικητική εφαρμογή των πράξεων που θεσπίζονται από τα κεντρικά όργανα της ΕΕ πραγματοποιείται από τα όργανα της εκτελεστικής εξουσίας των κρατών μελών.
ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΑ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ > επιτελούν το ρόλο των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης με περιφερειακό χαρακτήρα, εφόσον καλούνται να ερμηνεύσουν ή να ελέγξουν το κύρος και να εφαρμόσουν κανόνες ενωσιακού δικαίου. Τα δικαστήρια των κρατών μελών, όταν κρίνουν ζητήματα ερμηνείας ή κύρους του ενωσιακού δικαίου επιτελούν τη λειτουργία των δικαστηρίων γενικής αρμοδιότητας της Ένωσης, ενώ το Δικαστήριο έχει μόνο τις δοτές από τις Συνθήκες αρμοδιότητες (ΣΕΕ 5 §2).
ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ > βλ. το Δικαστήριο της ΕΕ (ΣΕΕ 19 και ΣΛΕΕ 251 επ). Πρόκειται για θεσμικό όργανο της Ένωσης, το οποίο ασκεί τη δικαιοδοτική εξουσία και περιλαμβάνει το Δικαστήριο, το Γενικό Δικαστήριο και άλλα ειδικευμένα δικαστήρια {π.χ. Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης (ΔΔΔ)}. Είναι, επίσης, και δικαιοδοτικό όργανο με δοτές από τις Συνθήκες αρμοδιότητες (ΣΕΕ 13 §2). Απαρτίζεται υποχρεωτικά από ένα δικαστή ανά κράτος μέλος που επικουρείται από 8 γενικούς εισαγγελείς, ο αριθμός των οποίων μπορεί να αυξηθεί κατά ΣΛΕΕ 252. Ο γενικός εισαγγελέας δε συμμετέχει στις διασκέψεις και τις ψηφοφορίες για την έκδοση αποφάσεων· αρμοδιότητά του είναι να διατυπώνει δημόσια, με πλήρη αμεροληψία και ανεξαρτησία, αιτιολογημένες προτάσεις επί των υποθέσεων, οι οποίες -κατά τον Οργανισμό του Δικαστηρίου- απαιτούν παρέμβασή του. Οι προτάσεις του αποτελούν πρόσθετη εγγύηση για τους διαδίκους και συμβάλλουν στη διαμόρφωση της νομολογίας. Οι δικαστές και γενικοί εισαγγελείς του Δικαστηρίου επιλέγονται μεταξύ προσωπικοτήτων που παρέχουν πλήρη εγγύηση ανεξαρτησίας και συγκεντρώνουν στις χώρες τους τις αναγκαίες προϋποθέσεις για το διορισμό στα ανώτατα δικαστικά αξιώματα ή είναι νομικοί αναγνωρισμένου κύρους. Διορίζονται με κοινή συμφωνία από τις κυβερνήσεις των κρατών μελών για περίοδο έξι ετών, μετά από διαβούλευση με την επιτροπή του

ΣΛΕΕ 255. Κάθε τρία έτη γίνεται μερική ανανέωση των δικαστών και των γενικών εισαγγελέων. Οι δικαστές εκλέγουν μεταξύ τους τον Πρόεδρο του Δικαστηρίου για 3 έτη, ενώ η επανεκλογή του επιτρέπεται. Επιτρέπεται, επίσης, ο επαναδιορισμός απερχόμενων δικαστών και γενικών εισαγγελέων, ενώ το Δικαστήριο διορίζει το γραμματέα του και καθορίζει την υπηρεσιακή του κατάσταση. Το Δικαστήριο καταρτίζει τον Κανονισμό διαδικασίας του που υπόκειται στην έγκριση του Συμβουλίου. Το Δικαστήριο συνέρχεται σε τμήματα ή και τμήματα μείζονος συνθέσεως.
Το Γενικό Δικαστήριο απαρτίζεται από έναν τουλάχιστον δικαστή ανά κράτος μέλος. Τα μέλη του επιλέγονται μεταξύ προσώπων που παρέχουν πλήρη εγγύηση ανεξαρτησίας και έχουν την απαιτούμενη ικανότητα για την άσκηση υψηλών δικαστικών καθηκόντων. Διορίζονται με κοινή συμφωνία των κρατών μελών για περίοδο 6 ετών μετά από διαβούλευση με την επιτροπή του ΣΛΕΕ 255. Ανά τριετία γίνεται ανανέωση· τα απερχόμενα μέλη μπορούν να επαναδιοριστούν. Άσκηση καθηκόντων γενικού εισαγγελέα μπορεί να ασκήσει και μέλος του Γενικού Δικαστηρίου.
Τέλος, το ΔΔΔ αποτελείται από 7 δικαστές, διοριζόμενους για περίοδο έξι ετών. Διορίζει αυτοτελώς το γραμματέα του και καταρτίζει Κανονισμό διαδικασίας.

• **Κανόνες διαδικασίας ->** Οι διαδικασίες που οδηγούν στην έκδοση απόφασης των κεντρικών δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης διέπονται από ιδιαιτερότητες σε σχέση με τα εθνικά δίκαια > ***α) Η γλώσσα >*** για τις ευθείες προσφυγές, η γλώσσα επιλέγεται από τον προσφεύγοντα· αν ο προσφεύγων είναι ενωσιακό θεσμικό όργανο, οφείλει να επιλέξει τη γλώσσα του καθ' ου κράτους ή ιδιώτη. Στη διαδικασία προδικαστικής παραπομπής, γλώσσα της διαδικασία είναι αυτή του παραπέμποντος εθνικού δικαστηρίου. // ***β) Η εκπροσώπηση των διαδίκων*** > η εκπροσώπηση των θεσμικών οργάνων και των κρατών μελών γίνεται από εκπρόσωπο, ο οποίος μπορεί να μην είναι δικηγόρος· αρκεί να είναι εγγεγραμμένος σε οποιοδήποτε Δικηγορικό Σύλλογο κράτους μέλους. // ***γ) Η αρχή της δωρεάν απονομής της ενωσιακής δικαιοσύνης >*** στις ευθείες προσφυγές, δεν υπάρχουν τέλη χαρτοσήμου ή τέλη εγγραφής στο πρωτόκολλο. Άλλο είναι το ζήτημα της δικαστικής δαπάνης και των αμοιβών των πληρεξούσιων δικηγόρων, δαπάνες διαμονής, ταξιδίων κλπ, που διέπεται από την αρχή της ήττας του διαδίκου. Στην προδικαστική παραπομπή, ως προς το ποιος θα φέρει τα έξοδα της διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου, αποφασίζει το παραπέμψαν δικαστήριο.

Οι **αρχές που διέπουν τη διαδικασία ενώπιον των κεντρικών δικαιοδοτικών οργάνων** είναι > ***α) η αρχή της εκατέρωθεν ακροάσεως*** // ***β) η τήρηση της αρχής του ανακριτικού συστήματος, όχι για την έναρξη, αλλά για την πρόοδο της δίκης.*** Η κοινοποίηση στους αντιδίκους και στα κράτη μέλη γίνονται επιμέλεια της γραμματείας των κεντρικών δικαιοδοτικών οργάνων της ένωσης. // η διάκριση μεταξύ έγγραφης και προφορικής διαδικασίας.
ΕΓΓΡΑΦΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ > Σε περίπτωση ευθείας προσφυγής περιλαμβάνει • ***κατάθεση της προσφυγής στη Γραμματεία*** II • ***οι υποθέσεις καταχωρίζονται στο Πρωτόκολλο με αύξοντα αριθμό.*** Για το Δικαστήριο φέρουν την ένδειξη C, για το Γενικό Δικαστήριο την ένδειξη T και για το ΔΔΔ την ένδειξη F· τις ίδιες ενδείξεις φέρουν και οι αποφάσεις των δικαιοδοτικών οργάνων. II • ***αρμοδιότητα τμήματος και διορισμός εισηγητή δικαστή και ενδεχομένως γενικού εισαγγελέα*** II • ***υπόμνημα αντίκρουσης - απάντηση - ανταπάντηση*** II • ***προκαταρκτική έκθεση*** II • ***έκθεση ακροατηρίου*** II • ***διοικητική διάσκεψη του Δικαστηρίου*** (στη συνέχεια: καθορισμός της ημερομηνίας προφορικής διαδικασίας - ερωτήσεις στους διαδίκους - ανακοίνωση της έναρξης της προφορικής διαδικασίας - δικαιώματα διαδίκων). **Τρία παρεμπίπτοντα ζητήματα** μπορούν να ανακύψουν κατά την προφορική διαδικασία => ***α) το απαράδεκτο >*** πρέπει να προβληθεί με χωριστό δικόγραφο. Το Δικαστήριο μπορεί να αποφανθεί μόνο με Διάταξη ή να ενώσει το λόγο του απαραδέκτου και να τον συνεκδικάσει με την ουσία της προσφυγής. Αν ο λόγος απαραδέκτου είναι προδήλως αβάσιμος, απορρίπτεται με Διάταξη και συνεχίζεται η έγγραφη διαδικασία· αν υπάρχει αμφιβολία, τότε γίνεται ένωση και συνεκδίκασή του με την ουσία της υπόθεσης. Το απαράδεκτο

μπορεί να εξεταστεί και αυτεπαγγέλτως, όταν είναι πρόδηλο ή δημόσιας τάξης, όταν δεν υπάρχει ρήτρα του ΣΛΕΕ 272 ή άσκηση προσφυγής μετά την πάροδο της αποκλειστικής προθεσμίας δύο μηνών του ΣΛΕΕ 263 εδ. ε'. // ***β) η αναστολή εκτέλεσης ή άλλα προσωρινά μέτρα (ΣΛΕΕ 278)*** > το Δικαστήριο, όμως, μπορεί -αν κρίνει ότι επιβάλλεται από τις περιστάσεις να διατάξει την αναστολή εκτέλεσης + ΣΛΕΕ 279. Η αίτηση υποβάλλεται με χωριστό δικόγραφο· αρμόδιος είναι ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου, ο οποίος και αποφαίνεται με διάταξη. Οι προϋποθέσεις του παραδεκτού της αναστολής εκτέλεσης είναι (σωρευτικώς) η προηγούμενη άσκηση προσφυγής κατά της πράξης, η απειλή σοβαρής και αναπότρεπτης ζημίας, το νόμω βάσιμο της κύριας προσφυγής (=fumus boni juris) και η διάταξη που θα εκδοθεί να μην προδικάζει την ουσία της κύριας προσφυγής. // ***γ) η παρέμβαση*** > σε εκκρεμή δίκη επί ευθείας προσφυγής, η οποία διαμορφώνεται ως εκούσια πρόσθετη παρέμβαση υπέρ ενός των κύριων διαδίκων. Προσεπίκληση τρίτου δεν προβλέπεται, ενώ παρέμβαση δε νοείται, επίσης, σε προδικαστική διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου, εκτός αν ο παρεμβαίνων είναι ήδη παρεμβαίνων στην κύρια δίκη ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου. Τα κράτη μέλη και τα θεσμικά όργανα δύνανται, ως προνομιούχοι διάδικοι, να παρεμβαίνουν στις διαφορές που εκκρεμούν στο Δικαστήριο της Ένωσης, χωρίς να απαιτείται απόδειξη έννομου συμφέροντος. Τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα εκτός των κρατών μελών οφείλουν να αποδείξουν έννομο συμφέρον· δε δύνανται, όμως, να παρεμβαίνουν σε δίκες μεταξύ κρατών μελών, μεταξύ θεσμικών οργάνων ή μεταξύ κρατών μελών, αφενός, και θεσμικών οργάνων, αφετέρου.

Σε περίπτωση προδικαστικής παραπομπής, η έγγραφη διαδικασία περιλαμβάνει • ***παραπομπή από εθνικό δικαστήριο στο Δικαστήριο*** II • ***ανάθεση υπόθεσης σε τμήμα, διορισμός εισηγητή δικαστή και ενδεχομένως γενικού εισαγγελέα*** II • ***υπομνήματα και γραπτές παρατηρήσεις*** II • ***προκαταρκτική έκθεση*** II • ***έκθεση Ακροατηρίου*** II • ***διοικητική διάσκεψη του Δικαστηρίου*** II • ***ταχεία διαδικασία (ΣΛΕΕ 267 εδ. γ')*** II • ***δεν προβλέπονται αναστολή εκτέλεσης ή άλλα προσωρινά μέτρα ούτε παρέμβαση ή αποδεικτική διαδικασία.***

ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ > Περιλαμβάνει • ***οδηγίες προς συμβούλους και δικηγόρους των μερών*** II • ***έναρξη της συζήτησης*** II • ***ενδεχομένως διεξαγωγή αποδείξεως II • αγορεύσεις II • ερωτήσεις των μελών του Δικαστηρίου*** II • ***ενδεχομένως προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα.*** Για την έκδοση της απόφασης ακολουθεί διάσκεψη της σύνθεσης η οποία εμπεριέχει συζήτηση προσανατολισμού, σχέδιο απόφασης (ιδίως σκεπτικού), συζήτηση επί του σχεδίου και ανταλλαγή προφορικών απόψεων ή σημειωμάτων και οριστική απόφαση.

Η προφορική διαδικασία στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής περιλαμβάνει • ***οδηγίες προς συμβούλους και δικηγόρους των μερών*** II • ***έναρξη της συζήτησης*** II • ***αγορεύσεις*** II • ***ερωτήσεις των μελών του Δικαστηρίου*** II • ***προτάσεις του γενικού εισαγγελέα.*** Τέλος, και εδώ η Διάσκεψη περιλαμβάνει σύνθεση, συζήτηση προσανατολισμού, σχέδιο απόφασης (ιδίως σκεπτικού), συζήτηση επί του σχεδίου και ανταλλαγή προφορικών απόψεων και σημειωμάτων, καθώς και οριστική απόφαση.

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ > • αναφορά αν πρόκειται για Απόφαση ή Διάταξη του Δικαστηρίου / ***• ημερομηνία*** / ***• λέξεις-κλειδιά*** / ***• αριθμός της υπόθεσης*** / ***• ονόματα διαδίκων*** {ευθείες προσφυγές} / ***• ειδικά στοιχεία σε περίπτωση προδικαστικής παραπομπής*** / ***• αντικείμενο της διαφοράς*** / ***• αρμόδιο Δικαστήριο / παρουσίαση δικηγόρων και εκπροσώπων*** / ***• προτάσεις γενικού Εισαγγελέα (μνεία)*** / ***• συνοπτική έκθεση πραγματικών περιστατικών και ισχυρισμών*** / ***• σκεπτικό*** / ***• δικαστικά έξοδα*** / ***• διατακτικό*** / ***• μνεία περί δημοσίευσης σε δημόσια συνεδρίαση*** / ***• υπογραφές*** Προέδρου (Δικαστηρίου ή Τμήματος) και Γραμματέα.

Η ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ > ανακοπή κατά της ερήμην εκδοθείσας απόφασης / ***τριτανακοπή*** / ***ερμηνεία,*** όταν προκαλείται αμφιβολία για την έννοια ή την έκταση των αποτελεσμάτων της απόφασης / ***αναθεώρηση*** / ***επανεξέταση***, εφόσον υπάρχει κίνδυνος να θιγεί η

ενότητα ή η συνοχή του δικαίου της Ένωσης. Οι ανωτέρω διαδικασίες αμφισβήτησης δεν ισχύουν για τις αποφάσεις του Δικαστηρίου που εκδίδονται για τις προδικαστικές παραπομπές. Σημειώνεται ότι κατά των αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου προβλέπεται αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου για νομικά ζητήματα. Οι λόγοι της αναίρεσης είναι: η αναρμοδιότητα, πλημμέλειες της διαδικασίας που θίγουν τα συμφέροντα του αναιρεσείοντος και παραβίαση κανόνων του ενωσιακού δικαίου. Δε χωρεί αναίρεση με αποκλειστικό αντικείμενο τον καταλογισμό ή το ύψος της δικαστικής δαπάνης. Αν η αίτηση αναίρεσης κριθεί βάσιμη, το Δικαστήριο αναιρεί την απόφαση και -αν το επιτρέπει το στάδιο στο οποίο βρίσκεται η διαδικασία- μπορεί να αποφανθεί οριστικά επί της διαφοράς. Αν δεν το επιτρέπει, η υπόθεση αναπέμπεται προς κρίση στο εκδόσαν την απόφαση δικαιοδοτικό όργανο.

• **Αρμοδιότητες του ενωσιακού δικαστή.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6
ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΕ

Α) Άμεσος έλεγχος της δράσης των κρατών μελών: Γίνεται με την προσφυγή λόγω παραβάσεως· πρόκειται για διαδικασία διαπίστωσης, δηλ. αναγνώρισης παράβασης, η οποία αποσκοπεί στη συμμόρφωση του κράτους ≠ ακύρωση ή κήρυξη του ανίσχυρου της εθνικής ρύθμισης, ούτε αποκατάσταση της ζημίας του ιδιώτη.

ΠΑΡΑΒΑΣΗ > Συνίσταται σε μη συμμόρφωση των κρατών μελών προς τις υποχρεώσεις τους έναντι των λοιπών κρατών μελών, της Ένωσης και των φυσικών ή νομικών προσώπων, οι οποίες προβλέπονται από τη Συνθήκη και το παράγωγο δίκαιο (κανονισμοί ή οδηγίες). Έχει τις εξής μορφές =>

• ***Νομοθετικές, κανονιστικές ή διοικητικές πράξεις ή συμπεριφορά του κράτους που αντίκειται στο δίκαιο της Ένωσης*** -> πρόκειται για νόμους, προεδρικά διατάγματα, υπουργικές αποφάσεις ή πρακτική των αρχών του κράτους- π.χ. πλημμελής μεταφορά οδηγίας. Εξαιρούνται από τη διαδικασία της προσφυγής κατά κράτους λόγω παραβάσεως οι κανόνες της ΚΕΠΠΑ (ΣΕΕ 24 §1 και ΣΛΕΕ 275)· επάνοδος στον κανόνα υπάρχει στο ΣΕΕ 40, με αποτέλεσμα το Δικαστήριο να είναι αρμόδιο για την εκδίκαση προσφυγής λόγω παραβάσεως κατά κράτους μέλους, όταν πρόκειται για την τήρηση των ορίων μεταξύ ΚΕΠΠΑ και λοιπών αρμοδιοτήτων της Ένωσης. Εξαιρούνται, επίσης, της προσφυγής λόγω παράβασης ο έλεγχος του κύρους ή της αναλογικότητας επιχειρησιακών δράσεων της αστυνομίας ή άλλων υπηρεσιών επιβολής του νόμου εκτός κράτους μέλους + ΣΛΕΕ 276.

• ***Παραλείψεις ή αδράνεια του κράτους*** -> Τέτοια περίπτωση είναι η καθυστέρηση ή αδράνεια προς λήψη των αναγκαίων νομοθετικών μέτρων για την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου ή η άρνηση κατάργησης εσωτερικών μέτρων που αντίκεινται στο δίκαιο της Ένωσης- π.χ. καθυστερημένη ή ολοσχερής μη μεταφορά οδηγίας, άρνηση παροχής πληροφοριών προς την Επιτροπή κλπ. Ειδική περίπτωση άρνησης συνεργασίας αποτελεί η διαδικασία 'παράβασης επί παραβάσεως' (ΣΛΕΕ 260 §3). Η διάταξη προβλέπει ότι το Δικαστήριο στη συγκεκριμένη περίπτωση δύναται να επιβάλει τις ανωτέρω χρηματικές κυρώσεις έως του ορίου του ποσού που υπέδειξε η Επιτροπή. Τρία ζητήματα => **** τι σημαίνει 'νομοθετική διαδικασία'·*** περιλαμβάνει μόνο το συνήθη νομοθετική διαδικασία του ΣΛΕΕ 294 ή και την ειδική; / **** πόσο ευχερές είναι να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αν η κοινοποίηση των μέτρων από το κράτος έγινε ορθώς*** (δηλ. σαφώς και με ακρίβεια); / **** τελικώς η διάταξη αυτή περιλαμβάνει μόνο την παράλειψη κοινοποίησης μέτρων μεταφοράς οδηγίας και όχι την παράλειψη μεταφορά της ίδιας της οδηγίας;*** Ο λόγος είναι ότι η μη κοινοποίηση κολάζεται με χρηματικές κυρώσεις εξ αρχής, ενώ για την παράλειψη μεταφοράς δεν προβλέπονται.

• ***Γενική και διαρκής ή συστηματική παράβαση κράτους*** -> Η διαρκής και συστηματική παράβαση

πρόκειται για μια σειρά ή ομάδα επιμέρους παραβάσεων, οι οποίες στοιχούν σε σειρά αλληλοσυνδεδεμένων υποχρεώσεων που απορρέουν από μία ή περισσότερες ομοειδείς νομοθετικές πράξεις της Ένωσης και χαρακτηρίζονται από έκταση, διάρκεια και σοβαρότητα που συνεπάγονται γενικευμένη παραβατική πρακτική για την οποία ασκείται ενιαία προσφυγή κατά ΣΛΕΕ 258. Σε σχετική υπόθεση, η Επιτροπή είχε δεχθεί σωρεία καταγγελιών για την απόρριψη στερεών αποβλήτων σε πολλά σημεία του ιρλανδικού εδάφους. Η Επιτροπή επικαλέστηκε μια γενικού και διαρκούς χαρακτήρα παράβαση των οδηγιών περί στερεών αποβλήτων· αντί να κινήσει συγκεκριμένες προσφυγές, θεώρησε ότι τα περιστατικά αποτελούν συμπτώματα μιας ευρύτερης γενικευμένης παράβασης, η οποία αφορά αλυσίδα υποχρεώσεων που προβλέπουν οι οικείες οδηγίες. Η απόφαση αυτή ακολουθήθηκε από άλλη, που αφορά την εφαρμογή του ΣΛΕΕ 260, που απαιτεί γενική και διαρκή παράβαση (βλ. εξυπηρέτηση ενωσιακού συμφέροντος, οικονομία της διαδικασίας, εξαιρετικός χαρακτήρας του νέου τύπου παράβασης και η με ιδιαίτερη φειδώ ανάγκη επέκτασής του σε μελλοντικές περιπτώσεις).

• ***Αφηρημένη ή ενδεχόμενη παράβαση του δικαίου της Ένωσης*** -> Για να διαπιστωθεί η παράβαση κράτους, πρέπει να είναι υπαρκτή υπό την έννοια ότι οι αντίθετες προς το τότε κοινοτικό δίκαιο εθνικές ρυθμίσεις ή πρακτικές πρέπει πράγματι να εφαρμόζονται από το κράτος μέλος, οπότε η παράβαση καθίσταται συγκεκριμένη. Ερωτάται αν αρκεί να ισχύσουν απλώς μόνο αντίθετες εθνικές διατάξεις, χωρίς να εφαρμόζονται, οπότε η παράβαση μπορεί να συνιστά ενδεχόμενο και υπό την έννοια αυτή να έχει αφηρημένο χαρακτήρα. Σε ένα πρώτο στάδιο φάνηκε να υπερισχύει η πρώτη άποψη, δηλ. για να υπάρχει παράβαση, πρέπει οι εθνικές ρυθμίσεις ή πρακτική του κράτους που αντίκεινται σε κανόνα του τότε κοινοτικού δικαίου να εφαρμόζονται πράγματι. Πάντως, η δεύτερη άποψη, κατά την οποία αρκεί να ισχύει διάταξη αντίθετη προς το τότε κοινοτικό δίκαιο, έστω κι αν δεν εφαρμόζεται, φαίνεται ότι έγινε δεκτή. Υποκείμενο της παράβασης είναι το κράτος μέλος, ανεξαρτήτως του ποιο όργανο υπέπεσε στην παράβαση ή ποιο όργανο είναι υπεύθυνο για την άρση της. Τα κράτη νομιμοποιούνται παθητικά, οποιοδήποτε κι αν είναι το όργανο στο οποίο καταλογίζεται η πράξη· άρα, το κράτος μέλος ως σύνολο είναι υπόχρεο να συμμορφωθεί ακόμη κι αν η πράξη καταλογίζεται σε συνταγματικώς ανεξάρτητο όργανο. Περαιτέρω, υπόχρεο έναντι της Ένωσης είναι το κράτος ως κράτος μέλος, ανεξάρτητα αν καταλογίζεται ειδικότερα παράβαση οργάνου της εκτελεστικής εξουσίας είτε ως κεντρικής διοίκησης είτε ως τοπικής αυτοδιοίκησης, καθώς και παράβαση ομόσπονδου κράτους. Τέλος, στο κράτος μέλος καταλογίζεται ακόμη και παράβαση τελεσθείσα από οργανισμό ή επιχείρηση με χαρακτηριστικά νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, επί των οποίων -όμως- ασκείται άμεσος ή έμμεσος έλεγχος από κρατικές αρχές.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ > Η προσφυγή λόγω παράβασης, η άσκηση της οποίας ανήκει στη διακριτική ευχέρεια της Επιτροπής, σκοπεί στη συμμόρφωση των κρατών μελών προς το δίκαιο της Ένωσης. Την προσφυγή μπορεί να ασκήσει η Επιτροπή ή άλλο κράτος μέλος· οι ιδιώτες δεν έχουν locus standi για την άσκηση της προσφυγής αυτής. Τέσσερα ζητήματα =>

• ***Αναγκαιότητα ειδικής προδικασίας*** -> Κατά κανόνα απαιτείται προδικασία. **Πρώτον,** η Επιτροπή πληροφορείται για την παράβαση του κράτους μέλους είτε μέσω καταγγελίας ιδιωτών ή μέσω αυτεπάγγελτων ερευνών, καθώς και μέσω πληροφοριών που λαμβάνει από άλλα κράτη μέλη. Στο πλαίσιο της διακριτικής της ευχέρειας αποστέλλει στο κράτος μέλος προειδοποιητική επιστολή ζητώντας του να υποβάλει τις παρατηρήσεις του. Πρόκειται για απλή αίτηση πληροφοριών και εξηγήσεων από το κράτος μέλος, με την οποία η Επιτροπή εκθέτει τις απόψεις της, παρέχοντας ενδείξεις για εικαζόμενη παράβαση του κράτους μέλους. Έτσι, αρχίζει ένας ανεπίσημος διάλογος, ο οποίος μπορεί να παραταθεί με ανταλλαγή άλλων επιστολών και συναντήσεις, όπου συζητείται μεταξύ Επιτροπής και των αρχών του κράτους μέλους το ζήτημα της συμμόρφωσης, μερικές φορές μάλιστα στο πλαίσιο κι άλλων εικαζόμενων παραβάσεων. // **Δεύτερον,** εφόσον οι εξηγήσεις του κράτους μέλους δεν κριθούν επαρκείς, η Επιτροπή επανέρχεται με όχληση, τάσσοντας προθεσμία και

ζητώντας από το κράτος μέλος να τερματίσει την παράβαση. Ο σκοπός της όχλησης είναι διττός: αφενός, το κράτος μέλος έχει τη δυνατότητα να δικαιολογήσει την άποψή του και να πείσει την Επιτροπή, αφετέρου, πρέπει να δοθεί η δυνατότητα στο κράτος να συμμορφωθεί προς τις υποχρεώσεις του, οπότε θα αποφευχθεί η ένδικη διαδικασία. Το κράτος μπορεί και αυτό να υποβάλει τις παρατηρήσεις του, ενώ η όχληση αποτελεί ουσιώδη τύπο της διαδικασίας· η άσκηση της προσφυγής δεν είναι παραδεκτή χωρίς αυτή. // **Τρίτον,** εφόσον το κράτος μέλος εξακολουθεί να υποστηρίζει τις θέσεις του, ενώ η Επιτροπή θεωρεί ότι υπάρχει παράβαση και επιθυμεί να προχωρήσει σε ένδικη διαδικασία, αποστέλλεται στο κράτος μέλος από την Επιτροπή αιτιολογημένη γνώμη, η οποία αποτελεί επίσης ουσιώδη τύπο της διαδικασίας. Σκοπός της είναι ***α) να εκθέσει τους πραγματικούς ισχυρισμούς και τους νομικούς λόγους,*** βάσει των οποίων η Επιτροπή θεωρεί ότι το κράτος μέλος παρέβη τις υποχρεώσεις του που υπέχει από τη Συνθήκη ΙΙ ***β) να ανακοινώσει στο κράτος μέλος τα μέτρα, τα οποία η Επιτροπή θεωρεί ότι θα τερματίσουν την παράβαση*** και να τάξει εύλογη προθεσμία προς συμμόρφωση, συνήθως δύο μηνών. ΙΙ ***γ) να παράσχει ευκαιρία στο κράτος μέλος να αμυνθεί.*** ΙΙ ***δ) να οριοθετηθεί το αντικείμενο της διαφοράς, το οποίο δε μπορεί να διευρυνθεί με την προσφυγή.*** Η αιτιολογημένη γνώμη αποτελεί sui generis γνώμη, γι' αυτό δε συνιστά πράξη δεκτική προσφυγής ακύρωσης ούτε υπόκειται στην υποχρέωση αιτιολογίας. Η εν λόγω γνώμη θεωρείται επαρκώς αιτιολογημένη όταν περιέχει συνεκτική παράθεση των λόγων που οδήγησαν την Επιτροπή στην πεποίθηση ότι το κράτος μέλος παρέβη τις υποχρεώσεις του, ενώ ανεπαρκής αιτιολογία δε συνεπάγεται απευθείας κύρωση. Εντούτοις, τα στοιχεία που συνθέτουν την αιτιολογημένη γνώμη, όπως και οι αιτιάσεις και λόγοι που επικαλείται η Επιτροπή, περιέχονται στην προσφυγή και αποτελούν το περιεχόμενο της παράβασης. Σε ειδικές περιπτώσεις προβλέπεται παρέκκλιση από την προδικασία των ΣΛΕΕ 258-259. Σε περίπτωση άσκησης προσφυγής από κράτος μέλος πριν ασκηθεί από αυτό προσφυγή λόγω παράβασης κατά άλλου κράτους μέλους, δυνάμει του ΣΛΕΕ 259, το προτιθέμενο να ασκήσει την προσφυγή κράτος οφείλει να φέρει το ζήτημα στην Επιτροπή υποβάλλοντας αίτηση χωρίς ιδιαίτερες διατυπώσεις. Αρκεί να υποδείξει στην Επιτροπή τα πραγματικά περιστατικά και τις παραβιασθείσες από το άλλο κράτος διατάξεις, καθώς και την πρόθεσή του να ασκήσει προσφυγή. Ακολουθεί κατ' αντιμωλία προδικασία, που φέρει αντιμέτωπα και τα δύο κράτη μέλη, τα οποία ανταλλάσσουν γραπτές ή προφορικές παρατηρήσεις. Στο στάδιο αυτό, ο ρόλος της Επιτροπής παραμένει παθητικός και μεσολαβητικός. Η Επιτροπή μπορεί να διατυπώσει αιτιολογημένη γνώμη (=καταλήγει στο ότι υπάρχει παράβαση και το κράτος μέλος δικαιούται να ασκήσει προσφυγή λόγω παράβασης κατά του άλλου κράτους) ή να αρνηθεί τη διατύπωσή της (=αν δε διατυπωθεί μέσα σε τρεις μήνες, η προσφυγή στο Δικαστήριο από το κράτος μέλος κατ' άλλου κράτος μέλους μπορεί να κατατεθεί και χωρίς τη γνώμη της Επιτροπής). Επομένως, στην περίπτωση άσκησης προσφυγής λόγω παράβασης από κράτος κατά κράτους, έλλειψη ή ελαττώματα της αιτιολογημένης γνώμης δε φαίνεται να επηρεάζουν το παραδεκτό της προσφυγής.

• ***Ανάγκη ταυτότητας αντικειμένου αιτιολογημένης γνώμης και προσφυγής*** -> Το Δικαστήριο έκρινε ότι η ασκηθείσα από την Επιτροπή προσφυγή λόγω παραβάσεως είναι προδήλως απαράδεκτη, όταν προκύπτει ότι στην προηγηθείσα αιτιολογημένη γνώμη δεν ελήφθησαν υπόψη διατάξεις που είχε θεσπίσει το οικείο κράτος και τις οποίες το εν λόγω κράτος κοινοποίησε στην Επιτροπή σε απάντηση στο έγγραφο όχλησης. Η αιτιολογημένη γνώμη και η προσφυγή πρέπει να στηρίζονται στις ίδιες αιτιάσεις με εκείνες της όχλησης, με την οποία αρχίζει η πριν από την άσκηση της προσφυγής διαδικασία. Επιβάλλεται το κράτος μέλος να έχει την ευκαιρία, κατά τη διάρκεια της προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασίας, να αντικρούσει το σύνολο των αιτιάσεων που έχουν προβληθεί εναντίον του από την Επιτροπή.

• ***Απόδειξη της παράβασης και βάρος απόδειξης*** -> Όταν πρόκειται για προσφυγή λόγω παραβάσεως, τα αποδεικτικά μέσα συνίστανται κατά κύριο λόγο σε έγγραφα, ενώ δεν εξετάζονται μάρτυρες ή πραγματογνώμονες. Σε διαδικασία προσφυγής λόγω παραβάσεως δυνάμει του ΣΛΕΕ 258, το βάρος της απόδειξης φέρει η Επιτροπή (=να αποδείξει την ύπαρξη της προβαλλόμενης παράβασης,

χωρίς να μπορεί να στηριχθεί σε οποιοδήποτε τεκμήριο). Ως προς το βάρος ανταπόδειξης, το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος δε μπορεί να αρκεστεί, εφόσον η Επιτροπή προσκόμισε επαρκή στοιχεία από τα οποία προκύπτει η παράβαση, στην άρνηση της ύπαρξής της. Σ' αυτό εναπόκειται να αμφισβητήσει με επαρκή και λεπτομερή επιχειρήματα τα προσκομισθέντα στοιχεία και τις εξ αυτών συνέπειες, οπότε ελλείψει αμφισβητήσεως από το κράτος μέλος, τα πραγματικά περιστατικά που επικαλέστηκε η Επιτροπή πρέπει να θεωρηθούν ως αποδειχθέντα. Αντίστοιχα ισχύουν στο ΣΛΕΕ 260· εφόσον, όμως, η Επιτροπή δεν προσκομίσει επαρκή στοιχεία, η προσφυγή απορρίπτεται ως αβάσιμη. Στην περίπτωση που το κράτος μέλος επικαλείται κανόνα ή οδηγία που προβλέπει εξαίρεση, φέρει το ίδιο το βάρος απόδειξης ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις εξαίρεσης.
• ***Μέσα άμυνας του κράτους μέλους*** -> Τα κράτη δε δύνανται καταρχάς να επικαλεστούν δικαιολογίες για την παράβαση: ούτε ανωτέρα βία ούτε εμπόδια συνταγματικού χαρακτήρα ούτε έλλειψη δημοσιονομικών πόρων ούτε το ότι η παράβαση οφείλεται σε πράξεις αποκεντρωμένων οργάνων. Πέραν των ανωτέρω, επίσης αλυσιτελή μέσα άμυνας είναι ***i) η ανάγκη προηγούμενης εξάντλησης των ένδικων μέσων:*** η ένσταση αυτή ισχύει μόνο για την κρίση του παραδεκτού προσφυγής στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Στην υποθ. Van Gend en Loos, τα κράτη υποστήριξαν ότι η 'εικαζόμενη' παράβαση της Συνθήκης δε μπορεί να κριθεί από το Δικαστήριο παρά μόνο μέσω της διαδικασίας προσφυγής λόγω παράβασης και όχι στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής. Σημειώνεται ότι και οι ιδιώτες μπορούν να επικαλεστούν τις υποχρεώσεις των ΣΛΕΕ 258-259 ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Στη μεταγενέστερη υποθ. Costa/ENEL, η Ιταλία εκ νέου προέβαλε ότι η μόνη διαδικασία που πρέπει να ακολουθηθεί για τον έλεγχο συμβατότητας του εθνικού δικαίου προς το τότε κοινοτικό είναι η διαδικασία προσφυγής λόγω παραβάσεως· το Δικαστήριο απέρριψε τον εν λόγω ισχυρισμό. Το ζήτημα επανήλθε αντίστροφα: η Ιταλία υποστήριξε ότι η μη εφαρμογή από ένα κράτος μέλος κανόνων κοινοτικού δικαίου εμπίπτει στην αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων που θα κρίνουν κατόπιν άσκησης ένδικων βοηθημάτων και μέσων εσωτερικού δικαίου μέχρι εξαντλήσεώς τους· μόνο αν τα εθνικά δικαστήρια θα αρνούνταν την εφαρμογή των ενωσιακών διατάξεων, θα υπήρχε παράβαση του κράτους μέλους. Το Δικαστήριο κρίνει ότι η ύπαρξη ένδικων βοηθημάτων ή μέσων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων δεν επηρεάζει την προσφυγή λόγω παραβάσεως. // ***ii) η exceptio non adimpleti contractus:*** το συμβαλλόμενο σε διεθνή συμφωνία μέρος δε μπορεί να μην εκτελέσει την υποχρέωση που υπέχει δυνάμει διάταξης της διεθνούς συμφωνίας έναντι άλλου μέρους που δεν την εκτελεί ≠ αμοιβαιότητα.

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ > Η προθεσμία συμμόρφωσης για τη λήψη κατάλληλων μέτρων πρέπει να είναι η συντομότερη δυνατή. Η Επιτροπή ελέγχει την πορεία συμμόρφωσης μετά την έκδοση της απόφασης, η μη εκπλήρωση της οποίας μπορεί να την οδηγήσει στην άσκηση νέας προσφυγής του ΣΛΕΕ 260 §2, εδ. β'-γ'. Πριν από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η μετά την έκδοση της απόφασης του Δικαστηρίου μη συμμόρφωση του κράτους είχε ως συνέπεια την κίνηση νέας διαδικασίας παράβασης του κράτους λόγω μη συμμόρφωσης προς την απόφαση του Δικαστηρίου. Η περίπτωση αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί ως διαδικασία 'παράβασης επί παραβάσεως'. Κατά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, αν κράτος μέλος δε λάβει μέτρα συμμόρφωσης προς προηγούμενη απόφαση του Δικαστηρίου που αναγνωρίζει παράβαση και μάλιστα εντός της προθεσμίας που ορίζει η Επιτροπή με τη νέα αιτιολογημένη γνώμη που εκδίδει· η Επιτροπή μπορεί να προσφύγει εκ νέου στο Δικαστήριο => σύστημα δυσκίνητο. Κρίσιμος χρόνος για την ύπαρξη παράβασης ήταν το χρονικό σημείο της λήξης της προθεσμίας που τάχθηκε με την εκδοθείσα αιτιολογημένη γνώμη. Η Επιτροπή προσδιορίζει το ύψος του κατ' αποκοπή ποσού ή της χρηματικής ποινής που οφείλει να καταβάλει το κράτος μέλος και το οποίο η Επιτροπή κρίνει κατάλληλο για την περίσταση. Το Δικαστήριο έχει διακριτική ευχέρεια και δε δεσμεύεται από τις προτάσεις της Επιτροπής, η οποία έχει καθορίσει με Ανακοίνωσή της τα κριτήρια βάσει των οποίων θα προτείνει

στο Δικαστήριο το ύψος του κατ' αποκοπή ποσού ή της χρηματικής ποινής (δύναται να τα σωρεύσει). Μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, το ΣΛΕΕ 260 § 2 προβλέπει έναν ταχύτερο μηχανισμό, αφού καταργεί το στάδιο της αιτιολογημένης γνώμης. Άρα, σε περίπτωση παράβασης που έχει διαπιστωθεί ήδη με απόφαση του Δικαστηρίου, εφόσον το κράτος δε συμμορφώνεται προς την απόφαση αυτή, η Επιτροπή μπορεί να ασκήσει απ' ευθείας προσφυγή. Επίσης, ο νομολογιακός κανόνας, σύμφωνα με τον οποίο κρίσιμος χρόνος για την ύπαρξη 'παράβασης επί παραβάσεως' είναι το χρονικό σημείο λήξης της προθεσμίας που τάχθηκε με τη δεύτερη αιτιολογική γνώμη, καταργείται. Στην περίπτωση αυτή, κρίσιμος χρόνος πρέπει να θεωρείται η ημερομηνία έκδοσης της πρώτης απόφασης του Δικαστηρίου που διαπίστωσε την παράβαση. Μία επιπλέον επίπτωση συνίσταται στην επιτάχυνση της διαδικασίας τόσο από πλευράς Επιτροπής όσο και από πλευράς διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου· παραμένει, πάντως, η υποχρέωση της Επιτροπής να τηρήσει το δικαίωμα άμυνας του κράτους, δηλ. να του παράσχει τη δυνατότητα υποβολής παρατηρήσεων. Τέλος, επέρχεται ελάφρυνση του φόρτου του Δικαστηρίου, το οποίο μπορεί να μην επιλύει στο εξής ζητήματα διάστασης μεταξύ όχλησης, αιτιολογημένης γνώμης και προσφυγής.

Β) Άμεσος έλεγχος της δράσης των θεσμικών οργάνων-Προσφυγή ακυρώσεως: Έχει ως σκοπό να αναγνωριστεί η έλλειψη κύρους πράξεως των θεσμικών οργάνων + ΣΛΕΕ 264, 266. Η προσφυγή ασκείται εντός δύο μηνών από τη δημοσίευση ή κοινοποίηση της πράξης στον προσφεύγοντα. Αν δεν έγινε κοινοποίηση ή δημοσίευση, η προθεσμία αρχίζει από την ημέρα που έλαβε γνώση ο προσφεύγων. Λόγοι ακύρωσης που μπορούν να προβληθούν είναι η αναρμοδιότητα, η παράβαση ουσιώδους τύπου, παράβαση της Συνθήκης ή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου σχετικού με την εφαρμογή της ή η κατάχρηση εξουσίας. Ο ενωσιακός συντακτικός νομοθέτης διαφοροποιεί την προσφυγή ακύρωσης, εισάγοντας ιδιαίτερες προϋποθέσεις πρόσβασης των ιδιωτών ενώπιον των κεντρικών δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης, τόσο στο πεδίο του αντικειμένου της προσφυγής όσο και σε αυτό της ενεργητικής νομιμοποίησης των προσφευγόντων, για την οποία απαιτεί αυστηρές προϋποθέσεις άσκησης προσφυγής ακύρωσης από τους ιδιώτες (μη προνομιούχους διαδίκους), εν αντιθέσει προς προνομιούχους διαδίκους (κράτη μέλη, ΕυρΚοινβ, Συμβούλιο και Επιτροπή). Τρίτη κατηγορία είναι οι μερικώς προνομιούχοι διάδικοι, όπως το Ελεγκτικό Συνέδριο, η ΕΚΤ και η Επιτροπή Περιφερειών που νομιμοποιούνται για την άσκηση προσφυγής, όταν έχουν σκοπό τη διατήρηση των προνομίων τους. Το ΣΛΕΕ 263 προβλέπει ότι και οι πράξεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ακυρωτικής προσφυγής. + ΣΛΕΕ 289 και 294. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εντάσσεται πλέον στα όργανα της Ένωσης και οι πράξεις του μπορούν να αμφισβητηθούν ενώπιον του Δικαστηρίου της ΕΕ (ΣΕΕ 7 §2). Τέλος, ο δικαιοδοτικός έλεγχος επεκτείνεται και στις πράξεις των λοιπών, μη θεσμικών οργάνων της Ένωσης, ενώ ιδρύονται και νέοι οργανισμοί με ικανότητα δικαίου και ιδία νομική προσωπικότητα (π.χ. Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος).

ΤΟ ΣΛΕΕ 263 εδ. δ' > Κατά το προγενέστερο ΕΚ 230 εδ. δ', αντικείμενο της προσφυγής μπορεί να είναι ***οι αποφάσεις που απευθύνονται στα προσφεύγοντα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, * οι αποφάσεις που, αν και εκδίδονται ως κανονισμοί, τα αφορούν άμεσα και ατομικά,*** καθώς και ***οι αποφάσεις που, αν και απευθύνονται σε άλλο πρόσωπο, τα αφορούν άμεσα και ατομικά.*** Πλέον, κατά το ΣΛΕΕ 263 εδ. δ', προσφυγή χωρεί εναντίον ***πράξεων των οποίων το φυσικό ή νομικό πρόσωπο είναι αποδέκτης, * πράξεων που αφορούν τον ιδιώτη άμεσα και ατομικά,*** καθώς και ***κανονιστικών πράξεων που τον αφορούν άμεσα χωρίς να περιλαμβάνουν εκτελεστικά μέτρα.***

• ***Πράξεις με αποδέκτες φυσικά ή νομικά πρόσωπα*** -> Πρόκειται για πράξεις εκδιδόμενες από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης στο πλαίσιο εκτέλεσης κανόνων για τη ρύθμιση ατομικής περίπτωσης. Παθητικώς νομιμοποιούμενα όργανα είναι η Επιτροπή, το Συμβούλιο και η ΕΚΤ, ενώ πεδίο έκδοσης τέτοιων πράξεων είναι το ενωσιακό δίκαιο ανταγωνισμού. Προδήλως, η απόφαση ενωσιακού οργάνου εξακολουθεί να συνιστά χαρακτηριστική περίπτωση πράξης, η οποία μπορεί να αποτελέσει

αντικείμενο προσφυγής. Σημειώνεται ότι ως κριτήριο για τη διάκριση μεταξύ απόφασης ή άλλου είδους πράξης, λαμβάνεται υπόψη, όχι η αποδιδόμενη σε αυτήν ονομασία, αλλά η δεσμευτικότητά της και η εκδήλωση έννομων συνεπειών.

• ***Πράξεις που αφορούν τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα άμεσα και ατομικά*** -> Πρόκειται για πράξεις με γενικό και αφηρημένο χαρακτήρα, οι οποίες μπορεί να θίγουν άμεσα και ατομικά τα φυσικά και νομικά πρόσωπα. Η επιλογή της ευρείας έννοιας των πράξεων είναι ενδεχόμενο να αποδίδει την πραγματική βούληση του αναθεωρητικού νομοθέτη να συμπεριλάβει όλες τις πράξεις με γενικό και αφηρημένο χαρακτήρα, ανεξάρτητα από τη διαδικασία έκδοσής τους, συμπεριλαμβανομένων και των νομοθετικών· όμως, για να είναι παραδεκτή η προσφυγή κατ' αυτών, θα πρέπει το προσφεύγον φυσικό ή νομικό πρόσωπο να αποδείξει άμεσο και ατομικό σύνδεσμο. Για την ύπαρξη άμεσου συνδέσμου, πρέπει το προσβαλλόμενο μέτρο να παραγάγει απευθείας αποτελέσματα έναντι της νομικής κατάστασης του ιδιώτη και να μην αφήνει καμία εξουσία εκτίμησης στις αρχές που εφαρμόζουν το μέτρο αυτό, δεδομένου ότι η εφαρμογή της πράξης αυτής απορρέει αποκλειστικά από την ενωσιακή ρύθμιση, χωρίς ανάγκη έκδοσης άλλων ενδιάμεσων πράξεων των αρχών που την εφαρμόζουν. Άμεσος σύνδεσμος υπάρχει, όταν η προσβαλλόμενη πράξη περιλαμβάνει οριστική ρύθμιση και υφίσταται επιπλέον άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ αυτής και του επηρεασμού της νομικής κατάστασης του προσφεύγοντος νομικού προσώπου. Πάντως, το γεγονός ότι ένα ενωσιακό μέτρο προϋποθέτει την περαιτέρω έκδοση εκτελεστικής πράξης, δεν αναιρεί την ύπαρξη άμεσου συνδέσμου, όταν αυτό επηρεάζει απευθείας τη νομική κατάσταση του ιδιώτη και δεν αφήνει καμία εξουσία εκτιμήσεως στους αποδέκτες του. Για τον ατομικό σύνδεσμο ορίζει η απόφαση Plaumann, σύμφωνα με την οποία υποκείμενα -εκτός των αποδεκτών μιας απόφασης- δε μπορούν να προβάλουν βασίμως ότι αυτή τα αφορά ατομικά, παρά μόνο αν τα θίγει λόγω ορισμένων ξεχωριστών ιδιοτήτων ή μιας πραγματικής κατάστασης που τα χαρακτηρίζει σε σχέση προς κάθε άλλο πρόσωπο (=τα εξατομικεύει). Οι κανονισμοί που εκδίδονται υπό τη μορφή αυτή {στην πραγματικότητα είναι 'αποφάσεις'} είναι δυνατό να προσβληθούν επιτυχώς με προσφυγή ακυρώσεως, διότι σκοπός της Συνθήκης είναι να εμποδίσει τα θεσμικά όργανα να αποκλείουν, επιλέγοντας απλώς και μόνο τη μορφή του κανονισμού, τη δυνατότητα των ιδιωτών να ασκήσουν προσφυγές κατά των αποφάσεων που τους αφορούν άμεσα και ατομικά. Αναλόγως, η κανονιστική φύση μιας πράξης δε θίγεται από τη δυνατότητα προσδιορισμού του αριθμού ή της ταυτότητας των υποκειμένων δικαίου, στα οποία εφαρμόζεται σε μια δεδομένη στιγμή. Υπάρχει δυνατότητα προσφυγής ιδιωτών κατά πράξεων (ή και οδηγιών) με γενικό και αφηρημένο περιεχόμενο, εφόσον υφίσταται ατομικός σύνδεσμος.

• ***Κανονιστικές πράξεις που αφορούν τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα άμεσα χωρίς να περιλαμβάνουν εκτελεστικά μέτρα*** -> Πρόκειται για πράξεις με γενική ισχύ, οι οποίες -όμως- δεν αποτελούν κανονισμούς κατά το ΣΛΕΕ 288 εδ. α'-β', και δεν απευθύνονται στον προσφεύγοντα. Οι εν λόγω πράξεις δεν είναι νομοθετικές, αφού έχουν εκδοθεί στο πλαίσιο της οικείας νομοθετικής διαδικασίας των ΣΛΕΕ 289 και 294. Η άποψη αυτή οδηγεί στις διαδικασίες των ΣΛΕΕ 290 (έκδοση πράξεων κατ' εξουσιοδότηση του παράγωγου ενωσιακού δικαίου) και 291 (έκδοση εκτελεστικών πράξεων)

• ***Αποτίμηση της νέας ρύθμισης της προσφυγής ακύρωσης*** -> Η ΣΛΕΕ διευρύνει το αντικείμενο και τις προϋποθέσεις της προσφυγής ακύρωσης, αφού **** εισάγεται η έννοια της νομοθετικής πράξης ως αντικειμένου προσφυγής και αντικαθίσταται αυτή της 'απόφασης'*** / **** επεκτείνεται ο δικαιοδοτικός έλεγχος στις πράξεις του ΕυρΚοινβ ως θεσμικού οργάνου της Ένωσης,*** αλλά και στις πράξεις λοιπών οργάνων και οργανισμών της / **** ο έλεγχος νομιμότητας διευρύνεται σημαντικά*** -και ενόψει της κατάργησης των πυλώνων και της επέκτασης της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου- στους τομείς της δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις και εν μέρει της ΚΕΠΠΑ / **** περαιτέρω εισάγεται η έννοια των 'κανονιστικών πράξεων'.***

Γ) Προσφυγή λόγω παράλειψης (ΣΛΕΕ 265): Έχει αναγνωριστικό χαρακτήρα και με αυτή

ελέγχεται η νομιμότητα της παράλειψης οφειλόμενης ενέργειας εκ μέρους των θεσμικών οργάνων. Ο ενωσιακός δικαστής δε μπορεί να απευθύνει εντολές στα θεσμικά όργανα· αυτά οφείλουν να λάβουν τα μέτρα που συνεπάγεται η απόφαση του Δικαστηρίου (ΣΛΕΕ 266). Παθητικώς νομιμοποιούμενα όργανα (εκτός από τα θεσμικά του ΣΕΕ 13 §1) είναι και κάθε όργανο ή οργανισμός της Ένωσης. Ως προς την ενεργητική νομιμοποίηση διατηρείται η διάκριση σε προνομιούχους και μη προνομιούχους διαδίκους (=ιδιώτες). Ο προνομιούχος διάδικος μπορεί να ασκεί την προσφυγή κατά των θεσμικών ή λοιπών οργάνων και οργανισμών που παρέλειψαν να του απευθύνουν πράξη, εκτός συστάσεως ή γνώμης (άρα, η πράξη πρέπει να είναι νομικώς δεσμευτική). Από την άλλη, ο ιδιώτης θα πρέπει να είναι αποδέκτης της πράξης που δεν εκδόθηκε· το ίδιο ισχύει και για την παράλειψη έκδοσης κανονιστικής πράξης, αλλά και πράξεων που -αν εκδίδονταν- θα απευθύνονταν σε τρίτον, αλλά θα αφορούσαν τον προσφεύγοντα άμεσα και ατομικά. Απαραίτητη για το παραδεκτό της προσφυγής είναι η προδικασία = τα θεσμικά όργανα και οι λοιποί οργανισμοί πρέπει προηγουμένως να έχουν κληθεί να ενεργήσουν· αν δε λάβουν θέση εντός δύο μηνών από την πρόσκληση, η προσφυγή μπορεί να ασκηθεί εντός νέας προθεσμίας δύο μηνών. Η προσφυγή λόγω παράλειψης αποτελεί προέκταση του ελέγχου νομιμότητας που ασκείται στο πλαίσιο της ευθείας ακυρωτικής προσφυγής, έναντι της οποίας διαφέρει, αφενός, κατά το ότι ελέγχει την παράλειψη και όχι τη δράση και αφετέρου, κατά το ότι προϋποθέτει την τήρηση προδικασίας. Στο πεδίο της άσκησής της εκ μέρους των ιδιωτών, το αντικείμενο του δικαιοδοτικού ελέγχου διαμορφώνεται περιοριστικά, δεδομένου ότι επιτρέπεται η προσφυγή φυσικών και νομικών προσώπων μόνο κατά της παράλειψης έκδοσης πράξεως, η οποία -αν είχε εκδοθεί- θα είχε αυτούς ως αποδέκτες. Το Δικαστήριο επιτρέπει και το δικαιοδοτικό έλεγχο κατά της παράλειψης έκδοσης πράξεων με κανονιστικό χαρακτήρα, αλλά και πράξεων εκ μέρους των λοιπών, μη θεσμικών οργάνων και οργανισμών της Κοινότητας.

Δ) Ένσταση έλλειψης νομιμότητας (ΣΛΕΕ 277): Προβάλλεται ενώπιον του ενωσιακού δικαστή η ένσταση έλλειψης νομιμότητας, με σκοπό τον έλεγχο του κύρους ενωσιακής κανονιστικής πράξης, η οποία έχει διαφύγει τον ακυρωτικό έλεγχο και ελέγχεται για έναν από τους λόγους του ΣΛΕΕ 263 εδ. β'. Η ένσταση μπορεί να προβληθεί και παρά τη λήξη της δίμηνης προθεσμίας, ενώ δεν αποκλείεται να προβληθεί και στο πλαίσιο δίκης ενώπιον του εθνικού δικαστή. Δεν αποτελεί αυτόνομο ένδικο βοήθημα· προβάλλεται συνήθως επ' ευκαιρία ακυρωτικής δίκης ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, όπου ο προσφεύγων -που επιδιώκει την ακύρωση ατομικής πράξης- αμφισβητεί εμμέσως και το κύρος της νομικής βάσης, στην οποία η ατομική πράξη στηρίζεται. Κατά το Δικαστήριο, η ένσταση έλλειψης νομιμότητας αποτελεί την έκφραση μιας γενικής αρχής με την οποία διασφαλίζεται σε κάθε διάδικο δικαίωμα να αμφισβητεί, προκειμένου να πετύχει την ακύρωση απόφασης που τον αφορά άμεσα και ατομικά, το κύρος προγενέστερων πράξεων θεσμικών οργάνων οι οποίες, έστω κι αν δεν έχουν μορφή κανονισμού, αποτελούν τη νομική βάση της προσβαλλόμενης απόφασης, εφόσον ο διάδικος αυτός δεν είχε το δικαίωμα να ασκήσει (βάσει της Συνθήκης) ευθεία προσφυγή. Το ΣΛΕΕ 277 σκοπό έχει ιδίως την προστασία των ιδιωτών λόγω των αυστηρών προϋποθέσεων άσκησης προσφυγής ακύρωσης. Αντίθετα, δε φαίνεται να υπάρχει αντίστοιχη δυνατότητα των προνομιούχων διαδίκων, διότι τα κράτη μέλη οφείλουν να αμφισβητήσουν το κύρος κάθε δεσμευτικής ενωσιακής πράξης εντός της οικείας προθεσμίας, χωρίς να οφείλουν να επικαλεστούν και να αποδείξουν έννομο συμφέρον. Η απόφαση του Δικαστηρίου επί της ένστασης ενεργεί inter partes και όχι erga omnes· το Δικαστήριο, εφόσον διαπιστώσει ότι η αμφισβητούμενη με την ένσταση του ΣΛΕΕ 277 πάσχει από νομικά ελαττώματα, την κηρύσσει ανεφάρμοστη στη συγκεκριμένη περίπτωση, χωρίς να την ακυρώνει.

Ε) Εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης (ΣΛΕΕ 340 εδ. β'-γ'): Το αρμόδιο όργανο για την εκδίκαση αγωγής αποζημίωσης, που ασκείται από ιδιώτη είναι το Γενικό Δικαστήριο. Γίνεται διάκριση ανάμεσα στην αγωγή αποζημίωσης και την προσφυγή ακύρωσης. Ειδικότερα, στην υποθ. Plaumann,

το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι μια διοικητική πράξη δεν είναι δυνατό καθ'αυτή να αποτελέσει βάση προς αγωγή αποζημίωσης, χωρίς προηγουμένως να έχει ακυρωθεί. Όμως, με την απόφαση Lütticke, έκρινε ότι η αγωγή αποζημίωσης είναι ανεξάρτητο ένδικο βοήθημα και, άρα, μπορεί να ασκηθεί χωρίς η παράνομη πράξη ενωσιακού οργάνου να έχει προηγουμένως ακυρωθεί.

ΛΟΓΟΙ ΕΥΘΥΝΗΣ > • ***Ευθύνη από παράνομη πράξη θεσμικών οργάνων*** -> Με την απόφαση Bergadem, ουδεμία σημασία έχει πλέον το αν η πράξη έχει κανονιστικό ή μη χαρακτήρα· εξομοιώθηκαν οι προϋποθέσεις εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης με εκείνες που αφορούν την εξωσυμβατική ευθύνη των κρατών λόγω παράβασης του ενωσιακού δικαίου. Πρέπει, λοιπόν, να αποδεικνύεται κατάφωρη παράβαση υπέρτερου κανόνα δικαίου {παλαιότερα, οι μη κανονιστικές πράξεις απαιτούσαν απλώς παράνομη συμπεριφορά. Απλή παράνομη συμπεριφορά συνιστούν η αμέλεια να διορθωθεί ένα σφάλμα, όταν διόρθωση που έγινε επήλθε μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα ή όταν διαπιστώνεται η πληροφορία που προέρχεται από την Επιτροπή ότι μια εταιρεία δεν παρέχει το ελάχιστο των οικονομικών εγγυήσεων, ώστε να θεωρείται αξιόπιστη}. // • ***Ευθύνη από νόμιμη πράξη θεσμικών οργάνων*** -> Τέτοια δυνατότητα προβλέπει το γαλλικό δίκαιο, όταν η ζημία έχει για τον ζημιωθέντα χαρακτήρα μη φυσιολογικό και ειδικό. Ως μη φυσιολογική θεωρείται η ζημία που υπερβαίνει τα όρια των οικονομικών κινδύνων που είναι σύμφυτοι προς τις δραστηριότητες του οικείου τομέα. Ως ειδική ζημία θεωρείται εκείνη που θίγει μια ιδιαίτερη κατηγορία επιχειρηματιών κατά τρόπο δυσανάλογο σε σχέση με άλλους σε αντίστοιχη θέση ευρισκόμενους επιχειρηματίες. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η νομολογία περί εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης, λόγω νομίμου συμπεριφοράς των οργάνων της δεν είναι παγιωμένη.

ΖΗΜΙΑ > Η αποκατάσταση της ζημίας είναι χρηματική· κανόνας είναι η πλήρης αποζημίωση, δηλ. η επαναφορά της περιουσιακής κατάστασης του ζημιωθέντος στο σημείο που θα βρισκόταν, αν δε μεσολαβούσε η παράνομη συμπεριφορά του θεσμικού οργάνου. Στην αποζημίωση, που είναι τοκοφόρα, περιλαμβάνονται και τα αποδεικνυόμενα έξοδα λόγω ατυχήματος. Η ζημία που αποκαθίσταται πρέπει να είναι πραγματική και βέβαιη (όχι υποθετική), ακόμη και μελλοντική· δύναται να είναι υλική, σωματική βλάβη ή και ηθική. Στην αποκαθιστώμενη ζημία περιλαμβάνεται και το διαφυγόν κέρδος, ενώ δεν αποκλείεται να αποκατασταθεί και η απώλεια ευκαιρίας. Το βάρος της απόδειξης της ζημίας φέρει ο ενάγων. Ο κανόνας αυτός εφαρμόζεται κατά ελαστικότερο τρόπο, όταν το ζημιογόνο γεγονός είναι δυνατό να οφείλεται σε περισσότερες της μίας αιτίες, το δε θεσμικό όργανο -παρά το ότι δύναται- δεν προσκομίζει αποδεικτικά στοιχεία που να επιτρέπουν να αποδειχθεί ποια αιτία προκάλεσε το γεγονός.

ΑΙΤΙΩΔΗΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑ > Η Ένωση ευθύνεται μόνο για ζημία που απορρέει κατά τρόπο επαρκώς άμεσο από την παράνομη συμπεριφορά των θεσμικών οργάνων. Η αιτιώδης συνάφεια διακόπτεται σε τρεις περιπτώσεις -> **** λόγω παρέμβασης ενέργειας τρίτου μεταξύ της παράνομης συμπεριφοράς και της επελθούσας ζημίας.*** / **** λόγω συντρέχοντος πταίσματος του ζημιωθέντος. Ο ενωσιακός δικαστής εξετάζει αν ο ζημιωθείς κατέβαλε τη δέουσα επιμέλεια, ώστε να αποφύγει τη ζημία ή να περιορίσει την έκτασή της.*** / **** λόγω ανωτέρας βίας.*** Η ανωτέρα βία δεν περιορίζεται μόνο στην απόλυτη αδυναμία, αλλά πρέπει να επεκτείνεται και σε ασυνήθη περιστατικά, ανεξάρτητα από τη βούληση του ζημιώσαντος, και των οποίων οι συνέπειες δε θα μπορούσαν να αποφευχθούν -μολονότι έχει επιδειχθεί κάθε δυνατή επιμέλεια- παρά μόνο με υπέρμετρες θυσίες. Η αγωγή αποζημίωσης παραγράφεται μετά από 5 έτη από την επέλευση του ζημιογόνου γεγονότος. Η προθεσμία παραγραφής δε μπορεί να αρχίσει πριν την πλήρωση όλων των προϋποθέσεων από τις οποίες εξαρτάται η υποχρέωση αποκατάστασης της ζημίας και ιδίως, πριν συγκεκριμενοποιηθεί η προς αποκατάσταση ζημία. Σε περιπτώσεις όπου η ευθύνη της Ένωσης πηγάζει από κανονιστική πράξη, η εν λόγω προθεσμία παραγραφής δε μπορεί να αρχίσει πριν επέλθουν τα ζημιογόνα αποτελέσματα της πράξης αυτής. Η προθεσμία διακόπτεται είτε με την προσφυγή που ασκείται ενώπιον του Δικαστηρίου ή με την προηγούμενη αίτηση που ο ζημιωθείς απευθύνει στο αρμόδιο όργανο της Ένωσης.

ΣΤ) Έμμεσος έλεγχος κρατών και θεσμικών οργάνων-Προδικαστική παραπομπή (ΣΛΕΕ 267):
Το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφασίσει με προδικαστικές αποφάσεις επί **** της ερμηνείας των Συνθηκών,*** καθώς και **** του κύρους και της ερμηνείας των πράξεων των θεσμικών ή λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης.*** Η νομολογία προσέθεσε στις παραπάνω πράξεις και τις διεθνείς συμφωνίες που συνάπτει η Ένωση, αλλά και τις μικτές συμφωνίες, όπως και τις συμφωνίες που δύνανται να εφαρμόζονται σε εσωτερικές καταστάσεις στα κράτη μέλη. Τα προδικαστικά ερωτήματα υποβάλλονται από δικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα. Η προδικαστική παραπομπή δε συνιστά ευθεία προσφυγή, αλλά διαδικασία συνεργασίας μεταξύ του εθνικού δικαστή και του Δικαστηρίου. Το ζήτημα της ερμηνείας ή του κύρους του ενωσιακού δικαίου διέρχεται, ως παρεμπίπτον ζήτημα, από τον έλεγχο του Δικαστηρίου, το οποίο διαθέτει αποκλειστική αρμοδιότητα· άρα, αποκλείεται ο έλεγχος των πραγματικών περιστατικών ή η ερμηνεία του εθνικού δικαίου.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΣ > Το Δικαστήριο έχει κατ' εξαίρεση να ερμηνεύσει το ενωσιακό δίκαιο, ακόμη κι αν μια διαφορά δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου, αλλά διέπεται από διατάξεις του εθνικού δικαίου, εφόσον συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις -> ***• ο εθνικός νομοθέτης επεξέτεινε σε καθαρά εσωτερικές καταστάσεις απευθείας και χωρίς όρους αυτούσιες τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης,*** δηλ. όταν εκδηλώνει τη βούλησή του οι διατάξεις του εθνικού δικαίου να ερμηνεύονται ή να εφαρμόζονται όπως και εκείνες του ενωσιακού δικαίου / ***• ο εθνικός νομοθέτης να δεσμεύει σε τέτοια περίπτωση τον εθνικό δικαστή να ακολουθεί την ερμηνεία του Δικαστηρίου*** / ***• ο ίδιος ο εθνικός δικαστής να θεωρεί αναγκαία την ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου για την επίλυση της εσωτερικής διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιόν του και να παραπέμπει ερωτήματα για το λόγο αυτό στο Δικαστήριο.*** Κατά κανόνα τα δικαστήρια κράτους μέλους δύνανται να παραπέμψουν προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο· κατ' εξαίρεση υποχρεώνονται να προβούν στην προδικαστική παραπομπή, όταν οι αποφάσεις τους δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου. Στην εξαίρεση αυτή, η νομολογία προσθέτει την υποχρέωση όλων των εθνικών δικαστηρίων -ανεξαρτήτως βαθμού- να παραπέμψουν κάθε ερώτημα σχετικά με τον έλεγχο του κύρους πράξεων του παράγωγου δικαίου, όταν έχουν σοβαρή αμφιβολία για το κύρος και προτίθενται να κρίνουν άκυρη πράξη του. Ζήτημα υφίσταται αν η παραπομπή για την ερμηνεία κανόνων του δικαίου της Ένωσης είναι υποχρεωτική για τα δικαστήρια των οποίων αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικο μέσο, ακόμη κι αν πρόκειται για 'σαφή πράξη'. Γενικά, δεν είναι επιθυμητή η παραπομπή, όταν ουδέν έδαφος υπάρχει για ερμηνεία, αφού η αποδοχή υποχρεωτικής παραπομπής θα καθίστατο προσελκυστικό μέσο που θα καθυστερούσε την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου στην έννομη τάξη των κρατών μελών. Τέλος, προκρίνεται η δυνατότητα της όσο το δυνατόν ταχύτερης απόφανσης του Δικαστηρίου σε προδικαστικό ερώτημα.

ΓΙΑΤΙ ΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΛΟΥΣ ΚΑΘΙΣΤΑΝΤΑΙ ΑΡΜΟΔΙΑ > Τα δικαστήρια κρατών μελών κρίνουν τις νομοθετικές, εκτελεστικές κλπ πράξεις των τελευταίων σε σχέση με το εσωτερικό δίκαιο, επειδή στο πλαίσιο της προδικαστικής παραπομπής για την ερμηνεία διατάξεων του δικαίου της Ένωσης κρίνεται έμμεσα από τα εθνικά δικαστήρια η εκπλήρωση των ενωσιακών υποχρεώσεων των κρατών μελών ή το κύρος των πράξεων των θεσμικών ή των λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης. Η επιλογή της θεσμικής συμμετοχής των δικαστηρίων στον έμμεσο έλεγχο συμμόρφωσης των κρατών μελών δεν είναι τυχαία, αφού οι Συνθήκες προωθούν μια Ένωση Δικαίου και μέσω του δικαίου, καθιερώνοντας την ιδιαίτερη θέση των εθνικών δικαστηρίων στο ευρωπαϊκό σύστημα ενοποίησης. Η έννοια του εθνικού δικαστηρίου κρίνεται βάσει του δικαίου της Ένωσης, μέσω αυτόνομης ερμηνείας. Το Δικαστήριο διαμόρφωσε τα κριτήρια βάσει των οποίων ένα εθνικό όργανο ασκεί δικαιοδοτικά καθήκοντα (jurisdictio) -> ***• η εκ του νόμου ίδρυση του***

οργάνου (αποκλείονται οι διαιτητές) / ***• η μονιμότητα (αποκλείονται ad hoc δικαστήρια)*** / ***• η δικαιοδοσία του, που πρέπει να είναι υποχρεωτική (αποκλείονται οι διαμεσολαβητές)*** / ***• η τήρηση της αρχής της κατ' αντιμωλία διεξαγωγής της δίκης (audiatur et altera pars)*** / ***• η δεσμευτικότητα των αποφάσεών του (αποκλείονται οι γνωμοδοτικού χαρακτήρα κρίσεις)*** / ***• η εφαρμογή κανόνων δικαίου (αποκλείονται οι αποφάσεις ex aequo et bono)*** / και ***• η ανεξαρτησία.*** Με βάση τα παραπάνω κριτήρια, δε χαρακτηρίζονται ως δικαστήρια τα μέλη της εισαγγελικής αρχής λόγω εξάρτησης από την εκτελεστική εξουσία ούτε τα όργανα επαγγελματικών ενώσεων που δεν εκδίδουν αποφάσεις στο πλαίσιο jurisdictio.Ως προς το κριτήριο της ανεξαρτησίας, επισημαίνεται ότι σκοπός της αυτόνομης ερμηνείας δεν είναι να ελέγχεται από το Δικαστήριο ο αριθμός των εκδικαζόμενων υποθέσεων, αλλά να αποφεύγεται η ανάμειξη στο διάλογο (μεταξύ εθνικού δικαστηρίου και Δικαστηρίου), οργάνων που δεν παρέχουν εχέγγυα ανεξαρτησίας, ιδίως όταν η ανεξαρτησία αυτή προσδιορίζεται σε σχέση προς τους διαδίκους ή την πολιτική εξουσία των κρατών μελών. Όταν οι παραπάνω προϋποθέσεις δεν πληρούνται, απορρίπτονται από το Δικαστήριο ως απαράδεκτα τα προδικαστικά ή κρίνει εαυτό αναρμόδιο- π.χ. υποθ. ΣΥΦΑΙΤ για την αρμοδιότητα της Ελληνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού να απευθύνει προδικαστικά ερωτήματα. Έτσι, τα όργανα που δεν ανήκουν στη δικαστική εξουσία δε μετέχουν στο διάλογο με το Δικαστήριο. Εξαίρεση συνιστά η περίπτωση κατά την οποία όργανο της εκτελεστικής εξουσίας εκδίδει απόφαση, η οποία δε μπορεί να προσβληθεί ενώπιον εθνικού δικαιοδοτικού οργάνου ή όταν το κράτος αναθέτει με συνταγματικό κανόνα την άσκηση δικαιοδοτικής εξουσίας σε όργανα που δεν καλύπτουν τα ανωτέρω κριτήρια της νομολογίας.

ΥΠΟ ΠΟΙΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ ΑΣΚΟΥΝ ΤΙΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ > Το εθνικό δικαστήριο είναι αρμόδιο να κρίνει ***• αν είναι αναγκαίο ή όχι να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα*** / ***• το στάδιο της ενώπιόν του διαδικασίας, κατά το οποίο το ερώτημα θα υποβληθεί*** / ***• το περιεχόμενο και τη διατύπωση της ερώτησης.*** Η συνεργασία μεταξύ του Δικαστηρίου και του εθνικού δικαστή, όπως και η σαφής κατανομή των εκατέρωθεν αρμοδιοτήτων, δεν επιτρέπει στο Δικαστήριο να ελέγξει την αιτιολογία της Διάταξης ή Απόφασης περί παραπομπής ως προς το ζήτημα αν τα προδικαστικά ερωτήματα είναι ή όχι αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς. Ωστόσο, η νομολογία έχει εισαγάγει εξαίρεση σε περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο κρίνει ότι το υποβληθέν ερώτημα δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έχει αρνηθεί να απαντήσει σε προδικαστικά ερωτήματα, τα οποία τέθηκαν επ' αφορμή διαφοράς που κρίθηκε ως κατασκευασμένη, δηλ. πλασματική. Με την ίδια αφορμή, έκρινε επιπλέον ότι είναι απαραίτητο τα εθνικά δικαστήρια να αιτιολογούν με σαφήνεια στην παραπεμπτική διάταξη τους λόγους για τους οποίους θεωρούν αναγκαίο να κρίνει το Δικαστήριο επί των ερωτημάτων τους. Επίσης, έχει αποφανθεί ότι δεν είναι αρμόδιο να κρίνει ερωτήματα καθαρά υποθετικά, ερωτήματα με τα οποία ζητείται ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, τα οποία δεν είναι αντικειμενικώς αναγκαία για τη λύση της διαφοράς από το εθνικό δικαστήριο ή όταν υφίσταται υπερβολική λακωνικότητα της αιτιολογίας. Τόνισε, μάλιστα, ότι προκειμένου να προβεί σε ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου, η οποία να είναι λυσιτελής για το εθνικό δικαστήριο και ιδίως προκειμένου να δύνανται να συμμετέχουν στη διαδικασία τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη, όργανα και οργανισμοί της Ένωσης, υποβάλλοντας παρατηρήσεις, το εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να καθορίζει τα πραγματικά περιστατικά και το κανονιστικό πλαίσιο εντός του οποίου τοποθετούνται τα ερωτήματα που υποβάλλει. Συγκεκριμένα **τέσσερις προϋποθέσεις** πρέπει να πληρούνται για να υποβληθεί το προδικαστικό ερώτημα -> ***1) ο εθνικός δικαστής να έχει αμφιβολία ως προς την ερμηνεία ή το κύρος κανόνα του ενωσιακού δικαίου.*** Ο εθνικός δικαστής πρέπει να εξετάσει (σε προκαταρκτικό στάδιο) αν η υπόθεση διέπεται από το εσωτερικό ή το ενωσιακό δίκαιο. Αν η υπόθεση θέτει ζήτημα δικαίου της Ένωσης, τότε ο εθνικός δικαστής μπορεί να ερμηνεύσει το δίκαιο της Ένωσης ή να κρίνει επί του κύρους πράξεως θεσμικού οργάνου και -σε περίπτωση

αμφιβολίας- μπορεί ακόμα να επιβάλει προδικαστικό ερώτημα. Η αμφιβολία δημιουργείται στο δικαστή εξετάζοντας το ζήτημα αυτεπαγγέλτως· όμως, πολλές φορές οι διάδικοι είναι εκείνοι, οι οποίοι θέτουν το ζήτημα στον εθνικό δικαστή, είτε ο ενάγων ή προσφεύγων είτε ο εναγόμενος ή ο καθ' ου, οι οποίοι έχουν αντίστοιχο συμφέρον. // ***2) θα πρέπει το ερώτημα να υποβληθεί στο πλαίσιο δίκης που εκκρεμεί ενώπιον του εθνικού δικαστή.*** // 3***) η εκκρεμής δίκη πρέπει να αφορά στην επίλυση διαφοράς, διότι το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να γνωμοδοτεί για θέματα γενικότερα ούτε να παρέχει συμβουλές.*** Πρέπει, δηλαδή, να υπάρχει αντικειμενική ανάγκη για επίλυση της διαφοράς, ούτως ώστε να ληφθεί υπόψη η ερμηνεία ή το κύρος κανόνα του ενωσιακού δικαίου. Με άλλα λόγια, δεν πρέπει να υπάρχει πλασματική διαφορά ή συμπαιγνία των ενδιαφερόμενων, ενώ το εθνικό δικαστήριο πρέπει να ενεργεί στο πλαίσιο ουσιαστικής δικαιοδοτικής λειτουργίας (jurisdictio). Σημειώνεται ότι ο εθνικός δικαστής ασκεί δικαιοδοτική λειτουργία και στο πλαίσιο ανακριτικών καθηκόντων· το ίδιο ισχύει και για το εθνικό δικαστήριο, όταν διατάσσει ασφαλιστικά μέτρα ή όταν υπάρχρι διαφορά, αλλά η δίκη στο πρώτο στάδιο διεξάγεται άνευ αντιμωλίας. // ***4) ο εθνικός δικαστής πρέπει να εξετάσει αν πράγματι χρειάζεται την απόφαση του Δικαστηρίου.*** Ασφαλώς, έχει ελευθερία να κρίνει σε ποιο στάδιο πρέπει να υποβάλει το ερώτημα, ενώ είναι αρμόδιος να εκτιμήσει την ανάγκη και τη σκοπιμότητα υποβολής του ερωτήματος, όταν πρόκειται για προαιρετική παραπομπή. Πάντως, το Δικαστήριο έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επί της δικής του αρμοδιότητας και να εξετάσει το υποβληθέν ερώτημα με στόχο να διαπιστώσει αν αυτό εμπίπτει στο ΣΛΕΕ 267 {=να ερευνήσει αν το υποβληθέν ερώτημα έχει σχέση με το υποστατό (ύπαρξη) και το αντικείμενο της διαφοράς (αν είναι ή όχι υποθετικό)}.

ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ > Το Δικαστήριο δεν αποφαίνεται για το κύρος ή την ερμηνεία των κανόνων του εσωτερικού δικαίου· η εφαρμογή του τελευταίου, μετά την απάντηση του Δικαστηρίου στο προδικαστικό ερώτημα, παραμένει αρμοδιότητα του εθνικού δικαστή. Η απόφαση του Δικαστηρίου, που ελέγχει το κύρος της πράξης του θεσμικού οργάνου ή οργανισμού, έχει αναγνωριστικό χαρακτήρα και το θεσμικό όργανο ή οργανισμός που την εξέδωσε οφείλει να λάβει τα μέτρα που συνεπάγεται η απόφαση αυτή. Η αναγνώριση ελλείψεως κύρους της πράξης ισχύει erga omnes (=σε όλα τα εθνικά δικαστήρια) και έχει ως συνέπεια ο εθνικός δικαστής να μην εφαρμόσει στη διαφορά την ενωσιακή πράξη που κρίθηκε ως μη έγκυρη. Το Δικαστήριο, ακόμη, έχει την τελευταία λέξη για τα ζητήματα ερμηνείας του ενωσιακού δικαίου που τίθενται ενώπιον του εθνικού δικαστή, ενώ εκείνος έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα να εφαρμόσει το ενωσιακό δίκαιο στη συγκεκριμένη περίπτωση (=>δέσμευση να παραμερίσει την εφαρμογή του εθνικού κανόνα, διαπιστώνοντας τη μη συμβατότητα του εθνικού δικαίου προς το ενωσιακό). Φυσικά, ο εθνικός δικαστής μπορεί να απευθυνθεί εκ νέου στο Δικαστήριο, αν το κρίνει αναγκαίο, προκειμένου να ζητήσει είτε νέα ερμηνεία στο ήδη υποβληθέν ερώτημα, υπό το φως νέων στοιχείων ή μιας διαφορετικής οπτικής, είτε περαιτέρω διευκρινίσεις, εφόσον προσκρούει σε δυσχέρειες κατανόησης ή εφαρμογής της εκδοθείσας απόφασης του Δικαστηρίου. Σε τελική ανάλυση, αν πρόκειται για κανόνα ευρείας και γενικής εφαρμογής, η δοθείσα μέσω της απόφασης του Δικαστηρίου ερμηνεία αποτελεί όχι δεδικασμένο, αλλά ένα σημαντικό νομολογιακό προηγούμενο που δύσκολα ανατρέπεται. Ως προς τα διαχρονικά αποτελέσματα των προδικαστικών αποφάσεων του Δικαστηρίου, έχει κριθεί ότι -ως προς την ερμηνεία- κατ' εξαίρεση μόνο μπορεί να γίνει ο περιορισμός της αναδρομικής ενέργειας των αποφάσεών του· ακόμη, αναγνωρίζεται περιορισμός της αναδρομικής ισχύος των αποφάσεων σε περίπτωση ελέγχου του κύρους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7
ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΝΩΣΙΑΚΟΥ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Οι σχέσεις ενωσιακού και εθνικού δικαίου υπακούν στη λογική της μεταξύ τους συναρμογής που επιβάλλεται από την αυτονομία της ενωσιακής έννομης τάξης, καθώς και από την ενότητα της ενωσιακής έννομης τάξης με το νομικό σύστημα κάθε κράτους μέλους.

§1. Άμεση ισχύς (ΣΛΕΕ 297) και 'αρχή της υπεροχής': Η ισχύς ισοδυναμεί εν προκειμένω με την ύπαρξη του ενωσιακού κανόνα. Οι κανόνες του γραπτού πρωτογενούς δικαίου αρχίζουν να ισχύουν από το σημείο που ορίζουν οι Συνθήκες. Η ισχύς του παράγωγου δικαίου, όταν πρόκειται για νομοθετική πράξη, προαπαιτεί δημοσίευση στην ΕΕΕΕ· οι νομοθετικές πράξεις του ενωσιακού δικαίου αρχίζουν να ισχύουν από την ημερομηνία που ορίζουν, άλλως από την 20ή μέρα από τη δημοσίευσή τους. Η Ένωση διαθέτει έναν θεμελιώδη κανόνα άρσης της σύγκρουσης μεταξύ εθνικού και ενωσιακού δικαίου -> όταν οποιοσδήποτε εθνικός κανόνες συγκρούεται με ενωσιακό, ο τελευταίος υπερέχει. Αυτό συμβαίνει διότι το δίκαιο που γεννήθηκε από τη Συνθήκη απορρέει από αυτόνομη πηγή και δεν είναι δυνατό λόγω του ιδιόμορφου πρωτότυπου χαρακτήρα του, να του αντιτάσσεται οποιοδήποτε εσωτερικό νομοθετικό κείμενο, χωρίς να χάνει τον ενωσιακό του χαρακτήρα και χωρίς να διακυβεύεται η νομική βάση της Ένωσης. Ο εθνικός δικαστής οφείλει να μην εφαρμόσει την εθνική διάταξη, η οποία -όμως- δεν καθίσταται ανυπόστατη ούτε ακυρώνεται, απλώς παραμερίζεται και δεν εφαρμόζεται στη συγκεκριμένη περίπτωση Άρα, η αρχή της υπεροχής έχει ως συνέπεια όχι μόνο τον έλεγχο της κρατικής παράβασης από τον εθνικό δικαστή, αλλά και τη συμμόρφωση του κράτους μέλους, καθώς και τη συναρμογή του ενωσιακού με το εθνικό δίκαιο. Λειτουργεί ανεξαρτήτως του αν απονέμονται ή μη δικαιώματα στους ιδιώτες· αντίθετα, ο μηχανισμός του άμεσου αποτελέσματος στηρίζεται στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες.

§2. Άμεση εφαρμογή και 'άμεσο αποτέλεσμα': Άμεση εφαρμογή του ενωσιακού κανόνα στην έννομη τάξη των κρατών μελών σημαίνει ότι δεν υπάρχει ανάγκη να μεσολαβήσει για την εφαρμογή του στο εσωτερικό δίκαιο πράξη του κράτους μέλους· πάντως, δεν αποκλείεται τα κράτη μέλη να πρέπει να θεσπίσουν μέτρα εκτέλεσης ή μεταφοράς ορισμένων πράξεων του ενωσιακού δικαίου στο εσωτερικό. Ειδικότερα για τους κανονισμούς, εφόσον δεν το απαιτούν ειδικώς, δεν υπάρχει ανάγκη ένα κράτος μέλος να θεσπίσει περαιτέρω εκτελεστικά μέτρα για να ισχύσουν στην εσωτερική έννομη τάξη ≠ παράβαση της Συνθήκης. Οι κανονισμοί συνιστούν, λοιπόν, πηγή δικαιωμάτων για τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα έναντι του κράτους μέλους (κάθετη άμεση εφαρμογή), αλλά και -αντίστροφα- το κράτος μπορεί να επιβάλει κατά του ιδιώτη υποχρεώσεις που προβλέπει ο κανονισμός. Φυσικά, οι ιδιώτες μπορούν να επικαλεστούν κανονισμό έναντι άλλων φυσικών ή νομικών προσώπων (οριζόντια άμεση εφαρμογή). Από την άλλη, το 'άμεσο αποτέλεσμα' χρησιμοποιείται (ως έννοια) μόνο όταν από το πρωτογενές δίκαιο ή από οδηγία που δεν έχει μεταφερθεί ή έχει καθυστερήσει η μεταφορά της ή έχει λανθασμένα μεταφερθεί απονέμονται δικαιώματα στους ιδιώτες, όταν οι τελευταίοι τα προβάλουν ενώπιον του εθνικού δικαστή. Άμεσο αποτέλεσμα αναδίδεται από =>

• **ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ >** Κανόνες της Συνθήκης που είναι σαφείς, ανεπιφύλακτοι (=επιβάλλουν στα κράτη συγκεκριμένες και χωρίς όρους υποχρεώσεις) και δεν εξαρτώνται από περαιτέρω εκτελεστικές (=ρυθμιστική πληρότητα) πράξεις του εθνικού δικαίου, γεννούν απευθείας υπέρ των φυσικών ή νομικών προσώπων δικαιώματα και αντίστοιχα υποχρεώσεις που βαρύνουν τα κράτη μέλη. Τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα μπορούν να τους επικαλεσθούν απευθείας στο πλαίσιο διαφοράς με το κράτος ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, χωρίς να απαιτείται η έκδοση από τα

κράτη μέλη περαιτέρω εκτελεστικών πράξεων (=κάθετο άμεσο αποτέλεσμα, διότι ισχύει στις σχέσεις μεταξύ φυσικών ή νομικών προσώπων κατά του κράτους μέλους). Έτσι, ο ιδιώτης όχι μόνο επιτυγχάνει έναντι του κράτους τη διασφάλιση του δικαιώματος που του απονέμει η Συνθήκη, αλλά και με πρωτοβουλία του διαμορφώνει τη διείσδυση του ενωσιακού κανόνα στο εσωτερικό δίκαιο. Συνεπώς, αν τα κράτη μέλη δεν εφαρμόζουν τις διατάξεις της Συνθήκης, τα δικαστήρια επιβάλλουν ως κύρωση τον παραμερισμό του εθνικού κανόνα και την απευθείας εφαρμογή του ενωσιακού.
• **ΟΔΗΓΙΕΣ >** Τα κράτη μέλη, προς τα οποία απευθύνεται η οδηγία, υποχρεούνται να επιτύχουν, μέσω της μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο (επιλέγοντας τα ίδια τον τύπο και τα μέσα), το αποτέλεσμα που αυτή επιδιώκει, μέχρι την προθεσμία που τάσσει. Όμως, όταν το κράτος μέλος δεν μετέφερε ή δε μετέφερε ορθώς κατά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς την οδηγία, μπορεί να γεννηθούν από αυτή υπέρ των ιδιωτών δικαιώματα κατά του κράτους μέλους ή των λοιπών κλάδων του ΟΤΑ, υπό την προϋπόθεση ότι οι διατάξεις της είναι πλήρεις, σαφείς και χωρίς όρους. Κατ' εξαίρεση, και πριν τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς παράγεται άμεσο αποτέλεσμα, δεδομένου ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να απέχουν από τη θέσπιση διατάξεων ικανών να διακυβεύσουν σοβαρά το επιδιωκόμενο από την οδηγία αποτέλεσμα. Το κράτος μέλος, φυσικά, δε μπορεί -όταν δεν έχει μεταφέρει την οδηγία στο εσωτερικό δίκαιο- να επικαλείται τις διατάξεις της κατά του ιδιώτη. Περαιτέρω, σημειώνεται ότι το αποτέλεσμα δε μπορεί να ενεργεί στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών.
ΠΩΣ ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΕΙΤΑΙ ΤΑΥΤΙΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΗ ΚΑΙ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ;> Η συμμόρφωση του κράτους πρέπει να είναι αποτελεσματική· πράγματι, οι ρυθμίσεις του ενωσιακού νομοθέτη θα ήταν 'κενό γράμμα', αν οι εθνικές αρχές δεν εφάρμοζαν διάταξη της Συνθήκης ή αν ο εθνικός νομοθέτης μπορούσε να αποφύγει την εμπρόθεσμη και ορθή εφαρμογή της οδηγίας δια της εκπρόθεσμης μεταφοράς της ή της παράλειψης μεταφοράς ή της μη ορθής μεταφοράς στην εσωτερική έννομη τάξη. Στην περίπτωση αυτή, η καθυστερημένη π.χ. μεταφορά οδηγίας θα είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο να διαφοροποιείται η έναρξη εφαρμογής ενός ενωσιακού κανόνα στα κράτη μέλη, αλλά και να επωφελείται το κράτος μέλος από την παράλειψή του να μεταφέρει εμπρόθεσμα την οδηγία. Εξάλλου, επιτυγχάνεται παράλληλη διείσδυση του ενωσιακού κανόνα στην εσωτερική έννομη τάξη.

§3. Η σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία του εθνικού δικαίου:

• **Σύμφωνη ερμηνεία στις διαφορές μεταξύ ιδιώτη και κράτους ->** Η σύμφωνη ερμηνεία δε συνιστά μέθοδο ερμηνείας του εθνικού δικαίου, αλλά εκπλήρωση της υποχρέωσης συμμόρφωσης του κράτους, μέσω της οποίας το ενωσιακό δίκαιο διεισδύει (έμμεσα) στην εσωτερική έννομη τάξη. Εφαρμόζοντας το εθνικό δίκαιο, είτε πρόκειται για προγενέστερες είτε για μεταγενέστερες της οδηγίας διατάξεις, ένα εθνικό δικαστήριο, που καλείται να το ερμηνεύσει, οφείλει πράξει τούτο κατά το μέτρο του δυνατού υπό το φως του κειμένου και του σκοπού της οδηγίας, ώστε να επιτευχθεί το αποτέλεσμα που επιδιώκεται από την τελευταία. Στην υποθ. Von Colson και Kamman, σωφρονιστικό κατάστημα της Γερμανίας, προτιμώντας άντρες για υπαλλήλους του, αρνήθηκε να προσλάβει γυναίκες, παρότι είχαν περισσότερα προσόντα. Η σχετική οδηγία για την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω φύλου όριζε ότι τα κράτη μέλη έχουν την ευχέρεια να λάβουν τα πρόσφορα μέτρα, ώστε να επέλθει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα· παράλληλα, το γερμανικό δίκαιο δεν αναγνώριζε αξίωση για αποζημίωση, πλην του διαφέροντος εμπιστοσύνης. Τελικά, το Δικαστήριο έκρινε ότι μια συμβολική αποζημίωση απάδει προς το σκοπό της οδηγίας· έτσι, το εθνικό δικαστήριο έπρεπε να επιδικάσει πλήρη αποζημίωση. Η υποχρέωση που υπέχουν τα εθνικά δικαστήρια να ερμηνεύουν το εσωτερικό δίκαιο σύμφωνα με την οδηγία, υφίσταται από τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της στο εσωτερικό δίκαιο. Πριν από το χρονικό αυτό σημείο η εφαρμογή της οδηγίας δεν είναι δεσμευτική για τον εθνικό δικαστή, πλην αν θα μπορούσε να τεθεί σοβαρά σε κίνδυνο η υλοποίηση του επιδιωκόμενου από αυτή σκοπού- π.χ. υποθ. Αδενέλερ και Inter-Environnement Wallonie. Φυσικά, η

διάταξη του δικαίου της Ένωσης δεν είναι αναγκαίο να απονέμει δικαιώματα στον ιδιώτη· αρκεί να επιβάλει συγκεκριμένη υποχρέωση σε κράτος μέλος- π.χ. υποθ. Delena Wells για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων στο περιβάλλον. Η μη συμμόρφωση του κράτους στη σχετική οδηγία οδήγησε σε παύση της λειτουργίας του ορυχείου, με αποτέλεσμα να ζημιωθεί η εταιρεία που το εκμεταλλευόταν. Οι αρνητικές επιπτώσεις στον τρίτο (εν προκειμένω στην εταιρεία) είναι απόρροια του ελέγχου νομιμότητας. Με άλλα λόγια, η υποχρέωση από την οδηγία να ακολουθηθεί η σωστή διαδικασία επιβλήθηκε στο κράτος, το οποίο εσφαλμένα είχε εκδώσει άδεια εκμετάλλευσης του ορυχείου.

• **Σύμφωνη ερμηνεία στις διαφορές μεταξύ ιδιωτών** -> π.χ. στην υποθ. Marleasing, ο Ισπανός δικαστής τέθηκε ενώπιον της σύμφωνης με το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία της έννοιας 'παράνομη αιτία'. Η ερμηνεία έπρεπε να γίνει υπό το φως της σχετικής οδηγίας, η οποία απαριθμούσε περιοριστικά τους λόγους ακυρότητας ΑΕ. Επειδή η εν λόγω οδηγία δεν είχε μεταφερθεί, το Δικαστήριο τόνισε ότι η σύμφωνη ερμηνεία αφορά στο σύνολο των εθνικών κανόνων, ανεξαρτήτως του αν είναι προγενέστεροι ή μεταγενέστεροι της οδηγίας. Στην υποθ. Pfeiffer, η Γερμανία είχε πλημμελώς μεταφέρει οδηγία σχετικά με ορισμένα στοιχεία του χρόνου εργασίας, διότι ο γερμανικός νόμος περιελάμβανε εξαίρεση για τους οδηγούς ασθενοφόρων, η οποία ήταν αντίθετη στην ως άνω οδηγία. Γενικά, ο εθνικός δικαστής υποχρεούται να **** χρησιμοποιήσει κάθε μέθοδο ερμηνείας ή αρχή του εθνικού δικαίου*** / **** λάβει υπόψη του, εφόσον είναι αναγκαίο, το σύνολο των κανόνων του εθνικού δικαίου,*** ακόμη και εκείνων που δεν έχουν θεσπιστεί για τη μεταφορά μιας οδηγίας και να εξετάσει πέρα από τη νομοθεσία που μετέφερε την οδηγία στο εσωτερικό δίκαιο, ο οποίος θα μπορεί να ερμηνευθεί με τέτοιον τρόπο, ώστε να περιλαμβάνει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Η υποχρέωση να ληφθεί υπόψη το σύνολο της νομοθεσίας είναι χρήσιμο σε **δύο περιπτώσεις:** **** αφενός, όταν δεν υπάρχει κάποιο νομοθετικό μέτρο για τη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο*** > στην περίπτωση αυτή, ο εθνικός δικαστής θα πρέπει να προσπαθήσει να φτάσει όσο το δυνατόν εγγύτερα στο επιδιωκόμενο από την οδηγία αποτέλεσμα, βασιζόμενος στην ήδη υπάρχουσα νομοθεσία // **** αφετέρου, όταν υπάρχει πολύ λεπτομερής νομοθετική ρύθμιση για τη μεταφορά της οδηγίας, η οποία -όμως- είναι ελλιπής***, ιδίως, όταν ο εθνικός νομοθέτης έχει διατηρήσει ή εισαγάγει εξαιρέσεις > στην περίπτωση αυτή, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να εκμεταλλευτεί κάθε μηχανισμό ή εργαλείο ερμηνείας που διαθέτει για να ανατρέψει την εξαίρεση. Σημειώνεται ότι υπάρχουν **όρια** στην υποχρέωση του εθνικού δικαστή για σύμφωνη ερμηνεία: ***1) η υποχρέωση του να ερμηνεύσει το εσωτερικό δίκαιο σύμφωνα με την οδηγία δεν υφίσταται πριν τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της,*** πλην της περίπτωσης όπου τα λαμβανόμενα από το κράτος μέτρα μπορούν να διακυβεύσουν το επιδιωκόμενο από αυτή αποτέλεσμα / ***2) δεν οφείλει να πράξει το αδύνατο,*** π.χ. να ερμηνεύσει το εθνικό δίκαιο contra legem / ***3) κανείς δε μπορεί να καταδικαστεί για πράξη ή παράλειψη, η οποία -τη στιγμή που διαπράχθηκε- δεν αποτελούσε αδίκημα κατά το εθνικό ή το διεθνές δίκαιο·*** αναλόγως, δεν επιβάλλεται βαρύτερη ποινή από εκείνη που θα επιβαλλόταν κατά τη στιγμή τέλεσης του αδικήματος. Εδώ το δίκαιο της Ένωσης υποχώρησε έναντι του εθνικού κανόνα, διότι υφίσταται υπέρτερος της οδηγίας κανόνας του ενωσιακού δικαίου, που είναι η αναδρομική εφαρμογή του ηπιότερου ποινικού κανόνα ως γενικής αρχής του δικαίου της Ένωσης- π.χ. στην υποθ. Lemmens, ο κατηγορούμενος ότι οδηγούσε υπό την επήρεια αλκοόλ ζήτησε να μη ληφθεί υπόψη ως αποδεικτικό στοιχείο ο έλεγχος που του έγινε, διότι το αλκοτέστ είχε κατασκευαστεί σύμφωνα με τεχνικές προδιαγραφές, οι οποίες δεν είχαν κοινοποιηθεί στην Επιτροπή, όπως επέβαλε η σχετική οδηγία. Το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα με το σκεπτικό ότι η υποχρέωση κοινοποίησης αποσκοπούσε στη βελτίωση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, άρα ήταν άσχετο με τον έλεγχο που έγινε στον κατηγορούμενο. Σειρά ζητημάτων ανακύπτει όταν πρόκειται για σχέσεις μεταξύ ιδιωτών ή για 'τριγωνικές σχέσεις', όπου εμπλέκονται (άμεσα ή έμμεσα) τουλάχιστον δύο ιδιώτες και το κράτος μέλος => σύγχυση ορίων μεταξύ άμεσου αποτελέσματος και σύμφωνης ερμηνείας (=παρεμπίπτον οριζόντιο αποτέλεσμα). Ήδη κατέστη σαφές ότι κατά τον έλεγχο συμβατότητας του εσωτερικού

δικαίου προς το ενωσιακό μπορεί να επέλθουν δυσμενή αποτελέσματα σε τρίτον- π.χ. στην υποθ. Unilever υπήρξε συμφωνία των συμβαλλομένων κατά το ιταλικό δίκαιο με αντικείμενο την πώληση δοχείων ελαιολάδου. Κατά το χρόνο της παράδοσης, ο αγοραστής αρνήθηκε την παραλαβή, προβάλλοντας ότι τα δοχεία του ελαιολάδου είχαν ετικέτες κατά παράβαση του ιταλικού δικαίου, με αποτέλεσμα να μη μπορούν να πωληθούν στην Ιταλία. Η Unilever αντέταξε ότι η ιταλική νομοθεσία αντέκειτο σε σχετική οδηγία, επειδή δεν είχε κοινοποιηθεί στην Επιτροπή, όπως απαιτείτο. Το Δικαστήριο, τελικά, δέχτηκε ότι ο πωλητής μπορεί να επικαλεστεί την οδηγία, με αποτέλεσμα ο αγοραστής να οφείλει το τίμημα. Κατά την άποψη ορισμένων, η υποχρέωση καταβολής του τιμήματος δεν στηρίζεται στην οδηγία, αλλά στο εθνικό δίκαιο περί πωλήσεως που ήταν εν προκειμένω ανεφάρμοστο = πρόκειται για εφαρμογή της αρχής pacts sunt servanda. Η ανωτέρω εξήγηση δεν φαίνεται επαρκής· το ζήτημα είναι γενικό και ανακύπτει σε όλες τις περιπτώσεις, ανεξαρτήτως αν πρόκειται για σχέσεις ιδιώτη και κράτους ή ιδιώτη και ιδιώτη. Η επιβολή υποχρέωσης σε ιδιώτη λόγω εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης συνιστά συνέπεια του ελέγχου συμβατότητας του εθνικού προς το ενωσιακό δίκαιο και δεν αφορά την ένδικη διαδικασία εσωτερικού δικαίου υπό την οποία εμφανίζεται η υπόθεση.

• **Αυτεπάγγελτη ερμηνεία και εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης από τον εθνικό δικαστή** -> Ο εθνικός δικαστής δύναται να προβεί σε ερμηνεία και εφαρμογή του ενωσιακού κανόνα είτε κατόπιν επικλήσεως του τελευταίου από διάδικο ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου ή αυτεπαγγέλτως. Το δίκαιο της Ένωσης δεν επιβάλει στα εθνικά δικαστήρια να επανεξετάζουν και να ακυρώνουν δικαστικές αποφάσεις που έχουν αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, εφόσον αποδεικνύεται ότι είναι αντίθετες προς το ενωσιακό δίκαιο. Εντούτοις, όταν ο εθνικός δικαστής οφείλει, δυνάμει του εσωτερικού δικαίου, να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τους αντλούμενους από εθνικό κανόνα αναγκαστικού δικαίου νομικούς ισχυρισμούς, έχει την ίδια υποχρέωση και για τους ενωσιακούς κανόνες αναγκαστικού δικαίου (=δημόσιας τάξεως, που έχουν και άμεσο αποτέλεσμα). Κι αν ακόμη ο εθνικός δικαστής απλώς έχει την ευχέρεια αυτεπάγγελτης εφαρμογής ως προς τους εθνικούς κανόνες αναγκαστικού δικαίου, τους οποίους δεν επικαλείται ο διάδικος, έχει -πάντως- από το δίκαιο της Ένωσης την υποχρέωση να εφαρμόζει αυτεπαγγέλτως τους ενωσιακούς κανόνες αναγκαστικού δικαίου. Επιπλέον, υφίσταται υποχρέωση του εθνικού δικαστή να εκτιμά αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρητρών και να απεκδύεται της αρμοδιότητάς του. Αναλόγως, για να εξεταστεί αν ένας εθνικός δικονομικός κανόνας καθιστά δυσχερή ή ανέφικτη την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου, πρέπει να γίνει εκτίμηση κατά περίπτωση, αλλά και συνεκτίμηση των αρχών που αποτελούν τη βάση του δικαιοδοτικού συστήματος (π.χ. δικαίωμα άμυνας, αρχή ασφάλειας του δικαίου κλπ). Άρα, σημασία δεν έχει τόσο η επίκληση του δικαίου της Ένωσης από τον ιδιώτη για την προστασία των δικαιωμάτων του, αλλά η εκπλήρωση της υποχρέωσης συμμόρφωσης του κράτους, η οποία συγκεκριμενοποιείται στο να προβεί μέσω των δικαιοδοτικών του οργάνων σε έλεγχο (και μάλιστα αυτεπάγγελτο υπό προϋποθέσεις) της συμβατότητας του εθνικού με το ενωσιακό δίκαιο και να επιτρέψει τη διείσδυση του τελευταίου στην εσωτερική έννομη τάξη.

§4. Εξωσυμβατική ευθύνη κράτους μέλους: Επειδή το άμεσο αποτέλεσμα διατάξεων της Συνθήκης ή των οδηγιών, η σύμφωνη προς το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία και η αυτεπάγγελτη εφαρμογή του προσκρούουν σε όρια, η συμμόρφωση του κράτους μέλους μέσω των μηχανισμών αυτών δεν είναι πάντα εφικτή. Οι μηχανισμοί αυτοί, όταν είναι εφαρμόσιμοι, συνιστούν in natura συμμόρφωση του κράτους στη συγκεκριμένη περίπτωση μέσω της απόφασης του εθνικού δικαστή, ενώ αποτελούν και -κατά ένα μέρος- αποκατάσταση της ζημίας του ιδιώτη. Όταν ένα κράτος μέλος παραβιάζει το ενωσιακό δίκαιο, με συνέπεια ο ιδιώτης να απωλέσει δικαιώματα ή να μην τύχει της προβλεπόμενης από το δίκαιο της Ένωσης έννομης προστασίας, η ευθύνη του κράτους τελικά

αναδύεται ως υποχρεωτική όχι μόνο για την αποκατάσταση της ζημίας του ιδιώτη, τη φορά αυτή ως ultimum remedium, αλλά και με στόχο τη συμμόρφωση του κράτους.

Α] Νομική βάση => Παρά το ΣΛΕΕ 340 εδ. β' για την εξωσυμβατική ευθύνη της ΕΕ λόγω παραβάσεων του ενωσιακού δικαίου από πράξεις ή παραλείψεις των θεσμικών οργάνων της, δεν υπάρχει ρητή διάταξη για την αντίστοιχη ευθύνη των κρατών μελών. Η νομολογιακή εξέλιξη της νομικής βάσης της αγωγής αποζημίωσης κατά του κράτους μέλους επήλθε σε δύο στάδια -> ***α) Με την απόφαση Humblet,*** το Δικαστήριο έκρινε ότι αν διαπιστώσει πως μια νομοθετική ή διοικητική πράξη των εθνικών αρχών είναι αντίθετη προς το ενωσιακό δίκαιο, το κράτος υποχρεούται τόσο να ανακαλέσει την εν λόγω πράξη όσο και να επανορθώσει τα ενδεχόμενα παράνομα αποτελέσματά της (=αυτούσια αποκατάσταση της ζημίας του ιδιώτη εις χρήμα). Επίσης, επεσήμανε ότι μια απόφασή του που διαπιστώνει παράβαση του ενωσιακού δικαίου μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη θεμελίωση της ευθύνης του κράτους. Η ζημία του ιδιώτη λόγω μη εκπλήρωσης της υποχρέωσης συμμόρφωσης του κράτους, όταν έχει προηγηθεί η προσφυγή της Επιτροπής λόγω παραβάσεως και έκδοση σχετικής απόφασης, δύναται κατόπιν να αποκατασταθεί. Τέλος, με την απόφαση Russo τόνισε ότι αν προκλήθηκε ζημία από παράβαση του ενωσιακού δικαίου εκ μέρους του κράτους, τότε αυτό ευθύνεται έναντι του ζημιωθέντος, σύμφωνα με τις διατάξεις του εθνικού δικαίου για την ευθύνη του Δημοσίου. Άρα, η νομική βάση της υποχρέωσης προς αποζημίωση ήταν κατά το στάδιο αυτό το εθνικό δίκαιο. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι απαιτείται προηγούμενη διαπίστωση της παράβασης από το Δικαστήριο (με τη διαδικασία προσφυγής λόγω παράβασης) για τη θεμελίωση εξωσυμβατικής ευθύνης του κράτους μέλους. ΙΙ ***β) Με την απόφαση Francovich,*** ορίστηκε ότι τα κράτη μέλη προβλέπουν (υποχρεωτικά) τα ένδικα βοηθήματα και μέσα που είναι αναγκαία για να διασφαλίζεται η πραγματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το ενωσιακό δίκαιο. Εντέλει, το Δικαστήριο έκρινε ότι η αξίωση προς αποζημίωση και η ένδικη άσκησή της ενώπιον του εθνικού δικαστή στηρίζεται στη Συνθήκη (βλ. αρχές της καλόπιστης συνεργασίας και της αποτελεσματικότητας) και έχει τη νομική της βάση στο ίδιο το ενωσιακό δίκαιο. Αναλυτικότερα, στην υποθ. Francovich, φάνηκε ότι η τότε ΣυνθΕΟΚ δημιούργησε μια νέα έννομη τάξη που ενσωματώνεται στα νομικά συστήματα των κρατών μελών και δεσμεύει τα δικαστήριά τους. Τα υποκείμενά της είναι τα κράτη μέλη και οι ιδιώτες, οι οποίοι έχουν ορισμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Έπειτα, το Δικαστήριο υπενθύμισε την απόφαση Humblet (=εξάλειψη από το κράτος μέλος όλων των παράνομων συνεπειών της παράβασής του) και επέμεινε στην ανάγκη εξασφάλισης της πλήρους αποτελεσματικότητας του ενωσιακού δικαίου, ειδικότερα όταν εξαρτάται από πράξη κράτους μέλους που παρέλειψε να εκπληρώσει την υποχρέωση συμμόρφωσης. Η απόφαση Francovich, λοιπόν, είναι σημαντική διότι **** καθιερώνει ρητά την εξωσυμβατική ευθύνη των κρατών και * δεν τη στηρίζει στο άμεσο αποτέλεσμα των παραβιασθέντων κανόνων.*** Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει σε μεταγενέστερη απόφασή του ότι, ακόμη κι αν ο παραβιασθείς κανόνας αναδίδει άμεσο αποτέλεσμα (=ο ζημιωθείς μπορεί να τον επικαλεστεί ενώπιον εθνικών δικαστηρίων και να πετύχει την εφαρμογή του), η δυνατότητα άσκησης αγωγής αποζημίωσης δεν είναι περιττή, γιατί το τελευταίο συνιστά απλώς ελάχιστη κατοχύρωση που δεν αρκεί από μόνη της για την εξασφάλιση της πλήρους και ολοκληρωτικής εφαρμογής της Συνθήκης. Μάλιστα, έχει κριθεί ότι η ευχέρεια του ιδιώτη να επικαλεστεί τη διάταξη του ενωσιακού δικαίου απευθείας ενώπιον του εθνικού δικαστή, δεν αρκεί για να κατοχυρώσει σε όλες τις περιπτώσεις τα δικαιώματα που του απονέμονται από το ενωσιακό δίκαιο. Φυσικά, όταν ένας ιδιώτης ζημιούται από τη μη μεταφορά οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο και αδυνατεί να επικαλεστεί ορισμένες διατάξεις της ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου {π.χ. λόγω του ότι αυτές είναι δεν είναι επαρκώς σαφείς, ακριβείς και άνευ όρων ή όταν η σύμφωνη ερμηνεία δεν είναι δυνατή ή διότι αποκλείεται το 'οριζόντιο αποτέλεσμα' στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών}, μπορεί να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης κατά του αδρανούντος κράτους.

Η αξίωση της εις χρήμα αποζημίωσης δεν έχει επικουρικό χαρακτήρα, δηλ. συνιστά αυτοτελές ένδικο βοήθημα. Θα είχε επικουρικό χαρακτήρα, αν η ενεργοποίησή της γινόταν μόνο σε περίπτωση παραβίασης διατάξεων, των οποίων άλλως δε χωρεί επίκληση ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.

Β] Προϋποθέσεις (υπό τις οποίες εξειδικεύεται η αξίωση του ιδιώτη για αποζημίωση εις χρήμα)
=> Δεν αποτελεί πλέον προϋπόθεση για τη θεμελίωση της ευθύνης του κράτους μέλους η προηγούμενη διαπίστωση από το Δικαστήριο παραβάσεως του ενωσιακού δικαίου· ούτε απαιτείται η υπαιτιότητα του κρατικού οργάνου. Η διεξαγωγή αποδείξεων περί της συνδρομής των παρακάτω αναγκαίων προϋποθέσεων γίνεται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.

1η ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ > Ο παραβιασθείς κανόνας (πρωτογενούς ή παράγωγου δικαίου) πρέπει να απονέμει δικαιώματα σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα και μάλιστα, τα δικαιώματα αυτά να δύνανται να προσδιοριστούν βάσει της παραβιασθείσας διάταξης. Αποκλείονται, άρα, οι κανόνες εκείνοι του ενωσιακού δικαίου που καθορίζουν την κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ των κοινοτικών οργάνων. Συγκεκριμένα, στην υποθ. Brasserie du pêcheur το Δικαστήριο έκρινε ότι η διατήρηση από το Γερμανό νομοθέτη των διατάξεων του γερμανικού νόμου για την καθαρότητα του ζύθου {οι οποίες απαγορεύουν την εμπορία, υπό την ονομασία 'Bier', ζύθου εισαγόμενου από άλλα κράτη μέλη, όπου νομίμως παρασκευάζεται σύμφωνα με διαφορετικούς κανόνες}, καθώς και των διατάξεων εκείνων που απαγορεύουν την εισαγωγή ζύθου περιέχοντος πρόσθετες ουσίες, αντίκειται στο ΣΛΕΕ 34. Ακόμη, στην υποθ. Factortame έκρινε αντίθετη προς το ΣΛΕΕ 49 τη νομοθετική ρύθμιση της Αγγλίας που εξαρτούσε τη νηολόγηση αλιευτικών σκαφών από προϋποθέσεις ιθαγένειας ή διαμονής στη χώρα. Αναλόγως, παράβαση συνιστούν και οι νόμοι της Αγγλίας περί φόρου εισοδήματος και εταιρειών, οι οποίοι περιόριζαν τη δυνατότητα θυγατρικής εταιρείας, εγκατεστημένης στη χώρα, να εκπίπτει για φορολογικούς σκοπούς τους τόκους δανείων που καταβάλλει στην εγκατεστημένη σε άλλο κράτος μέλος μητρική της εταιρεία.
Το Δικαστήριο θεωρεί ότι είναι αδιάφορο το αν παραβιάζεται κανονισμός ή οδηγία, εφόσον οι τελευταίες είναι εξίσου δεσμευτικές για το ενωσιακό δίκαιο. Σχετικά, η υποθ. Dillenkofer αποτελεί παράλειψη μεταφοράς από τη Γερμανία οδηγίας για τα οργανωμένα ταξίδια· αυτή προβλέπει ότι ο διοργανωτής ταξιδίων που είναι συμβαλλόμενο μέρος στη σύμβαση με τον καταναλωτή οφείλει να αποδείξει ότι διαθέτει επαρκείς εγγυήσεις κατάλληλες να εξασφαλίσουν, σε περίπτωση αφερεγγυότητας ή πτωχεύσεως, την επιστροφή των καταβληθέντων από τον καταναλωτή ποσών και τον επαναπατρισμό του. Οι ενάγοντες ήταν όλοι αγοραστές οργανωμένων ταξιδίων, οι οποίοι λόγω παύσεως πληρωμών της αρμόδιας εταιρείας, είτε δεν αναχώρησαν είτε αναγκάστηκαν να επανακάμψουν από τον τόπο διακοπών τους με δικά τους έξοδα. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η παράλειψη θέσπισης οποιουδήποτε μέτρου μεταφοράς οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο (για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από αυτή αποτελέσματος εντός της προς τούτο ταχθείσας προθεσμίας) συνιστά κατάφωρη παραβίαση του ενωσιακού δικαίου και, άρα, γεννά αξίωση αποζημίωσης των ζημιωθέντων. Από την άλλη, περίπτωση πλημμελούς μεταφοράς οδηγίας αποτελεί η υποθ. Robins. Κατά το Δικαστήριο, η σχετική διάταξη έχει την έννοια ότι, σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη και ανεπάρκειας των πόρων των επαγγελματικών συστημάτων επικουρικής πρόνοιας, η χρηματοδότηση των κεκτημένων δικαιωμάτων για παροχές γήρατος δεν πρέπει υποχρεωτικώς να διασφαλίζεται από τα ίδια τα κράτη μέλη ούτε πρέπει να είναι πλήρης. Εντούτοις, έκρινε ότι η παραπάνω διάταξη απαγορεύει σύστημα προστασίας που μπορεί να καταλήξει, σε ορισμένες περιπτώσεις, σε περιορισμένη διασφάλιση παροχών, ήτοι κάτω του ημίσεως των δικαιωμάτων που μπορεί να διεκδικήσει ένας μισθωτός.

2η ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ > Κατάφωρη παραβίαση του ενωσιακού δικαίου:
• ***Συγκεκριμένο αντικείμενο παράβασης*** -> Στον τομέα παράβασης των κανόνων του πρωτογενούς

ενωσιακού δικαίου, χαρακτηρίζεται ως κατάφωρη παράβαση η έκδοση ή η διατήρηση εθνικής διάταξης αντίθετης προς το ενωσιακό δίκαιο. Αντίστοιχα, παράβαση αποτελεί και η παράλειψη μεταφοράς οδηγίας ή η πλημμελής μεταφορά της στο εσωτερικό δίκαιο.- βλ. υποθ. British Telecommunications για την εσφαλμένη μεταφορά οδηγίας που αφορούσε τις δημόσιες συμβάσεις στους εξαιρούμενους τομείς. Κατά την προσφεύγουσα, καθορίζοντας για κάθε αναθέτοντα φορέα ποιες είναι οι παρεχόμενες υπηρεσίες που μπορούν να ανταποκρίνονται στα οικεία κριτήρια, η Αγγλία της στέρησε τη διακριτική ευχέρεια να αποφασίζει η ίδια (πράγμα που της επέτρεπε η οδηγία).

• ***Υπεύθυνα για την παράβαση κρατικά όργανα*** **-> α) Παράβαση από τον εθνικό νομοθέτη.** Η αρχή της ευθύνης του κράτους μέλους ισχύει για κάθε περίπτωση παραβίασης του ενωσιακού δικαίου, όποιο κι αν είναι το όργανο του κράτους μέλους του οποίου η πράξη ή η παράλειψη προκαλεί την παράβαση. Για να καταλήξει στην κρίση αυτή, το Δικαστήριο αναφέρθηκε στο σύμφυτο της αρχής αυτής προς το σύστημα της Συνθήκης / στην ανάγκη ομοιόμορφης εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου, που δε μπορεί να εξαρτάται από την εσωτερική κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ των πολιτειακών οργάνων / στην δημοσιοδιεθνική αντίληψη ότι το κράτος λαμβάνεται ως ενιαίο σύνολο για την στοιχειοθέτηση της διεθνούς ευθύνης. ΙΙ **β) Παράβαση από την εκτελεστική εξουσία.**- βλ. υποθ. Hedley Lomas, στην οποία το Υπουργείο Γεωργίας της Αγγλίας επέβαλε γενική απαγόρευση στην εξαγωγή ζώων στην Ισπανία κατά παράβαση του ΣΛΕΕ 35, η οποία δε μπορούσε να δικαιολογηθεί κατά το ΣΛΕΕ 36. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί και η απόφαση Haim, όπου η επαγγελματική ένωση οδοντιάτρων της Βόρειας Ρηνανίας της Γερμανίας αρνήθηκε την εγγραφή του προσφεύγοντος στο μητρώο των οδοντιάτρων κατά παράβαση των ΣΛΕΕ 49 επ. Στην υποθ. Nobrook Laboratories, το Υπουργείο Γεωργίας της Αγγλίας αρνήθηκε στην εταιρεία τη χορήγηση νέας άδειας κυκλοφορίας κτηνιατρικού φαρμακευτικού προϊόντος που χρησιμοποιείται για τη θεραπεία βακτηριδιακής λοίμωξης των βοοειδών, χοίρων και προβάτων. Η βασική αιτιολογία ήταν ότι έπρεπε να του προσκομισθούν πρόσθετα πληροφοριακά στοιχεία και να εγκριθούν από αυτό αποτελέσματα δοκιμών που διενεργήθηκαν σε κάθε παρτίδα της φαρμακευτικής ουσίας. Στην υποθ. Konle, ο ιδιώτης άσκησε αγωγή αποζημίωσης κατά του ομόσπονδου κράτους του Τυρόλου παραβίαζε τις διατάξεις της Συνθήκης για την ελεύθερη εγκατάσταση και την κίνηση κεφαλαίων και το ερώτημα που τέθηκε ήταν ποιος θα αποκαταστήσει τη ζημία, το αυστριακό ομοσπονδιακό κράτος ή το συγκεκριμένο ομόσπονδο. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ένα κράτος μέλος δε μπορεί να προτάσσει την κατανομή αρμοδιοτήτων και ευθυνών μεταξύ των αρχών της τοπικής αυτοδιοίκησης που υφίστανται στην εσωτερική έννομη τάξη του, για να απαλλάσσεται ως εκ τούτου από την ευθύνη του. Άρα, στα ομοσπονδιακά κράτη η αποκατάσταση των ζημιών δεν πρέπει να διασφαλίζεται οπωσδήποτε από το ομοσπονδιακό κράτος· είναι δυνατή και η στοιχειοθέτηση αυτοτελούς ευθύνης του ομόσπονδου κράτους, όργανο του οποίου παραβίασε το ενωσιακό δίκαιο. Επίσης, το ενωσιακό δίκαιο δεν αποκλείει τη δυνατότητα να στοιχειοθετηθεί η ευθύνη που υπέχει ένας οργανισμός δημοσίου δικαίου για την αποκατάσταση την ζημιών που προκάλεσαν στους ιδιώτες μέτρα που έλαβε κατά παράβαση του ενωσιακού δικαίου επιπλέον της ευθύνης του ίδιου του κράτους μέλους. Ομοίως, δεν απαλλάσσει το κράτος ο ισχυρισμός ότι η δημόσια αρχή που διέπραξε την παραβίαση δε διέθετε τις αναγκαίες αρμοδιότητες, γνώσεις ή μέσα· το γεγονός δε ότι το κράτος δε μπορούσε να επηρεάσει τη δράση του νομικού προσώπου, δεν αρκεί για τον αποκλεισμό της ευθύνης του πρώτου. Τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να θεσπίσουν αυτοτελή ευθύνη των δημόσιων αρχών προς αποζημίωση· πάντως, το κράτος μέλος παραμένει υπεύθυνο (από την άποψη του ενωσιακού δικαίου) προς αποζημίωση, αν για κάποιο λόγο ο ζημιωθείς δεν κατορθώσει να ικανοποιηθεί στρεφόμενος κατά της αρμόδιας κατά το εθνικό δίκαιο δημόσιας αρχής ή κατά του αρμόδιου ΝΠΔΔ. ΙΙ **γ) Ευθύνη κράτους μέλους λόγω παράβασης από τα όργανα της δικαστική εξουσίας.** Στην υποθ. Köbler, ο ιδιώτης ζήτησε τη χορήγηση επιδόματος αρχαιότητας, αλλά το αίτημά του απορρίφθηκε και η απόρριψη βεβαιώθηκε με απόφαση του ανωτάτου αυστριακού δικαστηρίου. Ο Köbler θεώρησε ότι η δικαστική απόφαση αυτή

παραβίαζε το ενωσιακό δίκαιο και γι' αυτό προσέφυγε εκ νέου στο εθνικό δικαστήριο της Αυστρίας, ζητώντας να αποκατασταθεί η ζημία που υπέστη από την αρχική δικαστική απόφαση. Το Δικαστήριο ρητά δέχτηκε την ευθύνη του κράτους μέλους για ζημίες που υπέστη ο ιδιώτης λόγω παραβίασης του ενωσιακού δικαίου εκ μέρους ανωτάτου εθνικού δικαστηρίου· θα ήταν παράδοξο να αποκλειστεί η ευθύνη του κράτους μέλους, αφού στα δικαστήρια έχει ανατεθεί το έργο της εφαρμογής και τήρησης του ενωσιακού δικαίου [παρότι η ιδιομορφία του δικαστικού λειτουργήματος -σε σχέση με την εκτελεστική και τη νομοθετική εξουσία- μπορεί να δικαιολογήσει τη θέσπιση ενός ειδικού συστήματος ευθύνης]. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξέτασε τα εξής αντεπιχειρήματα κατά της επέκτασης της αρχής της ευθύνης των κρατών μελών για αποφάσεις των ανώτατων δικαστηρίων τους: **** η ισχύς του ουσιαστικού δεδικασμένου και η ασφάλεια του δικαίου θα μπορούσαν να τεθούν υπό αμφισβήτηση, καθώς έμμεσα επανεξετάζεται ένα ήδη κριθέν από τα δικαστήρια εθνικό ζήτημα*** > το Δικαστήριο αντέκρουσε το αντεπιχείρημα επισημαίνοντας ότι η διαδικασία που σκοπεί στην αναγνώριση της ευθύνης του κράτους μέλους δεν έχει το ίδιο αντικείμενο ούτε αναγκαστικά τους ίδιους διαδίκους με τη δίκη, επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση που έχει περιβληθεί την ισχύ του ουσιαστικού δεδικασμένου. Εξάλλου, η ευδοκίμηση της αγωγής αποζημίωσης υποχρεώνει το κράτος σε αποκατάσταση της ζημίας που προκάλεσε και όχι σε αναθεώρηση ή αναίρεση της αρχικής δικαστικής απόφασης. / **** η επέκταση της αρχής της ευθύνης και στα (ανώτατα) εθνικά δικαστήρια θέτει σε κίνδυνο την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης*** > το Δικαστήριο απάντησε ότι η αρχή αυτή αφορά την ευθύνη του Δημοσίου και όχι την προσωπική ευθύνη του δικαστή, ο οποίος δε δικάζεται και η ανεξαρτησία του δεν πλήττεται. Η προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργών στηρίζεται, εξάλλου, στην οργανική θέση αυτών προς το κράτος, δυνάμει της οποίας αποφάσεις των τελευταίων καταλογίζονται σε αυτό. Μάλιστα, το καθεστώς της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών αναφέρεται στην υπηρεσιακή τους κατάσταση έναντι της νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας, επιτρέποντας την απρόσκοπτη άσκηση των καθηκόντων τους και κατ' αυτή την έννοια δε θίγεται από την καθιέρωση της ευθύνης του Δημοσίου για παράνομες πράξεις ή παραλείψεις δικαστικών λειτουργών και, άρα, ούτε την αποκλείει. / **** είναι ιδιαίτερα δυσχερής ο καθορισμός δικαιοδοτικού οργάνου που θα επιλαμβάνεται της εκδίκασης των αγωγών αποζημίωσης*** > το Δικαστήριο τόνισε ότι η εφαρμογή της αρχής της ευθύνης δεν επιτρέπεται να τεθεί σε κίνδυνο λόγω της έλλειψης αρμόδιου δικαστηρίου· στη συνέχεια, υπενθύμισε ότι ελλείψει ειδικής ενωσιακής νομοθεσίας, ο καθορισμός των αρμοδίων δικαστηρίων και των δικονομικών λεπτομερειών γίνεται από τα κράτη μέλη. II **δ) Παράβαση από φυσικά ή νομικά πρόσωπα ασκούντα δημόσια εξουσία.** Το Δικαστήριο έκρινε ότι μπορούν να καταλογιστούν στο Δημόσιο οι δηλώσεις δημοσίου υπαλλήλου, οι οποίες -λόγω της μορφής τους και των περιστάσεων- δημιουργούν στους αποδέκτες τους την εντύπωση ότι πρόκειται για επίσημες κρατικές θέσεις και όχι για προσωπικές απόψεις του δημοσίου υπαλλήλου.- π.χ. οι δηλώσεις δημοσίου υπαλλήλου, με τις οποίες μια μηχανή {για την οποία έχει πιστοποιηθεί ότι είναι σύμφωνη με τη σχετική οδηγία} παρουσιάζεται ως αντίθετη προς το σχετικό εναρμονισμένο πρότυπο και επικίνδυνο, αποτελούν -καθόσον μπορούν να καταλογιστούν στο Δημόσιο- παράβαση της οδηγίας, δεδομένου ότι μπορούν να παρακωλύσουν [έστω έμμεσα και δυνητικά] την κυκλοφορία μιας τέτοιας μηχανής στην αγορά.

• ***Τα κριτήρια της κατάφωρης παραβίασης*** -> Το Δικαστήριο διαφοροποιεί τα κριτήρια αυτά με βάση το αν το κράτος μέλος διαθέτει ή όχι περιθώρια εκτιμήσεως, άλλως αν διαθέτει διακριτική ευχέρεια. Στην περίπτωση που το κράτος μέλος δεν αντιμετωπίζει κανονιστικής φύσης επιλογές και διαθέτει αισθητά μειωμένο, αν όχι ανύπαρκτο, περιθώριο εκτίμησης, απλή παραβίαση του δικαίου της Ένωσης μπορεί να αρκεί προς διαπίστωση της ύπαρξης κατάφωρης παραβίασης (π.χ. παράλειψη μεταφοράς οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο). Αντίθετα, αν το κράτος διαθέτει περιθώριο διακριτικής ευχέρειας, η προϋπόθεση περί κατάφωρης παραβίασης απαιτεί την ύπαρξη και απόδειξη πρόδηλης και σοβαρής υπέρβασης εκ μέρους του κράτους μέλους των ορίων που επιβάλλονται στη διακριτική

του ευχέρεια. Γι' αυτό το Δικαστήριο έθεσε ορισμένα κριτήρια-κατευθύνσεις στον εθνικό δικαστή, όπως π.χ. ο βαθμός σαφήνειας και ακρίβειας του παραβιασθέντος κανόνα, ο ηθελημένος ή ακούσιος χαρακτήρας της διαπραχθείσας παράβασης ή της προκληθείσας ζημίας, το συγγνωστό ή το ασύγγνωστο ενδεχόμενης νομικής πλάνης, το γεγονός ότι η στάση ενός θεσμικού οργάνου μπορεί να συνετέλεσε στη θέσπιση ή τη διατήρηση αντίθετων προς το ενωσιακό δίκαιο εθνικών μέτρων ή πρακτικών. Σημειώνεται ότι το πταίσμα οργάνου κράτους μέλους δεν αποτελεί μεν μία από τις προϋποθέσεις ενεργοποίησης της εξωσυμβατικής ευθύνης του κράτους, συνιστά όμως στοιχείο για την εκτίμηση του κατάφωρου χαρακτήρα της παραβίασης. Ακόμη, μία παράβαση είναι κατάφωρη, όταν συνεχίζεται παρά την έκδοση απόφασης του Δικαστηρίου που διαπιστώνει την προσαπτόμενη παράβαση ή παρά την ύπαρξη προδικαστικής απόφασης ή πάγιας σχετικής νομολογίας, από όπου προκύπτει ότι η επίμαχη συμπεριφορά στοιχειοθετεί παράβαση. Επιπλέον, για τη διαπίστωση του κατάφωρου χαρακτήρα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ιδιομορφία του δικαστικού λειτουργήματος και η απαίτηση της ασφάλειας του δικαίου. Επομένως, μόνο στην εξαιρετική περίπτωση στην οποία ο εθνικός δικαστής προδήλως αγνόησε το εφαρμοστέο δίκαιο της Ένωσης, μπορεί να θεμελιωθεί εξωσυμβατική ευθύνη του κράτους μέλους.
Ειδικότερα, στην υπόθεση Traghetti del Mediterraneo, το Δικαστήριο αντιμετώπισε τα εξής ζητήματα: ***α) το ενδεχόμενο ύπαρξης κατάφωρης παραβίασης του ενωσιακού δικαίου κατά την άσκηση εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου της ερμηνευτικής του δραστηριότητας*** > το Δικαστήριο έκρινε ότι δε μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο πρόδηλης παράβασης του εφαρμοστέου ενωσιακού δικαίου από το εθνικό δικαστήριο, π.χ. στην περίπτωση κατά την οποία το τελευταίο προβαίνει σε προδήλως εσφαλμένη ερμηνεία ενός ουσιαστικού ή δικονομικού κανόνα, ή στην περίπτωση που η ερμηνεία του εθνικού δικαίου από το εν λόγω δικαστήριο συνεπάγεται στην πράξη παράβαση του εφαρμοστέου ενωσιακού δικαίου. / ***β) το ίδιο ενδεχόμενο κατά την αξιολόγηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων της υπόθεσης*** > το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτού του είδους η εκτίμηση αποτελεί μία άλλη ουσιαστική παράμετρο της δικαιοδοτικής δραστηριότητας, καθόσον η εφαρμογή την εν λόγω κανόνων στην οικεία περίπτωση εξαρτάται συχνά από την εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου εκτίμηση την πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης, καθώς και από την αξία και την κρισιμότητα των αποδεικτικών στοιχείων που παρέχουν σχετικώς τα μέρη της διαφοράς. Συνεπάγεται, επίσης, κατάφωρη παραβίαση του εφαρμοστέου ενωσιακού δικαίου και, άρα, της υποχρέωσης συμμόρφωσης του κράτους. Το Δικαστήριο επεσήμανε, ακόμη, ότι ο πλήρης αποκλεισμός -υπό τις περιστάσεις αυτές- της ευθύνης του κράτους με την αιτιολογία ότι η προσαπτόμενη στο εθνικό δικαστήριο παράβαση αφορά την εκ μέρους του εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών ή των αποδεικτικών στοιχείων στερεί από την αρχή που τέθηκε με την απόφαση Köbler την αποτελεσματικότητά της. / ***γ) την ύπαρξη εθνικής νομοθεσίας που περιορίζει την ευθύνη του κράτους μόνο σε περίπτωση δόλου ή βαριάς αμέλειας του δικαστή*** > το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η ευθύνη του κράτους για ζημίες που προκλήθηκαν σε ιδιώτες από παράβαση του δικαίου της Ένωσης εκ μέρους εθνικού δικαστηρίου, του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικο μέσο, θα μπορούσε να θεμελιωθεί μόνο στην εξαιρετική περίπτωση κατά την οποία το εν λόγω δικαστήριο παρέβη προδήλως το εφαρμοστέο δίκαιο. Η κατάφωρη παραβίαση τεκμαίρεται, αν πάση περιπτώσει, όταν η απόφαση του εθνικού δικαστή αντιβαίνει προδήλως στη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου.

3η ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ > Πρέπει να αποδειχθεί ότι η ζημία απορρέει κατά τρόπο άμεσο από την κατάφωρη παραβίαση του ενωσιακού δικαίου από το κράτος (=αιτιώδης συνάφεια). Καταρχάς, η αποκατάσταση της ζημίας γίνεται με χρήμα· εντούτοις, το Δικαστήριο δεν απέκλεισε αποκατάσταση in natura, όπως π.χ. τη σύννομη και αναδρομική εφαρμογή μιας οδηγίας. Ωστόσο, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να μεριμνά, ώστε η αποκατάσταση της ζημίας που υπέστησαν οι δικαιούχοι να είναι η προσήκουσα (=ανάλογη προς τη βλάβη που υπέστησαν, για την αποτελεσματικότερη

προστασία των δικαιωμάτων τους). Ελλείψει σχετικών ενωσιακών διατάξεων, η θέσπιση κριτηρίων καθορισμού της έκτασης της αποζημίωσης εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους· τα κριτήρια αυτά δε μπορεί να είναι λιγότερο ευνοϊκά από εκείνα που αφορούν παρόμοιες απαιτήσεις στηριζόμενες στο εσωτερικό δίκαιο ούτε μπορούν να είναι τέτοια, ώστε να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικών δυσχερή την αποζημίωση. Επομένως, το ενωσιακό δίκαιο επιτάσσει την αποζημίωση τόσο της θετικής ζημίας όσο και του διαφυγόντος κέρδους, χωρίς να αποκλείει αποκατάσταση της ζημίας λόγω απώλειας ευκαιρίας, ενώ απαγορεύει μια εθνική ρύθμιση να περιορίζει γενικώς την υποχρέωση αποζημίωσης στις ζημίες που προξενούνται σε ορισμένα ειδικώς προστατευόμενα έννομα αγαθά. Όσον αφορά την καταβολή τόκων, η επιδίκασή τους πρέπει να θεωρείται ως αδιαχώριστο από την αποκατάσταση της ζημίας στοιχείο {η υποχρέωση καταβολής τους γεννάται μετά την έκδοση σχετικής απόφασης του Δικαστηρίου, με την οποία αναγνωρίζεται η ευθύνη του κράτους, εφόσον με την λόγω απόφαση επιβάλλεται η υποχρέωση αυτή}. Για να μπορούν αιτήματα σχετικά με τόκους, επιτόκιο, αντιστάθμιση αποτελεσμάτων υποτίμησης του νομίσματος να γίνουν δεκτά, είναι ανάγκη να εξεταστεί το παραδεκτό τους υπό το φως των κοινών αρχών των νομικών τάξεων των κρατών μελών. Ο προσδιορισμός της προς αποκατάσταση ζημίας γίνεται λαμβανομένης υπόψη της επίπτωσης που μπορούν να έχουν οι μεταγενέστερες του ζημιογόνου γεγονότος περιστάσεις· λαμβάνεται, δηλαδή, υπόψη ο χρόνος που παρήλθε μεταξύ του ζημιογόνου γεγονότος και του χρόνου υπολογισμού της επελθούσας ζημίας. Ως προς το ζήτημα της παραδειγματικής ή κυρωτικής αποζημίωσης, η μορφή αυτή εξυπηρετεί μόνο προληπτικούς ή κυρωτικούς σκοπούς- π.χ. ***επί ρητής νομοθετικής εξουσιοδότησης*** / **** επί αυθαίρετων υπερβάσεων αρμοδιότητας από κρατικούς υπαλλήλους*** / **** όταν η αδικοπρακτική συμπεριφορά διεπόταν από τον υπολογισμό ότι το κέρδος που θα προέκυπτε από την παράνομη συμπεριφορά υπερβαίνει την αναμενόμενη υποχρέωση προς αποκατάσταση της ζημίας.*** Η παραδειγματική αποζημίωση είναι αυστηρά προσωπική και το ύψος της επηρεάζεται από την περιουσιακή κατάσταση των διαδίκων. Η μορφή αυτή αποζημίωσης θεμελιώνεται, κατά το εθνικό δίκαιο, όταν οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους ενήργησαν κατά τρόπο αυθαίρετο ή αντισυνταγματικό. Πάντως, το ενωσιακό δίκαιο δεν απαγορεύει στα εθνικά δικαστήρια να μεριμνούν προκειμένου η προστασία των δικαιωμάτων που εξασφαλίζει η ενωσιακή έννομη τάξη να μη συνεπάγεται τον αδικαιολόγητο πλουτισμό των δικαιούχων. Το συντρέχον πταίσμα του ζημιωθέντος συνιστά στοιχείο που λαμβάνεται υπόψη κατά τον καθορισμό της έκτασης στην οποία αποκαθίσταται η ζημία του = ο εθνικός δικαστής ερευνά αν ο ζημιωθείς κατέβαλε τη δέουσα επιμέλεια, ώστε να αποφύγει τη ζημία ή να περιορίσει την έκτασή της και ιδίως, αν χρησιμοποίησε εγκαίρως όλα τα μέσα παροχής εννόμου προστασίας που διέθετε.- π.χ. στην υποθ. Mudler, το Δικαστήριο έκρινε, προκειμένου για εισόδημα που προέρχεται από ενδεχόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες, ότι αυτό πρέπει να εκληφθεί υπό την έννοια ότι καλύπτει όχι μόνο το εισόδημα που πράγματι αποκόμισαν οι ενάγοντες, αλλά και το εισόδημα που θα είχαν αποκομίσει αν είχαν λελογισμένως επιδοθεί στις δραστηριότητες αυτές. Ενδεχόμενες επιχειρηματικές ζημίες που υπέστησαν οι ενάγοντες κατά την άσκηση μιας τέτοιας εναλλακτικής δραστηριότητας δε μπορούν να συνυπολογιστούν, εφόσον δεν οφείλονται στα αποτελέσματα που παρήγαγε η πράξη ή παράλειψη των οργάνων του κράτους μέλους.